

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

**HÂKÂNÎ, SEHÂVÎ VE İBNÜ'L CEZERÎ' NİN
MANZUM TECVİDLERİNİN MUKAYESESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ümmügülsüm BAYRAKTAR SALTİK

Sivas
Haziran 2022

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

**HÂKÂNÎ, SEHÂVÎ VE İBNÜ'L CEZERÎ' NİN
MANZUM TECVİDLERİNİN MUKAYESESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ümmügülsüm BAYRAKTAR SALTİK

Tez Danışmanı
Dr. Öğrt. Üyesi Durmuş ARSLAN

Sivas
Haziran 2022

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../.....

Ümmügülsüm BAYRAKTAR SALTİK

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerim'in İlâhi kaynaklı dili muhatapları açısından ve okunuşu bakımından çok sade ve anlaşılması kolay bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmenin teknik ve pratik yönleri bulunur. Bu yönü itibarıyla tecvid Kur'ân-ı Kerim'i okumayı öğrenirken onunla birlikte öğrenilmesi gereken bir ilimdir.

Çalışmamızın önemli hususlardan biri tecvid konusudur. Tecvid daha çok pratik ile ilgili olduğu için Kur'ân-ı Kerim'in usulüne uygun okunabilmesi gereklilik arz eder. Bundan dolayı araştırmamızı kapsamlı hale getirmek adına birçok tecvid alanında yazılmış arapça ve Türkçe kaynaklara başvurduk.

Tecvidin yazım çeşitlerinden biri olan manzum tecvid alanındaki ilk eserlerden Ebu Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hâkânî'nin yazdığı Kasidetür-Raiyye'yi Durmuş Arslan hocamızın "*Ebu Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*", *Turkish Studies* dergisinde yayınlanan makalesini ve birçok kaynağı inceledik.

Çalışma konumuz olan ikinci eserimiz Alemüddin es-Sehâvî'nin Kasidetü'n-Nuniyyesidir. Bu eseri hem metin üzerinde hem de şerhlerinden "Mec'muu'l Mutun" kitabından ve birçok makaleyi kaynaklar arasına dahil ederek inceledik. Üçüncü metnimiz olan Kıraat alanına dair şöhret bulan İbnü'l Cezerî'nin Mukaddime adlı eseridir. Bu eser üzerinde hem metin hem de yapılan şerhler üzerinden istifade ettik. Orijinal eserine, bu alanda yazılan şerhlere ve makalelere ulaşarak çalışmamızı titizlikle yapmış olduk.

Çalışmamızın birinci kısmında tecvid ilminin tanıtımı, konusu, gayesi ve hükmü hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde manzum tecvid geleneği ve bu alanda eser veren Hâkânî, Sehâvî ve İbnü'l Cezerî'nin hayatları ile manzumeleri tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde ise her bir kıraat alimin eserlerinde işlemiş oldukları konular tek tek ele alınarak mukayeseleri yapılmış ve bir sonuca ulaşılmıştır.

Çalışmamızı takdim ederken tecvid ve Kur'ân ilimleri tedrisi ile meşgul olmama vesile olan, dinlerken huzur bulduğum merhum İsmail BİÇER'i ve rahmeti rahmana kavuşmuş diğer kâri ve üstadlarımızı rahmetle yad ediyorum. Sehâvî'nin Kasidetün

Nuniyye adlı tercümesinde yardımlarını esirgemeyen İnönü Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Said Bosat'a, yazım teknikleri konusunda ışık tutan Dr. Öğr. Cengiz GÜNEŞ'e, bu çalışmamda ilgisini, samimiyetini her daim hissettiğim Prof. Dr. Ömer ASLAN'a ve bu ilmin önemli kaynakları ile tanışmama vesile olan, maddi manevi katkılarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Durmuş ARSLAN'a teşekkürü borç bilirim.

Ümmügülsüm BAYRAKTAR SALTİK

Sivas 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. TECVİD İLMİ.....	3
1.1. Tecvid'in Tanımı.....	3
1.2. Tecvid Anlamında Kullanılan İstılahlar	4
1.3. Tecvidin Ortaya Çıkışı	5
1.4. Tecvidin Gayesi	6
1.5. Tecvidin Konusu	7
1.5.1. Harfin Tanımı.....	7
1.5.2. Harflerin Sıfatları	9
1.5.3. Med ve Çeşitleri	12
Meddin Tanımı.....	12
1.5.3.1. Med Harfleri.....	12
1.5.3.2. Meddin Sebepleri	12
1.5.3.3. Meddin Kısımları	13
1.5.3.4. Muttasıl Med (Medd-i Muttasıl)	14
1.5.3.5. Munfasıl Med (Medd-i Munfasıl)	14
1.5.3.6. Lâzım Med (Medd-i Lâzım).....	14
1.5.3.7. Ârız Med (Medd-i Ârız).....	15

1.5.3.8. Lîn Med (Medd-i Lîn)	16
1.5.4. İdğam ve İdğam Çeşitleri	17
1.5.4.1. İdgâm-ı Misleyn	18
1.5.4.2. İdgâm-ı Mütecâniseyn	18
1.5.4.3. İdgâm-ı Mütekâribeyn	19
1.5.4.4. İdğam Bilâ-Gunne (gunnesiz idğam)	20
1.5.4.5. Lâm-ı Ta'rîfin İdgâmı (İdgâm-ı Şemsiyye)	20
1.5.5. Tenvin ve Sâkin Nûn'a Ait Hükümler	21
1.5.5.1. İzhâr	21
1.5.5.2. İzhâr-ı Şefevi	21
1.5.5.3. Lâm-ı Ta'rîfin İzhârı (İzhâr-ı Kameriyye)	22
1.5.5.4. İklâb	22
1.5.5.5. İhfâ	22
1.5.6. Sâkin Mîm'e Ait Haller	23
1.5.6.1. İdgâm-ı Misleyn Maa'l Gunne	23
1.5.6.2. İhfâ-ı Şefevi (Dudak İhfâsı, Sâkin Mîm'in İhfâsı)	23
1.5.7. 'Râ' Harfine Ait Hükümler	23
1.5.8. Zamir	25
1.5.9. Lafzatullâh	26
1.6. Tecvidin Hükümü	26
1.7. Tecvidin Çeşitleri	27
İKİNCİ BÖLÜM	29
2. HÂKÂNİ, SEHAVİ VE İBNÜ'L CEZERİ'NİN ManZUM TECVİDLERİ... 29	
2.1. Manzum Tecvid Geleneğinin Ortaya Çıkışı	29
2.2. Manzum Tecvid Geleneğinin Edebi Yönü	30

2.4. Ebû Müzâhim Mûsâ b. Ubeydillâh (Abdillâh) b. Yahyâ el- Hâkânî/ Kasidetür-Râ'yye	31
2.4.1. Hayatı	31
2.4.2. Eserleri	33
2.5. Alemüddin esEbü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî- Kasidetün Nu'niyye	43
2.5.1. Hayatı	43
2.5.2. Eserleri	44
2.6. İbnü'l Cezeri /Mukaddime	52
2.6.1. Hayatı	52
2.6.2. Eserleri	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	75
3. ÇALIŞMAYA KONU OLAN MANZUM TECVİD ÖRNEKLERİNİN MUKAYESELERİ.....	75
3.1. Ele Alınan Konular Açısından	75
3.2. Meharicül Huruf Açısından.....	76
3.3. Med Konusu Açısından.....	76
3.4.Tenvin ve Sakin Nun Açısından	77
3.5. İdğam konusu Açısından.....	77
3.6. İzhar Konusu Açısından.....	78
3.7. Sakin Mim'in Halleri Açısından	78
3.8. Lâm-ı Ta'rif Konusu Açısından.....	79
3.9. Vakıf Konusu Açısından	79
3.10. Kullanılan Edebi Dil Açısından	80
3.11. Manzum Tecvid Örneklerinin Benzerlikleri Yönünden	80
3.12. Manzum Tecvid Örneklerinin Farklılıkları Açısından.....	81

SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	85
ÖZGEÇMİŞ.....	89

KISALTMALAR

Hz.	: Hazreti
yy.	: Yüz yıl
age.	: Adı geçen eser
bk.	: bakınız
çev.	: çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
haz.	: hazırlayan
h.	: hicrî tarih
m.	: miladî tarih
ö.	: ölüm tarihi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih Yok
vb.	: ve benzer(ler)i
Yay.	: Yayınevi, Yayınları

ÖZET

Ebu Müzahim el-Hâkâni, SehâVî ve İbnü'l Cezeri'nin tecvid ilminin temel taşlarından biri olan manzum tecvid eserlerinin mukayeselerini konu edinen çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde tecvid ilmi; tanımı, önemi konusu, gayesi ve hükmü hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölümde manzum tecvid geleneği, ortaya çıkışı ve seçilen manzum tecvid örnekleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise seçilen manzumelerin tecvid ilminin konuları açısından mukayeseleri yapılmış olup bu alanda sahip oldukları yetkinlikler gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebu Müzahim el-Hâkâni, Alumuddin es-SehâVî, İbnü'l Cezeri, Tecvid

ABSTRACT

Our study, which deals with the comparisons of the verse tajvid works of Abu Muzahim al-Hâkâni, Alumuddin es-SehâVî and Ibn al-Jazari, which is one of the cornerstones of the science of tajwidi, consists of three parts.

In the first part, the science of tajvid; information about its definition, importance, purpose and provision is given.

In the Second Chapter, the tradition of verse tajvid, its emergence and selected verse tajvid examples are discussed.

In the third part, the selected poems were compared in terms of the subjects of the science of tajweed and the competencies they had in this field were tried to be shown.

Keywords: Abu Muzahim al-Hâkâni, Alumuddin es-SehâVî, Ibn al-Jazari, Tajvid

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim üzerinde yapılan çalışmalarının her biri çok kıymetlidir. Bu alandaki çalışmalar Hz Peygamber'in vefatından sonra sahabe ile başlayıp günümüze kadar gelir. Kur'ân'ın insanlar üzerindeki etkilerinden biri olan tilavet ve tilavete katkı sağlayan tecvidin günümüze ulaşabilmesi için birçok âlimin değerli katkıları olmuştur. Tecvid ilmi Hâkâni'ye kadar şifahi bir gelenekle öğretilmiş tecvidin bazı konuları lügatlerde ve kıraat ilmine bazı dair eserlerde muhtasar olarak değinilmiştir.

Tecvid, Kur'ân ilimleri içerisinde hem manzum hem de mensur eserlerle günümüze kadar gelmiş müstakil bir ilimdir. Mekki bin Ebu Talip ve Ebu Amr ed Dani ile başlayan mensur tecvid yazımı günümüzde de devam etmektedir. Manzum tecvid geleneği Hâkâni ile başlamış, Sehâvî ile gelişmiş ve İbnü'l Cezeri ile zirveye ulaşmıştır. Mensur tecvidler üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Manzum tecvidler üzerinde de ayrı ayrı birçok çalışma yapılmasına rağmen karşılaştırmalı bir çalışmaya pek rastlanılmamaktadır. Yüksek lisans tez konumuzu belirlerken bu boşluğu göz önünde bulundurarak bu üç manzumeyi karşılaştırmalı olarak çalışmayı planladık. Bundan dolayı çalışmamızın başlığını "Hâkâni, Sehâvî ve İbnü'l Cezer'nin manzum tecvidlerinin mukayesesi" olarak belirledik.

Çalışma konumuz olan manzumelerin ilki olan Ebu Müzahim Musa b. Ubeydullah el- Hâkâni'nin yazdığı Kasidetü'r Raiyyesidir. Bu manzumeyi metin üzerinden ve Ebu Amr ed-Dani'nin şerhu Kasidetü'l Hâkâni yye adlı eserinden çalıştık. Çalışmamızı yaparken Dr. Öğrt. Üyesi Durmuş Arslan'ın "*Ebu Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakâni ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*", *Turkish Studies* dergisinde yayınlanan makalesine ve bibliyografik eserden yararlandık.

Tezimizde ikinci olarak ele aldığımız eser Alemüddin es-Sehâvî'nin Kasidetün -Nuniyye'sidir. Bu eseri de hem metin hem de şerhleri üzerinden inceledik. Çalışmamızda daha çok Abdurrahman Ebu Hamza el Mağribi'nin "Rahiyümü'l Havaşi ala Nuniyyeti-Sehâvî" adlı şerhinden istifade ettik. Bu çalışmamız sırasında beyitlerin tercümesini Dr. Öğrt. Üyesi Said BOSAT hocamızın yardımı ile gerçekleştirdik. Bununla beraber İslam ansiklopedisi başta olmak üzere

diğer biyografik kaynaklardan da istifade ettik. Çalışmamızda üçüncü eserimiz İbnü'l Cezeri'nin Mukaddime'sidir. Bu eser manzum tecvid geleneğindeki en önemli halkadır. Bundan dolayıdır ki İslam dünyasında en çok okunan ve en çok şerh yazılan manzume olmuştur. Biz de çalışmamız sırasında hem metin hem de Müellifin oğlu Ebubekir Ahmed b. Muhammed el-Cezeri'(ö ?) “Havaşil Müfehime fi şerhil Mukaddime”, Aliyyü' Kari(ö1014/1606) 'nin “el-Minehu'l Fikriyye” ve Zekeriyya el Ensari'nin “Et-Tekaik'ül Muhkeme fi Şerhu'l Mukaddime” gibi şerhlerden yararlandık. Ayrıca İbnü'l Cezeri 'nin Mukaddimesi'nin türkçe tercümelerinden olan Ahmet b. Muhammed el- Mağnisi (Ö1000/15929) “Tercüme-i Cezeri”, Hüseyin Harputoğlu'nun “Mukaddime-i Cezeri”, ve Mücella Hacımısırlıoğlu 'nun “Ğanim Kadduri Hamed'in Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye” şerhinin tercümesinden de istifade ettik. Ayrıca Mukaddime üzerinde yazılmış makalelerden, yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlandık. Bununla beraber tecvid ile alakalı Mer'aşı'nin “Cuhdül Mukıll”, Türkçe kaynaklardan Ali Rıza Sağman, “İlaveli Yeni Sağman Tecvidi”, İsmail KARAÇAM'in “Kur'ân' ı Okuma Faziletleri ve Kaideleri”, Abdurrahman Çetin'in “Kurani Okuma Esasları” ve İbnü'l Cezeri ve eserleri üzerine yapılan akademik çalışmalardan istifade ettik.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır ve birinci bölümde tecvidin tanımı yapılmış, konusu ve hükmü üzerinde durulmuş meharicül huruftan başlayarak tüm tecvid konularına tek tek değinilmiştir.

İkinci bölümde manzum tecvid geleneğinin ortaya çıkışı, edebi yönü ve bu alanda eser veren yazarlar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde esas çalışma konumuz olan manzum eserlerin müellifleri hakkında bilgi verilmiş, manzumelere ve tercümelerine yer verilmiştir. Daha sonra bu manzumelerin benzerlikleri ve farklılıkları vurgulanmış aralarında mukayese yapılarak çalışmamız tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TECVİD İLMİ

1.1. Tecvid'in Tanımı

Sözlükte “bir şeyi güzel ve sağlâm yapmak onu süslemek” anlâmına gelen tecvid kelimesini تَجْوِيدٌ يَجْوِدُ جود جود kökünden gelir.¹

Terim olarak, Arapça ve Türkçe kaynaklarda tecvidin birçok tanımı yapılmıştır. Bunlar birbirine yakın tanımlardır. İbnü'l Cezeri'nin tarifide; “*O tecvid, harflerin her bir sıfattan hakkını ve müstahakkını vermek ve her bir harfi aslına götürmektir*”² şeklindedir.

وهو إعطاء الحروف حقها من كل صفة و مستحقها ورد كل واحد لأصله

Tariflerde geçen hakkaha'dan maksat harflerin, sıfat-ı lazimelerdir. Mustehakkaha'dan maksadın, sıfat-ı arızalarıdır ve Li aslihi den maksat ise mahreçler olduğu anlaşılmaktadır.

İmam Birgivi tecvidi şöyle tanımlar: “Tecvid, kendisi ile harflerin lazimi ve arızı sıfatlarını vermeye muktedir olunan bir meleke (yetenek ve alışkanlık) dir.”³

Saçaklızade el-Mer'aşi (ö.1145/)'nin tanımında, “Kendisinde harflerin mahreçlerinden ve sıfatlarından bahsedilen bir ilimdir”⁴ tanımındır. ‘İfrad ve tefride kaçmadan sıfatlarına uygun şekilde harfleri mahreçlerinden çıkarmak’, ‘Kur’ân harflerinin Tecvidin hem teorik hem de pratik yönü olduğu için, bu tanımların bir kısmı

¹Asım Efendi, *El- Okyanusu'l-Basit Fi Tercemeti'l- Kamusi'l-Muhit*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul,1,1110; Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Ali b. Yûsuf el-Cezerî, *et-Temhid fi İlmit-Tecvid*, Darü'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut2016,9; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, Emin Yayıncılık, Bursa 2013, 57.

² İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 7.

³ Birgivi, Muhammad, *Dürri Yetim, Takvim-i Vekayi Nazareti*, İstanbul, 2/12

⁴Saçaklızâde Mehmed Efendi Mer'aşi, *Cuhdü'l Mukill*, 2018, Kahramanmaraş,4.

‘Kur’ân harflerinin mahreç ve sıfatlarının konu edildiği ilim ve ‘Kur’ân-ı Kerim’i harflerin mahreç ve sıfatlarına uygun vakf, vasl, sekte vb. tilavet kurallarına uyarak güzel ve hatasız okumayı öğreten ilim’ şeklinde tanımlamıştır.⁵

İbn Mücahid, Ebul-Hasan Ali b. Cafer es Saidi gibi âlimlerin kullandığı tecvid, tanımında ise harflerin fonetik farklılıklarını ve tilavet kurallarını içine alan ilmin adı olarak Mekki b. Ebu Talib ile Ebu Amr ed Dani’nin eserlerinde zikredilmiş ve zaman içinde yaygınlaşmıştır.⁶

Tecvid konusunda mütehassis olan kişilere mücevvid adı verilmiştir.⁷

Daha sonra bu kelime ıstılah anlamlarda geçen konularla ilgili kaide ve bilgileri öğreten ilmin adı olmuştur.

Bu tariflerden hareketle tecvid Kur’ân-ı Kerim’i, harflerin mahreç ve sıfatlarına uyarak doğru okuma alışkanlığı kazandıran bir ilimdir, denilebilir.

1.2. Tecvid Anlamında Kullanılan İstılahlar

Kur’ân-ı Kerim’de tecvid kelimesi bulunmamakla birlikte “Kur’ân’ı yavaş yavaş, tane tane, düşünerek okuma” anlâmında tertil ifadesi geçmektedir.⁸ Hadislerde de Kur’ân’ın okunması ile ilgili tertil, tahsin, tezyin, kıraat, tilavet vb. kelimeler kullanılmıştır.⁹ Bu kelimelerin anlâmları ise şöyledir:

Tertil; Bundan da anlaşılmalıdır ki tecvid, Kur’ân – Kerim ve hadislerde geçmeyen daha sonraki dönemlerde bu ilmin adı olarak yer alan bir kelimedir. Tecvid anlamında kullanılan kelimerin anlamı ise şöyledir;

Tertil; Herhangi birşeye bir düzen içerisinde tertip ile kusursuzca açık ve net olarak hakkını vermektir. Sözü tane tane yavaş yavaş söylemektir. Buna göre Kur’ân’ın her bir harfinin hakkını vererek yavaş yavaş usul ve kaideleri dikkate alarak okumaktır.¹⁰

⁵ İbnü’l Cezeri, *Mukaddime*, Furkan Yayınevi, İstanbul, 7.

⁶ Mekki bin Ebu Talib, *er -Riaye li Tecvidi Kırae*, Daru İbni Kesir, 2018, 89-90.

⁷ Bkz. Tayyar Altıkulaç, *Tecvidü’l Kur’an*, DİB, Ankara, 1981, 3.

⁸ el-Furkan, 25/32; el- Müzzemmil, 73/4.

⁹ Ğanım Kadduri el Hamed, *ed-Dırasatü’s- Savtiyye inde Ulemait-Tecvid*, Amman, 2009, 16.

¹⁰ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV, İstanbul 2009, 261.

Tahsin; Kur'ân-ı Kerim'i okurken ses ve mehâric-i hurufla güzelleştirmek.

Tezyin; Okuyuşu süslemektir, güzelleştirmektir.

Tilavet; Ara vermeksizin Kur'ân-ı mehâric-i hurufla riâyet ederek ve tecvid kurallarına uyun okumaktır.¹¹

Kıraat; Kur'ân'ın med, kasr, hareke sükûn, nokta ve irab bakımından meydana gelendeğişiklikleri kıraat imamlarından birinin başkasınarına muhalif olarak sahih bir senedle Hz Peygambere isnad edilerek okumasıdır. Kur'ân okuya kari okutana mukri denilmektedir.¹²

Bu terimlerin Kur'ân'ı mahrecine dikkat ederek, kurallara uygun bir şekilde sesi güzelleştirerek okumak olduğu anlaşılmaktadır. Tecvidin hem lügat hem de ıstılah tanımlarında da bu anlamlar gözetilmiştir. Bu sebeple bu kelimeler birbirine müteradif anlam yakınlığı olan kelimelerdir

İbnü'l Cezeri 'nin Hz Ali'ye nisbet ettiği 'et-tertil tecvîdü'l- hurûf ve ma'rifetü'l-vukûf' sözüne itibar edilirse tecvid kelimesini ilk defa Hz Ali'nin kullandığı söylenebilir.¹³ Sonrasında Bu süreç içinde ise tecvid yerine tertil, tahsin, tezyin, hüsni eda' gibi ifadeler yer verildiği de görülmektedir.¹⁴

1.3. Tecvidin Ortaya Çıkışı

Kur'ân'ın 610 yılında inmeye başlamasıyla Hz peygamber ve ashabı kiram Kuran'ı okunmasına titizlik göstermişler. Harflerin mahreçlerineve sıfatlarına riayet ederek okumalarının yanısıra seslerinin güzelleştirmesine özel önem vermişlerdir. Bu ayetlerde tertil, hadislerde; tahsin, tezyin gibi lafızlarla ifade edilmiştir. Sonraki zamanlarda diğer ilimlerde olduğu gibi Kuran harflerinin mahreç ve sıfatlarını tanımlayan veya eda keyfiyetini tarif eden bir ilmin ortaya çıkması zorunlu olmuştur.¹⁵ Tecvid ilminin konusunu teşkil eden harflerle bunların mahreç ve sıfatları, Arap dil bilimcilerin ve kıraat âlimlerinin ilgi alanına girdiğinden ilk olarak onlar tarafından eserlerinde işlenmiştir. Dolayısıyla tecvid konuları ilk olarak

¹¹Temel, *Kıraat ve Tecvid İstılahları*,165.

¹² Bkz.Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*,134.

¹³ İbnü'l Cezeri, *en Neşr fi Kıraati Aşr*, Darü'l Kütübü'l İlmîyye, Beyrut 2016, 1, 170.

¹⁴ Fatih Çollak, *Tecvid İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 2016, Kıraat Sempozyumu, 370.

¹⁵ Hamed, *ed-Dirasatü's- Savtiyye inde Ulemait-Tecvid, Amman*,1428.

lügatlerde ve kıraat kitaplarında yer almıştır. Sibeveyh'in el-Kitab adlı eserinde harflerin mahreç ve sıfatları, vasıl ve vakf kuralları, imale, idğam vb. hususlara değinilmiştir.¹⁶ Diğer yandan içerik olarak idğam, izhar, kalb, med, kasr, vakıf, vasl, feth, imale, sekte gibi birçok tecvid konusunun yer aldığı kıraat kitaplarının telifine Yahya b. Yamer ile başladığı düşünülürse bu da bu ilmin şifahi naklin yanı sıra 4.Yüz yıldan itibaren kitaplara da girdiğini gösterir. Nüzulünden itibaren ilk üç asra dair elimize ulaşan tecvide dair bir eser yoktur.¹⁷ Bunun anlâmıf hem Arap dili ve edebiyatına hem de Kur'ân ilimlerinin bir kısmına nisbetle tecvidin bağımsız ilmi bir disiplin olarak teşekkülünün iki asırdan daha fazla bir zaman sonraya kalmasıdır. Tecvidin müstakil bir ilim halinde ortaya çıkışı, h. 3. yüzyılın ikinci yarısı ile h. 4. yüzyılın ilk yarısında yaşayan âlimlerin yazdığı eserlerle gerçekleşmiştir.¹⁸ Bu alandaki eserler geç dönemde yazılmış olduğu halde, tecvid ilmi daha erken dönemde şifahi olarak daha erken dönemden itibaren Kur'ân tedrisi yapılan bir ilimdir. Çünkü Kur'ân tecvid kurallarıyla birlikte öğretilgelmiş, kıraat tedrisinin de ilk basamağını teşkil etmiştir.

1.4. Tecvidin Gayesi

“Biz ona (peygambere) Kur'ân'ı tertil ile okuduk”¹⁹ ve “(Ey Peygamberim!) Kur'ân'ı tertil ile oku”²⁰ anlâmındaki ayet-i kerimelerinden Kur'ân ayetlerinin Hz. Peygambere tertil üzere indirildiğini ashaba da aynı ölçülere uyularak öğretildiğini ve Kur'ân'ın tertil üzere yani tecvid kurallarına riayet edilerek okunması gerektiği anlaşılmaktadır.²¹ Dolayısıyla Kur'ân lafızlarının peygamberden öğrenildiği gibi okuyabilmektir. Tecvid ilminin gayesi, işte bu emir ve ölçülere itaat etmektir. Muhammed Mahmud'un Hidayetü'l Müstefid adlı eserinde tecvidin gayesi, Kur'ân-ı

¹⁶ Fuat Sezgin, GAS, Leiden, 1967-84, 1, 5.

¹⁷ Çetin, *Tecvid*, DİA, İstanbul, 2011, 9, 253.

¹⁸ Çetin, *Tecvid*, 254.

¹⁹ el- Furkan, 25/32.

²⁰ el-Müzzemmil,73/4.

²¹ Muhammed Mahmud, *Hidayetü'l Müstefid*,32.İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kaideleri*, İFAV Yayınları,2008,İstanbul,166.

Kerim'i okurken dilin hatadan korunması, okuyanlarında dünya ve ahiret sorumluluğundan kurtulması olarak ifade edilmektedir.²²

1.5. Tecvidin Konusu

Tecvid ilminin konusu ilk tanımlardan da anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerim'in harfleridir. Bunların yanı sıra harflerin mahreç ve sıfatları, lâm-ı tarif, tenvin ve sakin nun, med, idğam, kalkale, zamir, lafzatullah gibi kaideler ve bu kaidelerle ilgili ortaya çıkabilecek lahn(hatalar)den bahsedilen kurallar bütünü içerir.²³

Bu sebeple Tecvidin konusu olan harfleri hem mahreç hem de sıfatları yönünden daha yakından tanımak gerekmektedir.

1.5.1. Harfin Tanımı

Her harfin bir mahreci ve sıfatı vardır. Biz bu başlık altında harfin tanımını yaptıktan sonra mahrecini ve sıfatını da ele alacağız.

Harf "ağzın muayyen bir mahreç sahasından çıkan ve belli sıfatlara sahip bulunan ses"²⁴ olarak tarif edilmiştir.

Her harfin ismi, sesi ve resmi (yazı işareti, sembolü) vardır.

Örnek; Kur'ân alfabesinin ikinci harfinin ismi *bâ* (ب) dir. Sesi dudak içlerinden çıkar ve kendine özgüdür. Harfin resmi ise (ب) işareti yahut sembolüdür. Harfler isimleriyle anılır, sesleriyle okunur, resimleriyle yazılır. Bir istisna olarak bazı sûrelerin başında bulunan *mukattaa* harfleri isimleriyle okunur. Örneğin; Hâ-Mîm, Tâ-Sîn, Yâ-Sîn, Elif-Lâm-Mîm vb.

Mahreç sözlükte 'çıkış yeri, çıkak' demektir. Harfin sesinin çıktığı, ona ait sesin belirmediği yere *mahreç* denir. Her harfin bir mahreci vardır. Beş bölgede toplanan ve her biri ayrı harfe ait olan on yedi mahreç vardır²⁵:

²²Muhammed Mahmud, *Hidayetü'l Müstefid*,32.İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kaideleri*, İFAV Yayınları,2008, İstanbul,166.

²³Çetin, *Tecvid*, 79.

²⁴ Aliyü'l Kari, *el-Minhhu'l-Fikriyye*, Kahire 1887,8; Mer'âşi, *Cühdü'l-Mukill*,12; Eskicizade Mağnisi, *Terceme-i İbnü'l Cezeri*, İzmir,1885, 98; Hamza Hüdai, *Tecvid-i Edaiyye*,197-198; Mehmet Ali Sarı, *Kur'a-ı Keri'im'i Güzel Okuma, Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul,2013, 43.*

1.5.1.2.Harflerin Mahreçleri

Mahreç sözlükte ‘çıkış yeri, çıkak’ demektir. Harfin sesinin çıktığı, ona ait sesin belirdiği yere *mahreç* denir. Her harfin bir mahreci vardır. Beş bölgede toplanan ve her biri ayrı harfe ait olan on yedi mahreç vardır²⁶:

Ağız Boşluğu Bölgesi (Cevf): Boğaz ve ağız boşluğunu içine alan bu bölgeden ‘vâv’ و , ‘yâ’ ي ve ‘elif’ ا harfleri çıkar.²⁷ Aynı zamanda bunlara med harfi denir.

Boğaz Bölgesi (Halk): Bu bölge aksal halk diye ifade edilen yerden başlar ve ednel halk denilen yerinden de biter. Bu bölgeden önce boğazın göğse bitişik olan yerinden “hemze” ة ile “he” ه çıkar.Boğazın ortasından(vasatul halk) noktasız “hâ” ح ve “ayn” ع çıkar.²⁸ Boğazın en üst yerinden noktalı “hâ” ح ve “ğayn” غ harfleri çıkar.²⁹

Dil Bölgesi (Lisan): Dil kökünün başlayıp dudaklara kadar olan ağız dediğimiz kısmı içine almaktadır. Sırası ile dil kökünden dudağa doğru önce şu harfler çıkmaktadır. “kâf” ق harfi, dil kökününün biraz ilerisinden ve üst damağa değmesi kâf” ك çıkar.³⁰ Dilin ortasıyla karşısındaki üst damağa değmesi ile “cîm” ج, “şîn” ش ve “yâ” ي harfleri çıkar.³¹

Dilin sol veya sağ kenarıyla karşısındaki üst azı dişlere hafifçe değmesi ile “dâd” ض çıkar.

Dil kenarının -dil ucuna uzanan- kavisli kısmı ile karşısındaki üst damaktan ‘lâm’ ل harfi, dilin uç kısmı ve iki üst ön dişlere değmesi ile ‘nûn’ ن harfi³² ve dil ucunun karşısındaki damaktan ‘râ’ ر harfi çıkar.

²⁵ Ebû Bişr Sibeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî Sibeveyh, *el-Kitab*,433; İbnü’l Cezeri, *en-Neşr*,198; Aliyy’ül Kari, *el-Minehu’l Fikriyye*, 8.

²⁶ Ebû Bişr Sibeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî Sibeveyh, *el-Kitab*,433; İbnü’l Cezeri, *en-Neşr*,198; Aliyy’ül Kari, *el-Minehu’l Fikriyye*, 8.

²⁷ İbnü’l Cezeri, *et-Temhid*, 96; Mekki b. Ebu Talib, *er-Riaye*, 142.

²⁸ Pir Ali Birgivi, *Tecvidi Edaiyye*, İstanbul: Asitane Yayıncılık, 1984, 5.

²⁹ İbnü’l Cezeri, *et-Temhid*, 139.

³⁰ İbnü’l Cezeri, *et-Temhid*, 139.

³¹ İbnü’l Cezeri, *et-Temhid*, 139.

³² İbnü’l Cezeri, *et-Temhid*, 140.

“Dil ucunun üst yüzüne ve iki üst ön dişlerine üst yarısına değmesi ile ‘tâ’ ط, ‘dâl’ د ve ‘tâ’ ت harfleri çıkar.³³

Dilin ucuyla iki alt ön dişlerin üst yarısından ‘sâd’ ص, ‘sîn’ س ve ‘zâ’ ز harfleri çıkar.³⁴

Dil ucu üst yüzü ile üst ön dişlerin uçlarından ‘zâ’ ظ, ‘zâl’ ذ ve ‘sâ’ ث harfleri çıkar. Dil ucu ‘zâ’ ظ harfinde az; ‘zâl’ ذ harfinde ondan bir miktar fazla; ‘sâ’ ث harfinde ise hepsinden fazla dışarı çıkar.³⁵

Dudak Bölgesi (Şefeteyn): Bu mahreç bölgesinden sırasıyla alt dudağın içi ve iki üst ön dişlerin uçlarının değmesi ile ‘fâ’ ف harfi çıkar. Dudak içlerinin birbirine biraz sert çarpmasıyla ‘bâ’ ب harfi çıkar. Dudakların zayıf bir şekilde kapanmasıyla ‘mîm’ م çıkar. Dudakların biraz toparlanması ile en uçtan ileri uzatılıp yumulmasıyla ‘vâv’ و harfi çıkar.

Geniz Bölgesi (Hayşum): Bu mahreç bölgesinden hiçbir harf çıkmaz ses olarak geniz kovuğundan ‘mîm’ م ve ‘nûn’ ن harflerine ait *gunne* sesi çıkar.³⁶

1.5.2. Harflerin Sıfatları

Sıfat sözlükte “bir varlığın tanınmasını sağlayan özellik yahut nitelik” demektir. Harfin sıfatı ile kasıt “mahreçte seslendirilen harfe ait bir takım özellikler”dir. Mahreçleri aynı olan harfleri birbirinden ayırmak, kuvvetli ve zayıf olan harfleri tanımak ve mahreçleri farklı olan harfleri doğru seslendirmek için sıfatların bilinmesinde yarar vardır.

Her zaman harfle birlikte olan ve ondan hiç ayrılmayan (asıl, lâzım) sıfatlardan bazıları şunlardır.

Hems:(الهمس) Telaffuz edilen harfin, mahrece yapılan baskının zayıf olması nedeniyle nefesin akması demektir. Hems sıfatı (فحته شخص سكت) ifadesinde görüldüğü üzere toplâm on harfte bulunur.³⁷

³³ İbnü'l Cezeri, *et-Temhid*, 140.

³⁴ İbnü'l Cezeri, *et-Temhid*, 140.

³⁵ İbnü'l Cezeri, *et-Temhid*, 140.

³⁶ el-Cerisi, Eş-Şeyh Muhammed Mekki Nasr, *Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid fi İlm-i Tecvidi'l Kur'âni'l Mecid*, (thk. Abdurrahman Mahmud Muhammed Ömer), Beyrut, 1424/2003, 35-41.

³⁷ İbnü'l Cezeri, *el-Minahül Fikriyye*,16.

Cehr:(الجهير) Harfin telaffuzunda “nefesin hapsolmesi” mahreçlerine uygulanan güçlü baskı (mahrecin tam kapanması) sebebiyle sesle birlikte nefes akışı söz konusu olmadığı harflerdir. ا ب ج د ذ ر ز ض ط ظ ع غ ق ل م ن و ي

Harf mahrecinden kuvvetli çıkar ki bu ses kendisiyle birlikte nefesin akışına engel olur.³⁸

Rihvet:(الرحوة) Harfin telaffuzu esnasında sâkin olarak mahrece baskı yapmayarak, sesin akması anlâmına gelir. Bu sıfat med harfleriyle birlikte on üç harfte (ث ح خ ذ ز س ش ص ض ط غ ف ه) bulunur.³⁹

Şiddet:(الشدّة)

(اجد قط بكت)akılda kalıcı olması şeklinde birleştirilen bu harflerin sıfatı, harfin sâkin olarak telaffuzunda mahrece uygulanan baskının kuvvetli olması sebebiyle sesin hapsolüp akmaması demektir.⁴⁰

İsti'lâ Sıfatı:(الاستعلاء) Harf seslendirilirken dilin ortasının ya da gerisinin üst damağa yükselmesidir. İsti'lâ harfleri aynı zamanda kalın harflerdir. Bu sıfat (خصخ , ص , ض , غ , ط , ق , ظ)⁴¹ birleşiminde toplanan yedi harftir.

İtbak Sıfatı:(الاطباق)Harfi telaffuz ederken dilin üst damağa yapışmasıdır. Bu sıfat (ص , ض , ط , ظ) harflerinde bulunur.

Kalkale Sıfatı:(القلقلة)

Sesin veya mahrecin hareketlendirilmesi demektir. Kalkale mahrecin sıkıştırılması ve buna bağlı olarak harfin asıl ve ilk sesinin ardından mahreçte duyulan ikinci ve artı bir sestir. Bu sıfat (قطب جد) ifadesinde yer alan kalkale harfleridir.⁴²

Tekrîr Sıfatı:(التكرير) Harfin sesinin hızlı ve yumuşak bir şekilde tekrar edilmesidir. Tek harftir. “Râ”.⁴³

³⁸ İbnü'l Cezeri, *el-Minahül Fikriyye*,17.

³⁹ Mer'aşi, *Cühdü'l- Mukall*,26.

⁴⁰ Mer'aşi, *Cühdü'l- Mukall*,27.

⁴¹ Pir Ali Birgivi, *Tecvidi Edaiyye*, 9.

⁴² Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*,192-194.

⁴³ İbnü'l Cezeri, *et-Temhid*,228.

İstitâle: (الاستطاله) ‘Dâd’ (ض) harfinin sıfatı olan istitâle harfe ait sesin dil kenarının başladığı yerden sonuna kadar uzaması demektir.⁴⁴

Safir:(الصفير)Harflerin keskin olarak seslendirilişidir. Kuş yahut ısıklık sesine benzeyen artı sese denir. Bu sıfat (ص س ز) harflerinde bulunur.⁴⁵

Tefeşşî:(التفشي)Harfin telafuzu esnasında “sesin ağızda yayılması” anlâmına gelir. (ش) harfinin mahrecinin akışındaki özel sestir.⁴⁶

Ğunne:(الغنة): Gunne “Mîm” ve “nûn” (م ن) harfleri sakin okunduğunda önüne gelen harflerin durumuna göre genizde oluşan bu ses iniltiye benzer.⁴⁷

Lîn:(اللين)Lîn, “harfî sâkin olarak telaffuz ederken mahrecinden kolaylıkla, yumuşak bir şekilde çıkarmak demektir. Lîn sıfatı, üstün harekeli harften sonra sâkin (cezimli) halde bulunan “vâv” (و) ve “yâ” (ي) harflerine aittir. Lîn harfleri kelime üzerinde yapılan vakıf (duruş) sebebiyle son harf sâkin olduğundan med ile (uzatılarak) okunur. Vasılda (geçişte) med söz konusu değildir.

Lahn : (لحن)

Lahn lügatte “hata etmek ve doğrudan sapmak” anlâmlarına gelir.⁴⁸ Kıraat ve tecvid ilminde Kur’ân tilavetinde tecvid kurallarına riayet etmemekten doğan okuyuş hatalarına lahn denmektedir.⁴⁹ Buna göre Kur’ân okurken harflerin irab ve sıfatlarında hata yapmak⁵⁰ ve usulüne uygun doğru bir okuyuş tarzından ayrılmak lahn olarak isimlendirilmektedir.⁵¹ "Lahn" ve "celî" sözcüklerinden oluşarak açık, bariz ve net hata anlamına gelen bu terkip, ıstilahî açıdan; tilavet kurallarının ihlal edilerek lafızlarda ortaya çıkan hataların, gerek kıraat ilminde mütehassis olan ve

⁴⁴ Mer’âşi, *Cühdü’l- Mukıll*,43.

⁴⁵ İbnü’l Cezeri, *et-Temhid*,227.

⁴⁶ Mer’âşi, *Cühdü’l- Mukıll*, 42.

⁴⁷ Mer’âşi, *Cühdü’l- Mukıll*,44.

⁴⁸ Asım Efendi, 4,746-747.

⁴⁹ es-Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-İtkân*,1,314; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları-Tecvid*, Emin Yayınları, İstanbul, 2020, 129. Ömer Aslan, *Kur’ân Tilavetinde Tecvîd’in Gerekliliği ve Lahn (okuyuş hataları)*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7/1Haziran 2003: 357-372.

⁵⁰ Celaledin Karakılıç, *Tecvid İlmi*, Kalkan Matbacılık, Ankara, 54.

⁵¹ Ali Rıza Sağman, *Kur’ân Nasıl Okunur Saman Tecvidi*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1955, 78.

gerekse mütehasşis olmayan herkes tarafından rahat bir şekilde anlaşılması mümkün olan açık, belirgin ve anlaşılabilir türde yapılan hatalara denilmektedir.⁵²

"Lahn" ve "haff" sözcüklerinden oluşarak gizli ve kapalı hata anlamına gelen bu terkip, ıstılahî açıdan; tilavet kurallarının ihlal edilmesiyle birlikte mananın değişmediği türde ortaya çıkan hatalara denmektedir.⁵³

1.5.3. Med ve Çeşitleri

Meddin Tanımı

Med kelimesi sözlükte “arttırmak, ziyade etmek, uzatmak” demektir. İstılahta meddin anlâmı “harfin sesini med harflerinden biriyle uzatmaktır.”⁵⁴

Med harfi, kendinden önceki harfin sesini, harekesi doğrultusunda uzatan harfe denir.

1.5.3.1. Med Harfleri

Med harfleri üçtür:

1.Kendisinden önceki harf (mâ kabli) üstün harekeli olduğunda daima med harfi olan *elif* (نا) gibi);

2.Kendisi sâkin, bir önceki harf ötre harekeli *vav* (قولوا) gibi).

3.Kendisi sâkin, bir önceki harf esre harekeli *yâ* (في) gibi).

-Med harfleri bazı durumlarda yalnız telaffuz edilir. (به , له) gibi).

1.5.3.2. Meddin Sebepleri

Harfin sesini tabî med ölçüsünün üzerinde uzatan sebepler ikidir:

1.Hemze: Aslî harflerden biri olan boğaz dibinden ilk çıkan harfe denir. Med sebebi olan hemze geçiş halinde (vasılda) okunmayan *vasıl* hemzesi değil, her durumda okunan *katı*’ hemzesidir.⁵⁵

⁵² Mekki, *er-Riaye*,24.

⁵³ Aslan, *Kur’ân Tilavetinde Tecvîd’in Gerekliliği ve Lahn (okuyuş hataları)*,357-372.

⁵⁴ İbnü’l Cezeri, *en-Neşr*,313; İbnü’l Cezeri, *Takrib*, 18; Aliyyü’l Kari, *Minhu’l Fikriyye*, 45; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 136.

2.Sükûn: Harfin harekesizliğine denir. Sükûn cezm (◌) işaretiyle gösterilir. Üzerinde cezm olan harfe sâkin harf denir.

Sükûn iki kısma ayrılır:

Lâzımî Sükûn: Duruş (vakıf) ve geçiş (varsa) halinde varlığını koruyan, her durumda mevcut olan sükûndur.

الْجَانُّ - الْجَانُّ الْجَانُّ kelimesinin ilk nûnu - الْجَانُّ

Ârızi Sükûn: Harfin üzerinde durulduğunda mevcut olup geçişte ortadan kalkan sükûndur.

يَعْلَمُونَ ُ يَوْمَ الدِّينِ ُ نَسْتَعِينُ ُ

1.5.3.3. Meddin Kısımları

Medler aslî ve fer'î olmak üzere ikiye ayrılır:

Aslî Med: Aslî med tecvid kitaplarında daha çok tabî med (medd-i tabî) olarak zikredilir. Tabî med sadece med harflerinden biriyle yapılan uzatmaya denir.

Tabî med “hemze veya sükûn gibi sebeplere bağlı olmaksızın yalnız med harfleriyle oluşan med” olarak tanımlanır.⁵⁶

Örnek: آمَنَ , لَهُ , بِهِ , طه , أوتينا , نُوحِيهَا , قَالَ , غِيضَ , كُونُوا vs.

Tabî medlerin uzatılma için birim olarak *elif* ölçüsü kullanılır. Bu ise elif diyecek veya elif (l) yazacak kadar ki bir süredir.

Fer'î Med:Fer'î med, med harfiyle med sebeplerinden birinin ortaklaşa meydana getirdiği medde denir. Bununla harfteki ses harekesi doğrultusunda bir miktar uzar ki, bu, tabî med ölçüsünün üzerindedir.⁵⁷

Fer'î medlerin kısımları:

⁵⁵ Muhammed Mekki Nasr El-Cüreyysi *Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid fi İlmi Tecvidi'l Kur'âni'l Mecid*, Beyrut,2012,123; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 196.

⁵⁶Mehmed Zihni, *el- Kavli's- Sedid fi İlmi Tecvid*, Matbaayı Amire, 42.

⁵⁷ Zihni, *el- Kavli's- Sedid*, 49-50.

1.5.3.4. Muttasıl Med (Medd-i Muttasıl)

Med harflerinden biri ve med sebebi olan hemzenin aynı kelimedeki yan yana bulunmasıyla meydana gelen meddir.

(شَاءَ , جِيءَ , سُوءٌ).

Âsım kıraatinin Hafs rivâyetine göre muttasıl med ağırlıklı olarak tabî med üzerine üç elif ilâveyle dört elif miktarı med edilir.

Meddi Muttasıl'ın meddi vaciptir.

1.5.3.5. Munfasıl Med (Medd-i Munfasıl)

Med harfiyle sebebi medden olan hemzenin ayrı kelimedeki yan yana bulunmasıyla meydana gelen meddir.

(ثُوْبُوا إِلَى اللَّهِ , إِنِّي أَخَافُ , يَا أَبَتِ)⁵⁸.

Munfasıl med câiz meddir. Kıraat imamlarına göre bir, iki, üç, dört ve beş elif mertebeleriyle de okunabilir.

1.5.3.6. Lâzım Med (Medd-i Lâzım)

Med harfiyle med sebebi olan lâzımî (geçiş ve duruş hallerinde değişmeyen) sükûnun aynı kelimedeki yan yana gelmesiyle oluşan meddir.⁵⁹ Kıraat imamları lâzımî meddin dört elif miktarı olduğu hususunda ittifak etmiştir.

Lâzımî med dört gruba ayrılır:

a. Medd-i Lâzım Kelime-i Musakkale: Med harflerinden biri ile med sebebi olan lâzımî sükûn aynı kelimedeki yan yana gelince bu ikisi de aynı kelime içinde bulunuyorsa meddi lazım kelimeyi musakkele olur. idğamdan dolayı şeddeli okumanın telaffuzdaki ağırlığı sebebiyle kelime-i musakkale diye nitelendirilir.

(الْخَافَّةُ).

b. Medd-i Lâzım Kelime-i Muhaffefe: (الآن) örneğinde Kur'ân'da tek örnek olması ile ilk hemzeden sonra gelen med harfi ile med sebebi olan "lâm"ın lâzımî

⁵⁸ İbnü'l Cezeri, *en-Neşr*, 319; Suyuti, *el-İtkan*, 97.

⁵⁹ İbnü'l Cezeri, *en-Neşr*, 317.

sükûnu aynı kelimedede yan yana gelmiştir. Telaffuzunun hafif olması sebebiyle bu gruba giren medd-i lâzım örnekleri kelime-i muhaffefe olarak isimlendirilmiştir.

c.Medd-i Lâzım Harf-i Musakkal:(الم , المر , المص) mukataa harflerinde yer alan (لَامٌ) ile (طسم) deki (سِينٌ) lafızlarında med harfi ile med sebebi olan lâzımî sükûn yan yana geldiği ve sâkin “mîm” ile sâkin “nûn” idğam ile okunduğundan medd-i lâzımlar harf-i musakkal olarak isimlendirilmiştir.

d.Medd-i Lâzım Harf-i Muhaffef:

(مِيمٌ) deki (حم) ve (لَامٌ) daki (الر) , (مِيمٌ) deki (طسم) ve (المر) , (الم)

Kelimelerinde med harfi ile med sebebi olan lâzımî sükûn yan yana geldiği ve idğam edilmeden kolayca telaffuz edildiği için bu gruptaki medd-i lâzımlar harf-i muhaffef diye nitelendirilmiştir.

Med harfi ile lâzımî sükûn ayrı kelimelerde bulunduğu takdirde medd-i lâzım söz konusu değildir.

(gibi). قَالَوَا اتَّخَذَ اللّٰهُ , وَالْمُقِمِي الصَّلٰوةِ , اِذَا الشَّمْسُ

1.5.3.7. Ârız Med (Medd-i Ârız)

Med harflerinden sonra med sebebi olan ârızî sükûnun aynı kelimedede yan yana bulunmasıyla meydana gelen medde denir. Medd-i Arızın varlığına sebep olan ise duruş (vakıf) haline mahsus olmasıdır. Vakıf sebebiyle kelimenin son harfi ârızî (geçici) olarak sükûn ile okunduğundan bu ismi almıştır.

(gibi). يَوْمَ الدِّينِ ۚ نَسْتَعِينُ ۚ

Verilen örneklerde kelimelerin son harfi olan “nûn” duruş halinde harekesiz olarak okunur. Aynı harf geçiş yapılırken hareke alır.

Ârızî meddin hükmü câizdir. Vakfedilen kelimenin son harfinin harekesi harekesi üstün ise (يَعْلَمُونَ) ise üç vecih câizdir: Tul (4 Elif) , Tevassut (2-3 Elif) ve Kasr (1 Elif).

Vakfedilen kelimenin son harfinin harekesi esre ise (يَوْمَ الدِّينِ) ise dört vecih câizdir: Tul, Tevassut, Kasr ve Revm.

Revm “harekeyi gizli/hafif sesle belirtmek” demektir ve sadece kasr vechiyle uygulanır.

Vakfedilen kelimenin son harfinin harekesi ötre ise (نَسْتَعِينُ) ise yedi vecih câizdir: Tul, Tevassut, Kasr, Tûl ile işmâm, Tevassut ile işmâm, Kasr ile işmâm ve Revm.

İşmâm, “sükûndan sonra dudakların ucunu birbirine bitişirmeyerek uzatmaktır”.⁶⁰ Tul, tevassut ve kasr vecihlerinin üçüyle de câiz olan işmâm, dudakları ileri uzatarak ötre harekeye işaret etmek suretiyle yapılır.⁶¹

İşmâmın bir çeşidi de لَا تَأْمَنَّا kelimesinde⁶² görülür.

1.5.3.8. Lîn Med (Medd-i Lîn)

Lîn “yumuşaklık” demektir.⁶³ “Lîn harfleri” olan vav (و) ve yâ (ي) dan sonra med sebebinden sükûn gelirse yumuşak med anlâmında medd-i lîn denilir.

Medd-i lîn’de med sebebi olan sükûn ârızı ve lâzımî olmak üzere iki kısma ayrılır:

Kelimenin son harfinin harekesi üstün ise (عَلَيْكَ) ise üç vecih câizdir: Tul (3 Elif),Tevassut (2 Elif) ve Kasr (1 Elif).

Kelimenin son harfinin harekesi esre ise (عَقِبِهِ) ise dört vecih câizdir: Tul, Tevassut, Kasr ve Revm.

Kelimenin son harfinin harekesi ötre ise (خَوْفٌ) ise yedi vecih câizdir: Tul, Tevassut, Kasr, Tûl ile işmâm, Tevassut ile işmâm, Kasr ile işmâm ve Revm.

Kur’ân-ı Kerîm’de sadece iki yerde med; Meryem Sûresi’nin evvelinde geçen كَهَيْصِ , diğeri Şûrâ Sûresi’nin başlangıcındaki عَسَقِ mukattaa harflerindeki عَيْنُ lafzıdır. Burada lîn harfinden sonra gelen ve med sebebi olan

⁶⁰ Rahim Tuğral, *Muhitu’t Tecvid ve Kur’an-ı Kerim okunuş Usul ve Cetveli*, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2009, 7.

⁶¹ Demirhan Ünlü, İlyas Aydoğan, *Tecvid Bilgisi ve Kur’ân-ı Kerim’in Kiraatı*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, 133.

⁶² el-Yusuf 12/11.

⁶³ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, 4, 755.

“nûn” harfinin sükûnu lâzımî sükûn olduğundan tûl (3 Elif) ve tevassut (2 Elif) olmak üzere iki vecih vardır. Medd-i lîn’in hükmü câizdir.⁶⁴

1.5.4. İdğam ve İdğam Çeşitleri

İdğam dilin aynı veya yakın mahrece iki yerine bir defa gitmesiyle telaffuza kolaylık ve akıcılık kazandırmak için yapılır.⁶⁵

İdğam’ın Tanımı:

İdğam sözlükte “bir şeyi diğer bir şeyin içine katmak” demektir.⁶⁶ İdğam’ın ıstılah anlâmı ise “iki harften ilkinin ikinciye katarakokumak” demektir. Bu harflerden birincisine *müdgam*, ikincisine *müdgamün fih* denir. İdğam uygulâmasında iki harf şeddeli tek harf olarak okunur.

İdğam’ın Unsurları:

İdğam’ın iki unsuru vardır:

1.Müdgam: İdğam edilecek (kendisinden sonraki harfe katılacak) birinci sâkin harftir.

2.Müdgamün fih: İdğam’ın kendisinde gerçekleştiği (sâkin olan birinci harfin kendisine katıldığı) harekeli ikinci harftir.

İdğam’ın Şartları:

1.İdğam edilecek harfler arasında idğam sebeplerinden biri olmasıdır.

2.Müdgam ile müdgamün fih yan yana olmalı; ikisinin arasına idğama engel olacak başka bir harfin olmamasıdır.

3.Müdgam harekesiz (idgâm-ı kebir hariç) müdgamün fih harekeli olmalıdır. Mesela, (**لَا تَقْصُصْ**) kelimesinde bu şart bulunmadığından idğam söz konusu değildir.⁶⁷

İdğam’ı üç grupta topladığımızda:

⁶⁴ Demirhan Ünlü ve İlyas Aydoğan, *Tecvid Bilgisi ve Kur’ân-ı Kerim’in Kıraatı*, MEB Yayınları, Ankara, 136.

⁶⁵ Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, 4, 282.

⁶⁶ Bkz. Karaçam, *Kur’an-ı Kerim’in Faziletleri*, 320.

⁶⁷ el-Yusuf 12/5; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 233.

Birbirine Harf olarak Yakın Olanlar;

1.5.4.1. İdgâm-ı Misleyn

Mahreç ve sıfatları aynı olup iki harfin ilkinin sâkin, ikincisinin harekeli olarak geldiğiidğama, *idğam-ı misleyn* (iki aynı harfin idğamı) denir ve bu çeşit idğam vâciptir.

Örnek:

أَقْلُنْ لَكُمْ , أَفَّاكَ , الْحَقَّ , تَسْتَطِيعَ عَلَيْهِ , فَذْ دَخَلُوا , رَبِحْتَ تِجَارَتَهُمْ , اضْرِبْ بِعَصَاكَ

Misleyn olan harfler aynı kelimedede tek (şeddeli olarak) (حُبًّا , كُرْسِيِّهٖ , الْخُرُّ) , ayrı kelimelerde bulunurlarsa çift harfle (عَنْ نَفْسِي , قُلْ لَهُمْ , فَذْ دَخَلُوا) yazılırlar.

İdgâm-ı misleyn biri maa'l-gunne, diğeri bilâ gunne olmak üzere ikiye ayrılır. İdgâm-ı misleyn maa'l-gunne (gunneli idgâm-ı misleyn) “mîm” ve “nûn” (م ن) harflerinde yapılır. Buna göre sâkin “mîm”den sonra harekeli “mîm” veya sâkin “nûn” dan sonra harekeli “nûn” geldiğinde bunlar kendi aralarında idğam edilirler:(وَهُمْ مِنْ \ وَمَنْ نُعَمِّرُهُ).

“mîm” ve “nûn” dışında kalan ve birincisi sâkin ikincisi harekeli iki harf arasında uygulanan idğama İdgâm-ı misleyn bilâ gunne (gunnesiz idgâm-ı misleyn) denir.

(رَبِحْتَ تِجَارَتَهُمْ , اضْرِبْ بِعَصَاكَ).

1.5.4.2. İdgâm-ı Mütecâniseyn

Cinsleri itibarıyla aynı olan, sıfatları farklı olan ve birincisi sâkin ikincisi harekeli iki harf arasındaki idğama, *idğam-ı mütecâniseyn* denir.

İdgâm-ı mütecâniseyn harfleri sekiz tane olup üç grupta ele alınır:

1-Grup: Tâ (ط) Dâl (د) ve Tâ (ت) Grubu:

بَسَطْتُ , أَثَقَلْتُ دَعْوَا اللَّهِ , وَعَدَّتْهُمْ , وَدَّتْ طَائِفَةٌ

Bu harf grubu arasında idğam vâciptir.

2. Grup: Kur'ân-ı Kerîm'de sâkin dâl (د) harfiyle harekeli tâ (ط)'nın veya sâkin tâ (ط) ile harekeli dâl (د) harfinin yan yana geldiğinin örneği yoktur.

Sâ (ث) Zâl (ذ) ve Zâ (ظ) Grubu:

يُنْهَتْ ذَلِكَ , إِذْ ظَلَمُوا

Zâl (ذ) ile zâ (ظ) arasında idğam vâcip, sâ (ث) ile (ذ) arasında câizdir.

3.Grup: Bâ' (ب) ve Mîm (م) Grubu:

Kur'ân-ı Kerîm'de sâkin olan 'bâ' (ب) harfiyle harekeli mîm' (م)'in yan yana geldiği tek örnek (يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا) âyetidir.⁶⁸

1.5.4.3. İdgâm-ı Mütekâribeyn

Mahreç ve sıfatları itibariyle birbirine yakınlığı olan ilki sâkin ikincisi harekeli iki harf arasındaki idğama, *idğam-ı mütekâribeyn* denir.

Kâf (ق) ve Kâf (ك) Harfleri: Kıraat imamları sâkin olan 'kâf' (ق) harfinin, kendisinden sonra gelen harekeli 'kâf' (ك) harfine idğamında ittifak etmiştir.

Uygulamada 'kâf' (ق) harfindeki *isti'lâ* sıfatının belirtilerek eksik idğam yapılması câiz olmakla birlikte söz konusu sıfatın belirtilmeden tam idğam yapılması rivayet olarak daha sahihtir.

Örnek: أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ⁶⁹

Lâm (ل) ve Râ' (ر) Harfleri: Sâkin 'lâm' (ل) harfinin kendisinden sonra harekeli olarak gelen 'râ' (ر)'ya idğamında kıraat imamları ittifak etmiştir.

el-Mutaffifîn sûresinin 14. âyetinde yer alan (بَلِّ رَانَ) kelimesini de idğam ile okurken, bir istisna olarak sekte yapılır.⁷⁰ Örnek: قُلْ رَبِّ

Bu harflerden 'râ' (ر)'nın önce ve sâkin, 'lâm' (ل)'ın ise sonra ve harekeli olarak geldiği âyetlerde idğam yapılmaz.

Örnek:(يَغْفِرْ لَكُمْ وَأَصْبِرْ لِحُكْمِ).

4.Grupta. Sâkin nûn veya tenviden sonra "yermilûne" (يرملون) kelimesini oluşturan harflerden birinin gelmesi ile sâkin nûn veya tenvidin bu harflere katılarak okunur (idğam). Bu harflerle yapılan idğam iki kısma ayrılır:

⁶⁸ el-Hud 11/42

⁶⁹ el-Mürselat 77/20.

⁷⁰ Aliyyü'l Kari, *el-Minehül Fikriyye*, 30; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, 315-317.

İdğam Maa'l-Gunne (gunneli idğam): sâkin nûn veya tenvinden sonra (*يمنو*) ifadesinde yer alan “yâ”, “nûn”, “mîm” ve “vav” harflerinden biri gelip geniz sesi eşliğinde bu harflere katılarak seslendirilmesine denir.

Örnek: (*مِنْ نَذِيرٍ , مَلِكًا نَقَاتِلٍ , وَمَنْ يَبْتَغِ , وَمِنْ وَرَائِهِمْ , مُنَادِيًا يُنَادِي , مَهْزُومًا مِنَ الْأَحْرَابِ*)

1.5.4.4. İdğam Bilâ-Gunne (gunnesiz idğam)

Sâkin nûn veya tenvinden sonra (*يمنو*) ifadesinde yer alan “yâ”, “nûn”, “mîm” ve “vav” harflerinden biri gelip geniz sesi eşliğinde bu harflere katılarak seslendirilmesine denir.

Örnek: (*مِنْ نَذِيرٍ , مَلِكًا نَقَاتِلٍ , وَمَنْ يَبْتَغِ , وَمِنْ وَرَائِهِمْ , مُنَادِيًا يُنَادِي , مَهْزُومًا مِنَ الْأَحْرَابِ*)

Sâkin nûn veya tenvinden sonra gelen “lâm” veya “râ” harfine bütünüyle katılarak okunmasına denir.

Örnek: (*غُفُورًا رَحِيمًا , خَيْرًا لَهُمْ , مِنْ لُدْنًا , مِنْ رَبِّهِمْ*) .

Sâkin nûn ile (*يمنو*) harflerinden “vav” veya “yâ” aynı kelimedede bulunursa idğam değil izhar geçerlidir (*دُنْيَا , بُنْيَانٌ قِنْوَانٌ , صِنْوَانٌ*)⁷¹.

1.5.4.5. Lâm-ı Ta'rîfin İdğâmı (İdğâm-ı Şemsiyye)

Lâm-1 ta'rif ya da harf-i ta'rif denilen ve isimlerin başına gelen (*أل*) takısından sonra şemsî harflerden biri geldiğinde, (*أل*) takısındaki Lâm harfi, önüne gelen şemsî harflere (*ث , د , ذ , ر , ز , س , ش , ص , ض , ط , ظ , ل , ن*) katılarak şeddeli okunur ki, buna idğâm-ı şemsiyye denir.

Örnek: (*الصَّالِحُونَ - الشَّمْسُ - النَّارُ*)

Lâm-1 ta'rîf'ten sonra “nûn” harfi geldiğinde *gunneli lâm-ı ta'rîf idğâmı* (İdğâm-ı Şemsiyye Maa'l-gunne) olur.

Örnek: (*النَّارُ , النَّاسُ*)

Lâm-1 ta'rîf'ten sonra “nûn” dan başka diğer 13 harften biri geldiğinde *gunnesiz lâm-ı ta'rîf İdğâmı* (İdğâm-ı Şemsiyye Bilâ-gunne) olur.

Örnek:

⁷¹ Mekki, *er-Riaye*, 263; Sibeveyh, *el-Kitab*, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 2009,452.

(الصَّالِحُونَ – الشُّمُّسُ)⁷²

1.5.5. Tenvin ve Sâkin Nûn'a Ait Hükümler

Genel olarak tenvin, isimlerle isim asıllı kelimelerin sonuna gelen ve çift hareke (iki üstün, iki esre, iki ötre) ile gösterilen sâkin nûn harfidir.⁷³

Kur'ân kıraatinde sâkin nûn ve onun hükmünde olan tenvinde bazı değişim ve dönüşümler olur. Tenvin ve sâkin nûn'a ait bu değişim ve dönüşüm dört halde bulunur:

1.5.5.1. İzhâr

Sözlükte “bir şeyi açıklâmak, ortaya çıkarmak; açıktan okumak” mânalarına gelir.⁷⁴ Tecvîd terimi olarak izhâr, iki harfin arasını ayırt ederek okumaktır. İbnü'l Cezeri ise izharı şöyle tanımlar:⁷⁵

الْحَرْفَيْنِ بَيْنَ تَبَاعُدًا نَفْصَالًا إِلَّا هُوَ: الْأِظْهَارُ

Sâkin nûn veya tenvinden sonra (ا , ح , خ , ع , غ , ه) harflerinden biri gelirse sâkin nûn veya tenvin bu harflerin önünde idğam, iklâb veya ihfâ edilmeden izharla okunur (gerçek sesleriyle telaffuz edilir). Buradaki izhara yapmaya sebep olan, sâkin nûn veya tenvinle izhar harflerinin mahreçlerinin birbirine olan uzaklığıdır.

Örnek:(عَلِيمًا حَكِيمًا , مِنْهُ).⁷⁶

1.5.5.2. İzhâr-ı Şefevi

Sakin mîm ile mîm ve bâ harfleri dışında kalan harekeli harflerden biri arasında geçerli olan uygulâmadır. Sâkin mîm kendisinden sonra gelen harfe katılmadan, mahrecinde kendine ait ses ve sıfatla bağımsız olarak okunur. Örnek:(وَأَمْطَرْنَا) (أَمْ أَمِنْتُمْ).⁷⁷

⁷² Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 244-245.

⁷³ Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu'cemü'l-Müfehres li Enfazi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Darü'l-Hadis, Kahire, 1996, 68.

⁷⁴ Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, 513.

⁷⁵ İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 11.

⁷⁶ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 167.

⁷⁷ Mekki, *er-Riaye*, 132.

1.5.5.3. Lâm-ı Ta'rîfin İzhârı (İzhâr-ı Kameriyye)

(ل) takısmdaki Lâm, önüne gelen harfler karşısında okunmuyorsa, (ل) takısından sonra gelen harfler güneşe benzetilerek şemsî harfler; önüne gelen harfler karşısında cezmlî olarak okunuyorsa, bu harfler de aya benzetilerek kamerî harfler olarak isimlendirilmiştir.

14 harf şu cümlede toplanmıştır:(اَبْغَحَجَّكَوَحْفَعَقِيمَهُ)

Örnek: (الْيَوْمُ - الْقَمَرُ - الْأَرْضُ)

1.5.5.4.İklâb

Sözlükte “döndürmek, çevirmek” anlamlarına gelen iklâb, tecvid terimi olarak Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, iklâb harfi olan (مء با :Bâ') harfine uğrarsa, iklâb olur ve ta'rîfde zikr edildiği vechile okunur.⁷⁸ İbnü'l Cezeri ise Mukaddime adlı eserinde iklalbı şöyle tanımlar:⁷⁹

بِعُنَّةِ الْبَاءِ عِنْدَ إِخْفَاؤِهَا وَ لِصَاحَا مِيمَا التَّنْوِينِ أَوْ السَّكِينَةِ النَّوْنِ قَلْبُ هُوَ الْإِخْلَابُ

Uygulamada sâkin nûn veya tenvin tam bir “mîm”e çevrilir, “mîm” ihfâ edilerek okunur.

Örnek: سَمِيعٌ بَصِيرٌ : سَمِيعٌ بَصِيرٌ مِنْ بَعْدِ : مِمَّ بَعْدِ

1.5.5.5.İhfâ

İhfâ lügatte “gizlemek” demektir.⁸⁰ Bir tecvîd terimi olarak ihfâ, gunneyi bâki kılarak, şedde yapmadan izhâr ile idgâm arası okuma tarzıdır.

الْغَنَّةُ بَقَاءٌ مَعَ التَّشْدِيدِ عَنِ عَارِيَّةٍ وَالْإِدْغَامِ الْإِظْهَارِ بَيْنَ حَالَةِ الْإِخْفَاءِ

İbnü'l Cezeri “İhfâ, şeddeden uzak bir şekilde, izhâr ile idgâm arası gunneli bir okuyuştur” şeklinde tanımlar.⁸¹

İhfâ harfleri şunlardır:

ت , ث , ج , د , ذ , ز , س , ش , ص , ض , ط , ظ , ف , ق , ك

⁷⁸ Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, 446; Ahmet Madazlı, *İklab*, DİA Yayınları, İstanbul, 2000, 22.

⁷⁹ İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 11.

⁸⁰ Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, 944.

⁸¹ İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 6.

Örnek: فَتُحَّ قَرِيبٌ , مَنْ شَكَرَ , أَنْزَلَ

İhfâ uygulâmasına gerekçe olarak, “nûn”un bu harflere idğam edilecek kadar yakın, izhar edilecek kadar uzak bulunmaması gösterilmiştir.

1.5.6. Sâkin Mîm’e Ait Haller

Sâkin mîm harfine ait üç hal vardır:

1.5.6.1. İdgâm-ı Misleyn Maa’l Gunne

Mîm’i sâkinden sonra gelen harekeli mîm’e katılarak (idğam edilerek) okunmasına *idgâm-ı misleyn maa’l gunne* denir. Bu uygulâmada şeddeli olarak okunan “mîm”in gunnesi belirtilir.

Örnek:

(جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ) (وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ)

1.5.6.2. İhfâ-ı Şefevi (Dudak İhfası, Sâkin Mîm’in İhfâsı)

Mîm-i sâkin, kendisinden sonra gelen harekeli (با :Bâ’) harfine uğrarsa, bu halde İhfâ’ mea’l-gunne olur. Mîm-i sâkin (با :Bâ’) harfine uğradığı için, İhfâ’ mea’l-gunne, ya’nî hem ihfâ’ hem de ğunne olur.⁸²

Örnek: (عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ - أَنْفُسَكُمْ بِاتَّخَاذِكُمْ)

1.5.7. ‘Râ’ Harfine Ait Hükümler

‘Ra’ harfine ait üç hüküm vardır:

‘Râ’ Harfinin Kalın Okunduğu Yerler;

1- ‘Râ’ harfi, üstün harekeli olduğunda: رَحْمَةً

2- ‘Râ’ harfi, ötre harekeli olduğunda: غُرْبًا

3- ‘Râ’ harfi, üstün harekeli harften sonra sâkin (cezimli) olarak geldiğinde: تَرْفَعُ

4- ‘Râ’ harfi, ötre harekeli harften sonra sâkin (cezimli) olarak geldiğinde: نُرْسِلُ

⁸² Mekki, *er-Riaye*, 232.

5- ‘Râ’ harfî, üstün harekeli harfî izleyen ve sâkin (cezimli) olan bir harften sonra -vakıf sebebiyle- sâkin (cezimli) halde bulunduğunda: وَالْعَصْرُ

6- ‘Râ’ harfî, ötre harekeli harfî izleyen ve sâkin olan bir harften sonra –vakıf sebebiyle- sâkin (cezimli) halde bulunduğunda: نُورٌ , عُصْرٌ

7- ‘Râ’ harfî, ârızî (geçici) kesreli harften (hemze-i vasıldan) sonra sâkin olarak geldiğinde: لِمَنِ ارْتَضَىٰ , أَمْ ارْتَابُوا ,

8- ‘Râ’ harfî, esre harekeli harf ile üstün harekeli ve isti’la (kalın) sıfatlı bir harf arasında sâkin olarak bulunduğunda: مِرْصَادٌ , قِرْطَاسٌ

‘Râ’ Harfinin İnce Okunduğu Yerler;

1- ‘Râ’ harfî, esre harekeli olduğunda: رَجَالٌ

2- ‘Râ’ harfî, esre harekeli harften sonra sâkin olarak geldiğinde: فَاصْبِرْ

3- ‘Râ’ harfî, esre harekeli harfî izleyen ve sâkin (cezimli) olan bir harften sonra-vakıf sebebiyle- sâkin (cezimli) halde bulunduğunda: السَّحْرُ

4- ‘Râ’ harfî, esre harekeli harfî izleyen ve sâkin olan yâ dan sonra -vakıf sebebiyle- sâkin (cezimli) olarak bulunduğunda: الْقَدِيرُ

5- ‘Râ’ harfî, üstün harekeli harfî izleyen ve sâkin (cezimli) olan yâ dan (lîn harfinden) sonra -vakıf sebebiyle-sâkin halde bulunduğunda: الْخَيْرُ

‘Râ’ Harfinin Hem Kalın Hem İnce Okunuşunun Câiz Olduğu Yerler;

1- ‘Râ’ harfî, esre harekeli harf ile yine esre harekeli ve isti’la (kalın) sıfatlı bir harfî arasında sâkin olarak bulunduğunda: فِرْقِي

2- ‘Râ’ harfî, esre harekeli harfî izleyen ve sâkin (cezimli) olan isti’la (kalın) sıfatlı bir harften sonra –vakıf sebebiyle- sâkin halde bulunduğunda:⁸³ مِصْرٌ

3- ‘Râ’ harfî, kelimelerinin vakıf halindeki ‘râ’ harfî: إِذَا يَسْرُ , أَنْ أَسْرُ ,

Bu örneklerde ‘râ’ harfinin, harekesinin aslî esre olması itibariyle ince, üstün harekeli harfî izleyen ve sâkin (cezimli) olan bir harften sonra sâkin halde bulunması itibariyle de kalın okunması câizdir.⁸⁴

⁸³ el-Yusuf 12/21

Not:

‘Râ’ harfî idğamlı veya şeddeli halde ise, müdgamun fih (idğamın kendisinde gerçekleştiği ikinci harf) olan ikinci ‘râ’ ya bakılır. İkincisi kalın ise birincisi de kalın, ikincisi ince ise birincisi de ince okunur.

Örnek:(şerri) شَرِّ kelimesinde her iki ‘râ’ ince, (yefirru) يَفِرُّ kelimesinde her iki ‘râ’ kalın okunur.⁸⁵

1.5.8. Zamir

Zamir arapça dilbilgisi kurallarında müfred (tekil), müzekker (eril) ve gâip (üçüncü şahıs) olarak cümle içerisinde de ismin yerine kullanılan harfe denir. Tecvid ilminde ise hâ-ı kinâye denilen zamire ait bazı hükümler mevcuttur.

1- Kendisinden önceki harf sakin (yani cezmlî ya da med harfli) ise uzatılmadan okunur.

Örnek:(لَءَ – بِءَ – عَنَّا – مِنْهُ)

2-Kendisinden önce üstünlü, esrelî veya ötreli bir harf varsa, bu zamir uzatılarak okunur.

Örnek: (بِهِ – رَبُّهُ – يَعْلَمُهُ)

Zamirden sonra sebab-i med olan hemze bulunursa, bu takdirde zamir munfasıl med hükmünce 4 elif miktarı uzatılır. Örnek: (بِهِ اِيْمَانًا – عِنْدَهُ اِلَّا بِاِذْنِهِ)

Kıraati Âsım’ a göre Zümer suresinin 7.ayetinde geçen (يَرْضَاهُ) fiilindeki zamir kasr ile (med edilmeden) okunur.

Hafs rivâyetine göre ise Furkan suresinin 69. ayetinde geçen (فِيهِ مُهَانًا) lafzındaki zamir, sâkin harften sonra gelmesine rağmen uzatılarak okunur.

İki sakin harf arasında bulunan zamir uzatılmadan (tabîî harekesiyle) okunur (يَعْلَمُهُ اللهُ – مِنْهُ ابْتِغَاءً).⁸⁶

⁸⁴ el-Fecr 89/4.

⁸⁵ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 243.

⁸⁶ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 197.

1.5.9. Lafzatullâh

İsm-i celâl olan Allah (الله) kelimesinde bulunan lââm harfî ile ilgili iki hüküm bulunmaktadır:

1) Allah (الله) lafzında, şeddeli Lâm harfinden önce üstün ya da ötre varsa, Lâm harfî LA şeklinde kaim sesli okunur.

Örnek: فَضْلُ اللَّهِ - إِنَّ اللَّهَ

2) Esre harekeli harften sonra gelen Allah (الله) lafzındaki lââm'ı ince okunur.

Örnek: (بِاللَّهِ - اللَّهُ)

Örnek: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ - قُلِ اللَّهُمَّ).

1.6. Tecvidin Hükümü

Tecvid ilminin hükümü Kur'ân-ı Kerim'in mana ve lafzıyla inmesi ve lafzının hatalardan korunması açısından farz-ı kifayedir.⁸⁸ Ancak okuyuşta hatadan korunacak kadar tecvid kurallarına uyulması ise farz-ı ayn veya vacip kabul edilmiştir.⁸⁹ Hadis kaynaklarına bakıldığında ise Hz. Peygamber'in hem tecvid kurallarına uyduğu, hem de uyanları taltif ettiği görülmektedir.⁹⁰

Tecvid'in gerekliliğini ortaya koyan delillerden biri de icmadır. Kur'ân'ın indirilmeye başlandığı ilk günden bugüne kadar aynı okunuş şekli ile gelmesi buna delil olarak yettiği gibi İbnü'l Cezeri de bu icmanın varlığını bildirir.⁹¹

“Biz ona (peygambere) Kur'ân'ı tertil ile okuduk”⁹² ve “(Ey Peygamberim!) Kur'ân'ı tertil ile oku”⁹³ anlâmındaki ayet-i kerimelerinden Kur'ân ayetlerinin Hz. Peygambere tertil üzere indirildiğini ashaba da aynı ölçülere uyularak öğretildiğini ve Kur'ân'ın tertil üzere yani tecvid kurallarına riayet ederek okunması gerektiği anlaşılmaktadır. Tecvid, ilim olarak farz-ı kifâye, uygulâma olarak Kur'ân okuyan

⁸⁷ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 200.

⁸⁸ İbnü'l-Cezerî, *Müncidül Mukrin*, 14; Aliyyül Kari, *Minhül Fikriyye*, 19.

⁸⁹ İbnü'l Cezeriyye, Mukaddime, Aliyyül Kari, *Minhül Fikriyye*, 19.Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 253.

⁹⁰ Bkz. Tirmizi, *Fedailü'l Kur'an*, 18.

⁹¹ İbnü'l-Cezerî, *Gayetün-Nihaye*, 69.

⁹² el-Furkan 25/32.

⁹³ el- Müzzemmil 73/4.

kişilere farz-ı ayındır. Yani harflerin mahrec ve sıfatlarının ve tecvidin sair hükümlerinin, Müslümanların bazıları tarafından bilinmesi, diğerlerinden bu sorumluluğu kaldırır.⁹⁴

1.7. Tecvidin Çeşitleri

Tecvid yazılışı itibarı ile mensur ve manzum olarak iki kısma ayrılır.

a-Mensur Tecvid: Nesir şeklindeki, düz yazı olarak yazılan ve günümüzde örneği çokça bulunan tecvid türüdür.

-Mekki b. Ebu Talib; er-Riaye li Tecvidil-Kırae ve Tahkiki Lafzit-Tilave.

-Ebu Amr Osman b. Said ed- Dani; et- Tahdid fi'l- İtkan vet-Tecvid.

-Abdulvehhab b. Muhammed el-Kurtubi; el- Mudih fi't-Tecvid.

-İbnü't-Tahhan, Ebü'l Asbağ Abdülaziz b. Alib. Muhammedel- İşbili; Meharicü'l- Huruf ve Sıfatuha. El imba fi usuli Eda adlı eseri,

Ebu'l Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Attarel- Hemedani; et-Temhid fi Marifeti't-Tecvid.

-Ebu'l Hasen Ali b. Cafer b. Muhammed er-Razi es-Saidi; et-Tenbih ale'l Lahni'l Celi ve Lahni'l Hafi.

-İbn'ül Cezeri Ebü'l Hayr Muhammed b. Muhammed; et-Temhid fi İlmi't-Tecvid.

Şeyh Abdurrahman Karabaşi Karabaş Tecvidi.

-Hamza Hüdayi; Tecvid-i Edaiyye.

-İmam-ı Birgivi Takıyyüddin Mehmed b. Pir Ali; ed-Dürrü'l-Yetim.

Günümüzde ise,

-Ali Rıza Sağman; Kur'ân Nasıl Okunur- Sağman Tecvidi. Cumhuriyet dönemi

-Celaleddin Karakılıç; Tecvid ilmi.

---

⁹⁴ Mahmut Sönmez, *Ayet Kavramının Semantik Tahlihi*, İğdır Üniversitesi İlahiyat Dergisi, 7, 2016, 135-170.

-Demirhan Ünlü; Kur'ân-ı Kerim'in Tecvidi.

-İsmail Karaçam; Kur'ân -ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kaideleri-Mufassal Tecvid.

-Tayyar Altıkulaç; Tecvidü'l Kur'ân.

-Ğanim Kadduri el-Hamed; ed-Dirasatüs-Savtiyye inde Ulemai't- Tecvid.

Halen günümüzde bu alanda birçok mensur tecvid yazılmaktadır.

b-Manzum Tecvid: Aslı itibarıyla belli bir ölçü ve kalıba göre yazılan kaside ve beyitlerden oluşan tecvid türüdür.⁹⁵ Günümüze ulaşan manzum tecvidler ise ilk eser olan el- Hâkâni(ö.937); Kasidetür-Râ'iyye, Sehâvî(ö.1245); Kasidetün-Nu'niyye, El Cemzuri(ö.1198); Tuhfetul Etfal, Mar'aşı,; el-Malati(ö.987); Kaside el-Malatiyye ve İbn'l Cezeri(ö.1429); Mukaddimesi önde gelenlerdendir.⁹⁶

Bundan sonraki bölümde Çalışma konumuz olan manzum eserlerden Hâkâni Sehâvî ve İbnü'l cezerinin manzumelerini ele alacağız.

---

⁹⁵ Koyuncu, Cemzuri ve Tuhfetü'l Etfal, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi,2017.3.

⁹⁶ Çetin, *Tecvid*, 253-254.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HÂKÂNİ, SEHAVİ VE İBNÜ'L CEZERİ'NİN MANZUM TECVİDLERİ

2.1. Manzum Tecvid Geleneğinin Ortaya Çıkışı

Tecvid ilminin konusunu oluşturan harflerin mahreç ve sıfatları ile lahn-ı celi, lahn-i hafî, idğam, vakıf ve ibtida gibi bazı tecvid konuları Arap dilcileriyle kıraat âlimlerinin ilgi alanına girdiğinden tecvid konusu müstakil bir ilim haline gelmeden önce Arapça dilbilgisi ve kıraat kitaplarında ele almıştır.⁹⁷ Tecvidin müstakil bir ilim haline gelmesi Hicrî III. yüzyılın yarısı ile IV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan âlimlerin yazdığı eserlerle gerçekleştiği görülmektedir.

Tecvid alanında telif edilen eserlere bakıldığında bunların bir kısmının nesir bir kısmının da manzûm olarak ortaya konulduğu görülmektedir. Bu da bize İlmî eserlere ilişkin manzûm telifat geleneğinin erken dönemlerde başladığını görmekteyiz. Bu eserlerin manzûm olarak kaleme alınmasında, alana dair bilgilerin öğrenci tarafından kolay bir şekilde öğrenilmesi ve hatta hıfzedilebilmesinin rolü büyüktür. Bununla beraber arap dili ve belagatı açısından manzum tecvid müelliflerinin arap dili ve belagatına ne kadar hakim olduklarının da bir göstergesidir. Zira daha veciz daha vurgulu daha kısa ifadelerle daha geniş kapsamlı manalar kasederek bu ilmin bütün boyutlarını ortaya koymada manzume metodunun etkili olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, tarihte ilk tecvid çalışması olarak bilinen Ebû Müzâhim Mûsâ b. Ubeydillâh el-Hâkânî'ye (ö.325/937) ait olan el-Kasidetül Hâkânî adlı çalışma bir manzûmedir.⁹⁸ Bu manzume Hâkânî tarafından hazırlanan *el-Kasidetü'l-Hâkânîyye* adlı bu eser 51 beyitten oluşan bir manzûmedir. Manzûmetü'l-Hâkânî diye de bilinen esere daha sonra Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1053) tarafından Şerhu Kasîdeti'l-Hâkânî fi't-Tecvîd adıyla bir şerh yazılmıştır. Manzumeyi incelediğimizde yukarda

⁹⁷ Ravza Cemal Husari, *el Menhelül Müfid fi Usuli'l Kıraat-i vet-Tecvid*, Beyrut, 1970, 96.

⁹⁸ Ganim Kadduri Hamed, *Ehbas fi İlmi-t Tecvid*, Darul Ammar, Kahire, 2002, 105.

bahsettiğimiz hem edebi hem de eğitim açısından beklenen faydanın gerçekleştiği görülmüştür. Daha sonra bu geleneği devam ettirenlerden es-Sehâvî Kasidetün - Nuniyyesi'nde Metn-i Nûniyye adıyla Alemüddîn es-Sehâvî'ye (ö. 643/1245) ait olan 64 beyitten oluşan manzumeye Abdurrahman el Hamza. Gibi şerhler yazılmıştır. Bu ilmi daha da geliştirerek tanımlamalarda bulunmuş ve detaylandırmıştır.yazmıştır.daha sonraki dönemde İbnü'l Cezeri yine bu manzum yazım geleneğini devam ettirmiş Mukaddime fi ma yecibu alel kari en ya'ğlemehu (mukaddime fi-t Tecvid) adlı 109 beyitten oluşan manzumesini yazmıştır. (ö. 833/1429) Tecvidin pek çok konusunu işlediği bu manzume zengin içeriğe sahip ve söz konusu alana vukûfiyetin bir yansıması olarak görülmektedir. Bu sebepten söz konusu çalışmaların genellikle ezberlenilmesi için hazırlanmış metinler olduğunu vurgulamakta yarar vardır.⁹⁹

2.2. Manzum Tecvid Geleneğinin Edebi Yönü

Manzum Tecvid; şiirsel yönü az olan, kelimelerin ise gerçek anlâmda kullanıldığı, edebi sanatların olmadığı, didaktik yönü olan lirik ifadelerin kullanılmadığı yazı türüne denir.¹⁰⁰ Manzum tecvid, tecvid kaidelerini öğretmek, Kur'ân okuma esaslarının ya da kıraate dair konuların daha kolay ezberlenmesi ve akılda kalmasını sağlar.¹⁰¹ Hz Peygamberi anlatan siyerler/miraciyeler/hilyeler, hadis öğrenmeye teşvik bağlamında kırk hadisler, Allah'ın varlığı-birliği, imani esaslar ve kelâmi konuların işlendiği tevhidler, akaid-nameler, dinin ibadat, muâmelat ve ukubat gibi konularını kapsayan fıkıh eserleri- ilmi-halleri, miras konusunu işleyen feraizler, Kur'ân tercümelere/mealleri gibi islâmi-şerr'i ilim ve konulara ait pek çok manzum eser ve tür bulunmaktadır. Bu alanda yazılan manzumelerde ise; Aruz ölçüsü olarak Failatün/Failatün/Failün vezni kullanılmıştır. Bu kalıbı mevlid ve mesnevide de görebiliriz.

---

⁹⁹ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,17,1,2008, 25-46.

¹⁰⁰ Manzume.org, (12.12.2020).

¹⁰¹ Oğuz Yılmaz, "Diyarbakırlı Şeyhül Kurra Hafız Mehmed Efendi ve Nazmul'l Ehemm fi İlmi Tecvid'i Elzem", Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, Diyarbakır, 2017,1, 1311-1334.

Edebi Kamu bimarına canan deva-i dert eder ihsan

Niçin kılmaz bana derman beni bimar sanmaz mı?¹⁰²

Manzumelere uyak yönünden bakıldığında ise

a

a

b

b

şeklinde olması divan edebiyatı şiirlerindeki halleri ile benzerdir.

Bu alanda ilk olarak Ebû Müzâhim Mûsâ b. Ubeydillâh (Abdillâh) b. Yahyâ el-Hâkânî, Alâmuddin es-Sehâvî, El Cemzuri, Muhammed b. Ahmed el Malati, Muhammed b Ahmed el-‘İcli el-Lalikai ve son olarak da İbnü’l Cezeri bu alanda eser veren âlimlerdir. Bizler bu değerli âlimler içinden konu başlığında isimleri geçenleri inceleyeceğiz:

2.4. Ebû Müzâhim Mûsâ b. Ubeydillâh (Abdillâh) b. Yahyâ el-Hâkânî/ Kasidetür-Râ’iyye

2.4.1. Hayatı

Hâkânî hicri 248 yılında Bağdat’ta doğmuştur.¹⁰³ Ailesinin devlet kurumlarının çeşitli görevlerinde bulunmasından ötürü “Hâkânî” nisbesi ile hem bir soy bilgisi, hem de bir ünvan elde etmişlerdir.¹⁰⁴ Yani, bu ismin Türkler arasında hükümdarlara verilen bir ünvan olduğu düşünüldüğünde, bu ailenin vezir bir kökeninin olduğu da görülmektedir.¹⁰⁵

¹⁰² Bu beyitler Fuzuli’nin “Beni Candan Usandırdı” kasidesindeki bir bölümden alınmıştır; bkz. Ali Nihat Tarlan, *Fuzuli Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, 125.

¹⁰³ İbn Asakir, Ali b. Hasan b. Hibetullah, *Tarihu Dimeşk*, thk. Amr b. Garamel Amri, Darul Fikr, Beyrut, 1995/1415, 143.

¹⁰⁴ Aykaç, Mehmet. “İbn Hakan Ebû Hasan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedi. 19: 537-538. İstanbul. TDV, 1999.

¹⁰⁵ Durmuş Arslan, “Ebu Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakânî ve Kasidetü’r-Râiyye’sinin Tecvid Tarihindeki Yeri”, *Turkish Studies*, 13,2018, 19-40.

Hâkâni nüfuzlu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmesi Bağdat'ın elverişli ilim ortamında kırâat, tecvid, hadis, fıkıh, şiir, Arap dili ve edebiyatı alanlarında kendini yetiştirmesine imkân sağlâmıştır. Ebû Müzahim, kendini insanlara kıraat okutmaya ve hadis rivâyetine adanmış, Tabakât kitaplarında İmam (kıraat ilminde otorite), Mukri (kıraatleri kesintisiz ve sağlâm bir isnadla almış bir üstattan, müşafehe yoluyla alıp rivayet eden kırâat âlimi), mücevid (Tecvid ilminde âlim), Arap dili ve edebiyatı âlimi, şâir, muhaddis, asaletli, güvenilir (sika) ve sünnete sıkı sıkıya bağlı, dindar gibi vasıflarla tanıtılmıştır.¹⁰⁶

Hâkâni kırâatı arz yoluyla (bizzat hocasına okuyarak) Hasan b. Abdülvehhab ve Muhammed b. el-Ferec'den okuyarak iki kırâat âlimi de Kırâat-ı 'aşere imamlarından el Kisâi (ö. 189/) ve Ebû 'Amr (ö. 154)'ın râvisi ed-Dûrî (ö. 248)'nin ders halkasına mensup olmuştur. İbn 'Âmir (ö.118) kırâatınının İbn Zekvân (ö. 242) rivâyetini de Ahmed b. Yusuf et-Tağlebî, İdris b. Abdülkerim el-Haddâd ve küçük Kisâi diye de bilinen Muhammed b. Yahya el-Kisâi'den almıştır. Kendisinden Ahmed b. Nasr eş-Şezâi, Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, Ahmed b. el-Hasan b. Şâzân, Muhammed b. Ahmed eş-Şenebûzî ve Zeyd b. Ali gibi âlimler kıraat almıştır. İbnü'l Cezerî, Ebû Amr ed-Dâni'nin, "onun talebelerinden sadece iki kişinin Ahmed b. Nasr eş-Şezâi ile Muhammed b. Ahmed eş-Şenebûzî'nin kıraat ilmi ile tanınan âlim (huzzâk) olduklarını" söylediğini nakletmiştir.¹⁰⁷

Hâkâni'nin bizzat kendisinden Muhammed b. el-Huseyn el-Âcurrî, Ebû Tahir b. Ebî Haşim, Ebû Amr b. Hayeviyye ve Ebû Hafs b. Şahin gibi alimler hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁸

Hakâni'nin, Kisâi kıraatinde temayüz eden (dâbit), bu kırâatın en önde gelenlerinden (kırâat meselelerinde kendisine danışılan imam) ve kıraati okutarak nakleder,¹⁰⁹ Hadis rivâyetinde güvenilir (sikâ), dindar, sünnete sıkı sıkıya bağlı bir kişliğe sahip olduğu belirtilmiştir, şiirde Muaviye b. Ebî Süfyân'ı öven şiirler

¹⁰⁶ Arslan *Hakâni ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31-36.

¹⁰⁷ Arslan, *Hakâni ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31-36.

¹⁰⁸ Ahmed b. Ali Hatip el-Bağdâdî, *Tarîhu Bağdad*, Thk. Beşşar 'Avvâd Ma'rûf. Daru'l-Garbi'l İslâmî, Beyrut, 2002/1422,15, 62; Çetin, "Hakâni Musa b. Ubeydullah", *DİA*, İstanbul, 1997,15, 165-166.

¹⁰⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Ma'rifetü Kurrâi'l-Kibâr 'ale't-Tabakât ve'l-Â'sâr*. Thk. Tayyar Altıkulaç, İstanbul, 1995, 2/554.

yazdığından ötürü Haşeviyye'den olduğu ithamına da maruz kalmıştır.¹¹⁰ Hâlbuki o, “sünnete iyi tutun ey Musa, yardım göresin” anlâmina gelen bir sözü yüzüğüne naksettirecek kadar sünnete bağlılığını ortaya koyan şahsiyettir.¹¹¹ Hakânî, 325/937 yılında Zilhicce ayının on birinci günü Bağdat'da ebedi hayata irtihal etmiştir.¹¹²

2.4.2. Eserleri

Ebû Müzahim el-Hakânî'nin bizlere ulaşan eserleri kasideleridir ve bunlar üç tanedir.

1-el-Kaside fi'l Fukaha: Fuat Sezgin onsekiz beyitten olduğunu söyler.¹¹³

2-el Kaside fi's-Sünne: İbn'ül İbnü'l Cezeri, bu kasidenin er-Raiyye ile birlikte okunduğunu zikretmiştir.¹¹⁴

3-Kasidetü'r-Raiyye: Kaynaklarda El Kaside fi-Tecvid,¹¹⁵el-Kasidetü'r-Raiyye fi't-Tecvid,¹¹⁶ Kasidetü'l Hâkâniyye, Kasidetü Ebi Müzahim Hâkâni veya Kasidetü İbn Hakan fi Hüsni Edai'l-Kur'ân gibi isimlerle de anılmaktadır.

Dördüncü asırdan itibaren günümüze ulaşan tecvid ilmindeki ilk eser olup ve bu ilmin kurucusu olarak görülen Ebû Müzâhim Mûsâ el Hâkâni 'nin bu eseri 51 beyitten oluşur.

Eser 4. Asra kadar dağınık halde bulunan tecvid konularını bir araya toplayarak tecvid ilminin temel konularına yer vermiştir.

Ra'iyye'nin Edebi Yönü: Didaktik şiir tarzında kullanılan bu kaside bilimsel, tarihsel ve ahlaki bilgilerin verilmesini amaçlar.” Feülün/ mefailün /fe'ülün/ mefailün aruz ölçüsü kullanılmıştır. Eski Arap şiirlerinde kullanılan tâvil vezninin tef'ileleri üç

¹¹⁰ Ebû Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ b. Saîd el-Merzübânî el-Horasânî el-Bağdâdî, *el-Müveşşah fî meâhizi'l-'ulemâ ala's-şu'arâ*, Tahk. Muhammed Huseyn Şemsuddîn, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1402/1982, 380; Hayrüddin b. Mahmud ez-Zirikli, *el-A'lâm, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin*, Beyrut, 2002, 7, 324.

¹¹¹ Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr Es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, Thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, Haydarâbâd, 1962/1382, 5, 19.

¹¹² İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-Kurra*, Nşr. Bergerstrasser, Beyrut, 2006, 2, 297; ez-Zehabi, *Ma'rifetü Kurrâi'l-Kibâr 'ale't-Tabakât ve'l-Â'sâr*. Thk. Tayyar Altıkulaç, İstanbul, 1995, 2, 554; Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr Es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, Thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, Haydarâbâd, 1962/1382, 5, 19.

¹¹³ Sezgin, *Tarihu't Tûrasi'l- Arabi*, S. Arabistan: 1991/1411, 1:45.

¹¹⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-Kurra*, 297.

¹¹⁵ Zirikli, *el-A'lâm*, 1976, 7, 324; Ömer Rıza Kehhale, *Mucemu'l-Müellifin*, 8, 42.

¹¹⁶ İbnü'l Cezeri, *Gayetü'n-Nihaye*, 2, 297.

harfli ses grupları ile başlâmasından ötürü, iki harfli ses grubu ile devam eder. Bu yapıdaki şiirin darplarında (ikinci mısra'ın son tef'ilelerinde) beyitler arasında kafiye birliğinin olması zorunludur. Kasidenin Ra'iyye ismini alması ise ikinci beyitlerinde Ra harfinin kullanılarak kafiyeleştirilmesidir.

Hâkânî'nin bu eseri ortaya çıkarmasındaki en büyük isteğini kasidesinin ilk beyitlerinde Kur'ân'ı okuyup öğrenmek arzusunda olanlar için, Kur'ân'ı güzel okumanın hükümlerini ve kurallarını bu kasideyle kolayca öğretip ezberletmek istemesidir.

Manzumede kıraat ve tilavet adabı, kıraat eğitimi verecek kişide bulunması gerekenler ve tecvid bahsine yer verilmiştir.¹¹⁷

Kasitür-Ra'iyye

1. اَقُولُ مَقَالًا مُعْجَبًا لِأُولَى الْحِجْرِ

وَلَا فَخْرَ إِنْ الْفَخْرَ يَدْعُو إِلَى الْكِبْرِ

“Akıl sahipleri için hayranlık uyandıracak bir söz söylüyorum. Bunu böbürlenmek için söylemiyorum. Zira böbürlenmek kibre yol açar.¹¹⁸

2. أَعْلَمُ فِي الْقَوْلِ التِّلَاوَةَ عَائِدًا

بِمَوْلَايَ مِنْ شَرِّ الْمُبَاهَاةِ وَالْفَخْرِ

Sözde gurur ve kibrin şerrinden Mevla'ya sığınarak tilavet öğretiyorum.¹¹⁹

3. نَوَيْتُهُ مَا عَلَى عَوْنِي أَسْأَلُهُ وَ

وَحَفْظِي فِي دِينِي إِلَى مُنْتَهَى عُمْرِي

Niyetlendiğim şeyde bana yardım etmesini ve ömrümün sonuna kadar da dinimde sebat ettirmesini ondan niyaz ediyorum.¹²⁰

4. وَأَسْأَلُهُ عَنِّي التَّجَاوُزَ فِي غَدٍ

¹¹⁷ Arslan, *Ebu Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31-36.

¹¹⁸ Arslan, *Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31.

¹¹⁹ Arslan, *Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31.

¹²⁰ Arslan, *Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31.

فما زالَ ذا عَفْوٍ جَمِيلٍ وَذا عَفْرِ

Ahirette günahlarımı bağışlâmasını ve bu güzel afv mağfiretin devam etmesini niyaz ediyorum.¹²¹

5. أَيَا قَارِئِ الْقُرْآنِ أَحْسِنِ أَدَاءَهُ

يُضَاعِفُ لَكَ اللَّهُ الْجَزِيلَ مِنَ الْأَجْرِ

Ey Kur'ân okuyucusu okuyuşunu tecvid kaidelerine göre uygula ki Allah ecrini kat kat versin.¹²²

6. فَمَا كُلُّ مَنْ يَتْلُو الْكِتَابَ يُقِيمُهُ

وَلَا كُلُّ مَنْ فِي النَّاسِ يُقْرَأُ لَهُمْ مُقْرِي

Her kitabı okuyan onun hakkını verir değil, insanlar arasında onu her okutan da hakiki okutucu değildir.¹²³

7. وَإِنَّ لَنَا أَخَذَ الْقِرَاءَةَ سُنَّةً

عَنِ الْأَوَّلِينَ الْمُقْرَأِينَ ذَوِي السَّبْرِ

Bizce hayâ sahibi (güvenilir) ilk otoritelerden kıraat almak sünnettir.¹²⁴

8. فَلَسَبْعَةَ الْقُرْآنِ حَقٌّ فِي الْوَرَى

لِإِقْرَائِهِمْ قُرْآنَ رَبِّهِمْ الْوَتْرِ

Kıraatı seb'a imamlarının, Rablerinin Kur'ân'ını kendilerine öğrettikleri için insanlar üzerinde çok hakkı vardır.¹²⁵

9. فَبِالْحَرَمَيْنِ ابْنُ الْكَثِيرِ وَنَافِعٌ

وَبِالْبَصْرَةِ ابْنُ الْعَلَاءِ أَبُو عَمْرٍو

Harameyn'de İbn Kesir ve Nafi: Basra'da İbnül- A'la Ebu Amr.¹²⁶

¹²¹ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31.

¹²² Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31.

¹²³ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31.

¹²³ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31.

¹²⁴ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 32.

¹²⁵ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 32.

10. وبالشامِ عبْدُ اللهِ وهو ابنُ عامرٍ

وعاصمُ الكوفيُّ وهو أبو بكرٍ

Şam'da Abdullah- İbn Amir'dir. Kufe'de Asım el Kufi onun künyesi Ebubekr'dir.¹²⁷

11. بَعْدَهُ الْكِسَائِيُّ وَ أَيْضاً حَمَزَةٌ وَ

أَخُو الْحَذَقِ بِالْقُرْآنِ وَالنَّحْوِ وَالشَّعْرِ

Aynı şekilde İmam Hamze; ondan sonra da Kur'ân, nahiv ve şiirde son derece mahir olan Kisai'dir.

12. حُقُوقَهَا لِلْحُرُوفِ مُعْطِ الْحَذَقِ فَذُو

إِذَا رَتَّلَ الْقُرْآنَ أَوْ كَانَ ذَا حَدَرٍ

Kur'ân kıraatinde mahir olmak, Kur'ân'ı tertil veya hadr ile okuduğunda her bir harfin hakkını verendir.¹²⁸

13. وَتَرْتِيلُنَا الْقُرْآنَ أَفْضَلُ لِلَّذِي

أَمْرُنَا بِهِ مِنْ مُكْتَنِنَا فِيهِ وَالْفِكْرِ

Kur'ân'ı tertil ile okumamız, emrolduğumuz üzere ağır ağır okumak ve tefekkür için daha faziletlidir.¹²⁹

14. وَإِمَّا حَدَرْنَا دَرَسْنَا فَمُرَّخَصٌ

لَنَا فِيهِ إِذْ دِينُ الْعِبَادِ إِلَى الْيُسْرِ

Şayet hadr ile okumamız, halkın dini kolaylığa temayülü olduğu için bir ruhsattır.¹³⁰

¹²⁶ Arslan, *Hakâni ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 32.

¹²⁷ Arslan, *Hakâni ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 32.

¹²⁸ Arslan, *Hakâni ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 32.

¹²⁹ Arslan, *Hakâni ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 32.

15. أَلَا فَاحْفَظُوا وَصْفِي لَكُمْ مَا اخْتَصَرْتُهُ

لِيَدْرِي بِهِ مَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْكُمْ يَدْرِي

Dikkatlice özetleyerek yaptığım açıklâmaları ezberleyiniz ki aranızdan bilmeyenler bilsin.¹³¹

16. فَفِي شُرْبَةٍ لَوْ كَانَ عِلْمِي سَقَيْتُكُمْ

وَأَمْ أَحْفِ عَنْكُمْ ذَلِكَ الْعِلْمَ بِالذُّخْرِ

Eğer ilmim bir şerbet olsaydı size ikram ederdim. Cimrilik edipte bu ilimden hiçbir şey saklâmazdım.¹³²

17. فَقَدْ قُلْتُ فِي حُسْنِ الْأَدَاءِ قَصِيدَةً

رَجَوْتُ إِلَهِي أَنْ يَحُطَّ بِهَا وَزُرِّي

Hüsn-ü eda konusunda bir kaside söyledim ki bu vesile ile İlahım'dan günahlarımın azaltılmasını niyaz ettim.¹³³

18. وَأَبْيَاتُهَا خَمْسُونَ بَيْتاً وَوَاحِدٌ

تُنْظَمُ بَيْتاً بَعْدَ بَيْتٍ عَلَى الْإِثْرِ

Beyitleri ellibir; beyit beyit peşpeşe dizilir.¹³⁴

19. وَبِاللَّهِ تَوْفِيقِي وَأَجْرِي عَلَيْهِ فِي

إِقَامَتِنَا إِعْرَابَ آيَاتِهِ الزُّهْرِ

Başarım Allah'tandır. O nun parlak kelâmına dair beyitleri kaleme almamız hususundaki ecrim de O'na aittir.¹³⁵

20. وَمَنْ يُقِمِ الْقُرْآنَ كَالْقِدْحِ فَلْيَكُنْ

مُطِيعاً لِمَرِّ اللَّهِ فِي السِّرِّ وَالْجَهْرِ

¹³⁰ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹³¹ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹³² Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹³³ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹³⁴ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹³⁵ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

Kim Kur'ân'ı dosdoğru eda edecekse, gizli ve açıkta Allah'ın emirlerine itaatkâr olsun.¹³⁶

21. أَلَا أَعْلَمُ أَخِي أَنَّ الْفَصَاحَةَ زَيَّنَتْ

تِلَاوَةَ تَالٍ أَدَمَنَّ الدَّرْسَ لِلذِّكْرِ

Dikkat et! Bil ki kardeşim fesahat Kur'ân okuma alıştırmalarını çok yapan okuyucunun okuyuşunu güzelleştirir.¹³⁷

22. لِسَانُهُ أَرْقَى أَلِيَّ الْاِتِّ تَلَا مَا إِذَا

وَأَذْهَبَ بِالْإِدْمَانِ عَنْهُ أَدَى الصَّدْرِ

Kur'ân okuyucusu Kur'ân'ı okudukça diline incelik kazandırır. Okuma alıştırmaları yapmak ile iç huzursuzluğunu da giderir.¹³⁸

23. حَفِظَهُ إِتْقَانُ الذِّكْرِ عِلْمٍ فَأَوَّلُ

وَمَعْرِفَةٌ بِاللَّحْنِ مِنْ فَيْكٍ إِذْ يَجْرِي

Kur'ân ilimlerinin başı, O'nu sağılâm bir şekilde ezberlemek ve okurken hatayı tanımaktır.¹³⁹

24. فَكُنْ عَارِفًا بِاللَّحْنِ كَيْمَا تُزِيلُهُ

وَمَا لِلذِّي لَا يَعْرِفُ اللَّحْنَ مِنْ عُدْرِ

Hatayı yok etmek için, hatayı bilen ol! Hatayı bilmeyen kişinin hiçbir mazereti yoktur.¹⁴⁰

25. وَإِنْ أَنْتَ حَقَّقْتَ الْقِرَاءَةَ فَاحْذَرِ الزَّ

زِيَادَةَ فِيهَا وَاسْأَلِ الْعَوْنَ ذَا الْقَهْرِ

Eğer sen tahkik ile kıratte bulunursan, ona ziyade yapmaktan kaçın ve Allah'tan yardım iste!¹⁴¹

¹³⁶ Arslan, *Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹³⁷ Arslan, *Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹³⁸ Arslan, *Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹³⁹ Arslan, *Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

¹⁴⁰ Arslan, *Hakânî ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 33.

26. زِنِ الحَرْفَ لَا تُخْرِجْهُ عَنْ حَدِّ وَزْنِهِ

فوزن حروف الذکر من أعظم البر

Harfin ölçüsüne riayet et, onu ölçü sınırlarının dışına çıkarma. Kur'ân harflerinin ölçüsüne uymak en üstün iyiliklerdendir.¹⁴²

27. وَحُكْمَكَ بِالتَّحْقِيقِ إِن كُنْتَ آخِذًا

على أحدٍ ألا تزيد على عشر

Birisinden tahkik ile kıraat aldığın takdirde on ayetten fazla olmaması kural olsun.¹⁴³

28. فَبَيِّنْ إِذْنِ مَا يَنْبَغِي أَنْ تَبَيِّنَهُ

وَأدغم وَأخف الحرف في غير ما عسر

Öyle ise izhar ile okuman gereken yeri izhar ile oku, İhfa ve idğam ile okuman gereken yerde tekellüfe girmeksizin ihfa ve idğam yap!¹⁴⁴

29. وَإِنَّ الذَّخْفِيهَ لَيْسَ بِمُدْغَمٍ

وَبَيْنَهُمَا فَرْقٌ فَعَرَّفَهُ بِالْيُسْرِ

İhfa ettiğin şey idğam olmaz. İkisi arasında fark vardır ki, onu basitçe tarif et!¹⁴⁵

30. وَقُلْ إِنَّ تَسْكِينَ الحُرُوفِ بِجَزْمِهَا

وَتَحْرِيكِهَا لِلرَّفْعِ وَالنَّصْبِ وَالْجَرِّ

De ki harfi sakin cezminden dolayıdır. Hareke ile okumak ise raf, nasb ve cer'den dolayıdır.¹⁴⁶

31. فَحَرِّكَ وَسَكَّنْ واقطعن تارة وصل

¹⁴¹ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,34.

¹⁴² Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,34.

¹⁴³ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,34.

¹⁴⁴ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,34.

¹⁴⁵ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 34.

¹⁴⁶ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,34.

وَمَكَّنَ وَمَيَّزَ بَيْنَ مَدِّكَ وَالْقَصْرِ

Harekeli oku, sakın oku bazen de kes (vakfet), bazn de geçiş yap, med ölçüsüne riayet et ve medle kasrı ayırdet.¹⁴⁷

32. وَمَا الْمَدُّ إِلَّا فِي ثَلَاثَةِ أَحْرَفٍ

تُسَمَّى حُرُوفَ اللَّيْنِ بَاحَ بِهَا ذِكْرِي

Med ancak üç harfle olur. Bunlara harf-i lin adı verilir.¹⁴⁸

33. هِيَ الْأَلْفُ الْمَعْرُوفُ فِيهَا سُكُونُهَا

وَيَاءٌ وَوَاوٌ يَسْكُنَانَا مَعًا فَادِرٍ

Elif; her zaman sakın olması ile bilinir. Vav, ya da sakın olur. Bunu iyi anla!¹⁴⁹

34. وَخَفَّفَ وَثَقَّلَ وَاشَدَّدَ الْفَكَ عَامِدًا

وَلَا تُفْرِطَنَّ فِي الْفَتْحِ وَالضَّمِّ وَالْكَسْرِ

Cezmli harf cezmlî, şeddeli harf şeddeli oku! Ayrı kelimedede peşpeşe gelen harfleri de idğam ederek şeddeli bir harfmiş gibi oku. Ayrı ayrı okuma!¹⁵⁰

35. وَمَا كَانَ مَهْمُوزًا فَكُنْ هَامِزًا لَهُ

وَلَا تَهْمِزَنَّ مَا كَانَ يَحْفِي لَدَى النَّبْرِ

Hemzeyi açıkça hemze olarak oku! Eğer vurgulu okuduğunda lahne sebep verecekse o zaman hemzeyi vugulâma!¹⁵¹

36. وَإِنْ يَكُ قَبْلَ الْيَاءِ وَالْوَاوِ فَتَحَةٌ

وَبَعْدَهُمَا هَمْزٌ هَمَزَتْ عَلَى قَدْرِ

Eğer sakın vav veya ya'dan önce üstün olursa ve o ikisinden sonra da hemze gelirse belli ölçüde hemzeyi belirt.¹⁵²

¹⁴⁷ Arslan, *Hakâni ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,34.

¹⁴⁸ Arslan, *Hakâni ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,34.

¹⁴⁹ Arslan, *Hakâni ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,34.

¹⁵⁰ Arslan, *Hakâni ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,35.

¹⁵¹ Arslan, *Hakâni ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,35.

37. وأرفق بيانَ الرأى يَنَدْرِب

لسألكَ حتَّى يَنْظِمَ القولَ كالذُرِّ

Ra ve lâm harflerinin inceliğini göster. Dilin alışkanlık kazansın, taki sözün inci gibi dizilsin.¹⁵³

38. كَلَّمَا الهَاءِ وَ العَيْنِ بَيَانَ أَنْعَمَ وَ

دَرَسَتْ وَكُنْ فِي الدَّرْسِ مَعْتَدِلَ الأَمْرِ

Her çalışma yaptığında ‘Ayn ve he harflerini yumuşatarak oku! Okuyuşunda mutedil ol!¹⁵⁴

39. وَقَفْ عِنْدَ إِتْمَامِ الكَلَامِ مُوَافِقًا

لِمُصْحَفِنَا فِي البَرِّ وَ البَحْرِ

Karada ve denizde okunan Mushafımıza uygun olarak sözün tamamlandığı yerde vakfet!¹⁵⁵

40. وَلَا تُدْغِمَنَّ إِنْ جِئْتَ بَعْدَهَا

بِحَرْفٍ سِوَاهَا وَاقْبَلِ العِلْمَ بِالشُّكْرِ

Mim harfinden sonra başka bir mim harfi gelirse, idğam yapma! İlmi şükür ile karşıla!¹⁵⁶

41. وَضُمَّكَ قَبْلَ الواوِ كُنْ مُشْبِعًا لَهُ

كَمَا أَشْبَعُوا إِيَّاكَ نَعْبُدُ فِي المَرِّ

Vav’dan önce ötreli harfi okuyacaksan “iyyake Na’ budü” de geçerken ötrenin hakkını ver!¹⁵⁷

42. وَإِنْ حَرْفٌ لَيْنٍ كَانَ مِنْ قَبْلِ مُدْغ

¹⁵² Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,35.

¹⁵³ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,35.

¹⁵⁴ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,35.

¹⁵⁵ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,35.

¹⁵⁶ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,35.

¹⁵⁷ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü 'r-Râiyye 'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,35.

كَآخِرٍ مَا فِي الْحَمْدِ فَا مَدُّهُ وَاسْتَحْرَ

El-hamdü suresinin sonundaki gibi eğer lin harfi idğamlı bir harfin öncesinde bulunursa, sen de onu med ederek oku! Çekingen olma!¹⁵⁸

43. مَدَدْتَ لِأَنَّ السَّاكِنِينَ تَلَاقِيَا

فَصَارَ كَتَّحْرِيكَ كَذَا قَالَ ذُو الْخَبْرِ

Uzattırın çünkü iki sakin bir araya geldiği için uzatmakla harflerden birisi harekeliymiş gibi olur. Âlimler de bunu böyle söyledi.¹⁵⁹

44. وَأَسْمِي حُرُوفًا سِتَّةً لِتَخُصَّهَا

بِإِظْهَارِ نُونٍ قَبْلَهَا أَبَدَ الدَّهْرِ

Sonra altı harften bahsedeceğim ki, kendinden önce gelen nun'u her zaman izhar etme özelliği vardır.¹⁶⁰

45. فَحَاءٌ وَخَاءٌ ثُمَّ هَاءٌ وَهَمْزَةٌ

وَعَيْنٌ وَغَيْنٌ لَيْسَ بِالنُّكْرِ

خ-ح sonra ع-غ-ه-ء dir. Sözümde belirsizlik yoktur.¹⁶¹

46. فَهَذِي حُرُوفَ الْحَلْقِ يَخْفَى بَيَانُهَا

فَدُونَكَ بَيِّنُهَا وَلَا تَعْصِينَ أَمْرِي

Bunlar harufu halkdır ki, sırdır açıklâması, işte buyur! Açıkça oku emrime karşı gelme!¹⁶²

47. وَلَا تَشْدُدِ النُّونَ الَّتِي يُظْهِرُوهَا

كَقَوْلِكَ مِنْ خَيْلٍ لَدَى سُرُورَةِ الْحَشْرِ

Âlimlerin izhar ettiği Haşr Suresi'ndeki من خيل ibaresinde olduğu gibi nunu şeddeleme!¹⁶³

¹⁵⁸ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,36.

¹⁵⁹ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,36.

¹⁶⁰ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,36.

¹⁶¹ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,36.

¹⁶² Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,36.

48. وإظهارُك التَّنْوِينَ فهو قِيَاسُهَا

فَسْءُ عَلَيْهَا فُزَّتْ بِالكَاعِبِ الْبِكْرِ

Tenvinin izharında ise ölçü nündür, ona kıyas et! O takdirde cennet hurilerine nail olursun.¹⁶⁴

49. وَقَدْ بَقِيَتْ أَشْيَاءُ بَعْدُ لَطِيفَةٌ

يُلَقِّنُهَا بَاغِي التَّعَلُّمِ بِالصَّبْرِ

Bundan sonra geriye güzel şeyler kaldı. Öğrenmede daha da ilerlemek isteyenlere sabırla açıklanır.¹⁶⁵

50. فَلابنُ عُبَيْدِ اللَّهِ مُوسَى عَلَى الَّذِي

يُعَلِّمُهُ الْخَيْرَ الدَّعَاءُ لَدَى الْفَجْرِ

Bu hayrı öğreten Musa oğlu Ubeydullah'ın öğrettiği herkes üzerinde fecir vakti bir dua vardır.¹⁶⁶

51. أَجَابَكَ فِينَا رَبُّنَا وَأَجَابَنَا

أَخِي فَيْكَ بِالْعُفْرَانِ مِنْهُ وَبِالنَّصْرِ

Senin bizim için yaptığın duaya da bizi senin için yaptığımız duaya da Rabbim mağfireti ve yardımı ile icabet buyursun.”¹⁶⁷

2.5. Alemüddin esEbü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed es-Şehâvî- Kasidetün Nu'niyye

2.5.1. Hayatı

Hicri 559/1164 yılında dünyaya gelmiş olan Şehâ beldesine nispetle Şehâvî nisbesiyle meşhur olan müellifimizin esas adı, Ebu'l-Hasen 'Alemuddin Ali b. Muhammed b. Abdussamet'tir. On beş yaşından itibaren katılmış olduğu ilim

¹⁶³ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,36.

¹⁶⁴ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,36.

¹⁶⁵ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,36.

¹⁶⁶ Arslan, *Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*,37.

¹⁶⁷ Ganim Kaddûrî el-Hamed, *Ebhâs fî 'İlmi't-Tecvid*, Amman:1422/2002,23-24.

halkalarında, içlerinde eş-Şatibî'nin de bulunduğu pek çok ulemadan ders almıştır. Uzun süre yanında kalmış olduğu Şatibî'nin *Hırzû'l-Emanî ve Vechu't-Tehâni fi'l-Kirâati's-Seb'i* adlı meşhur kasidesini ezberlemiş, onun yanında kıraat, nahiv ve lügat konularındaki bilgisini ve birikimini de mükemmelleştirmiştir. Bilinen meşhur talebelerinden Ebû Şâme el-Makdisî, tefsir ve Arap dili alanlarında Sehâvî'nin ilminden faydalandı. Zeynüddin el-Fârûkî, Cemâl Abdülvâhid b. Kesîr, Muhammed b. Kaymaz ed-Dakîkî, Şerefeddin el-Fezârî, İsmâil b. Mektûm, Sehâvî'den rivayette bulunanlardan bazılarıdır. Sehâvî önceleri Mâlikî fihri ile meşgul olduysa da daha sonra Şâfiî mezhebine geçti ve fetvalarını bu mezhebe göre verdi. Dımaşk Camii'nde ve Tûrbetü's-Sâlihiyye'de talebe yetiştirmesi yanında telif çalışmalarıyla meşgul oldu. Hicri 643/1245 yılında dünyadan ayrılmıştır.¹⁶⁸

2.5.2. Eserleri

1- Cemâlû'l-kurrâ' ve kemâlû'l-ıkrâ'. Bazı kaynaklarda Tâcü'l-kurrâ' adıyla zikredilen; Kur'ân'ın nüzülü, i'câzı ve faziletleri, şâz kıraatler, nâsih-mensuh, kıraat imamları, bazı tecvid ve kıraat meseleleri gibi konuların ele alındığı eser Ali Hüseyin el-Bevvâb (Kahire 1408/1987) ve Abdülkerîm ez-Zübeydî (Beyrut 1413/1993) tarafından neşredilmiştir.¹⁶⁹

2-Umdetü'l-müfid ve 'uddetü'l-mücîd fi ma'rifeti't-tecvîd.¹⁷⁰

Hâkânî'den sonra alanında yapılan ikinci eser niteliğinde olup Cemalül Kurra ve Kemalül İkra eserinde yer alan 64 beyitten oluşur.

Edebi Yönü: Feülün/ mefailün /fe'ülün/ mefailün aruz ölçüsünün kullanıldığı bir kaside türüdür. Sehâvî de Hâkânî gibi eski arap şiirlerinde kullanılan tâvil vezninin tef'ileleri üç harfli ses grupları ile başlâmasından ötürü, iki harfli ses grubu ile devam eden sistemi kullanmıştır. Bu yapıdaki şiirin darplarında (ikinci mısra'ın son tef'ilelerinde) beyitler arasında kafiye birliğinin olması zorunluluğundan dolayı nun harfi ile kafiyeleştirmiştir.

¹⁶⁸ Tayyar Altıkulaç, "Alemüddîn Sehâvî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2009,36, 311-313; Said Abdulhakim Sa'd. *Mu'cemu'l-Mutûn fi'l-Kirâati ve't-Tecvid* Mektebetu Dari'z-Zeman li'n-Neşr ve't-Tevzi', el-Medinetu'l-Munevvera, 1429/2008, 37-39.

¹⁶⁹ Altıkulaç, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 311-313.

¹⁷⁰ Altıkulaç, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 311-313.

İşlenen Konular: Beyitlerde tilavet adabı ve harf ve harflerin sıfatlarını ihfa izhar, idğam, hükümü'r ra, iklab gibi konulara yer vermiştir.

Kasidenin tercümesinin çoğunu Dr. Öğrt. Üyesi Said BOSAT hocam ile beraber yapmaya çalıştık. Abdurrâhman Ebu Hamza el Mağribi'nin "Rahiymü'l Havaşi" adlı şerhinden faydalanılmıştır Beyitlerde tilavet adabı ve harflerin okunuş şekilleri ziyadesi ile işlenmiştir.¹⁷¹

Kasidetün- Nu'niyye

1. "يَا مَنْ يَرُومُ تِلَاوَةَ الْقُرْآنِ * وَ يَرُودُ شَأْوُ أُنْمَةِ الْإِتْقَانِ

Ey Kur'an üstâdlarının yolunda olmayı talep eden kimse!¹⁷²

2. لَا تَحْسَبِ التَّجْوِيدَ مَدًّا مُفْرَطًا * أَوْ مَدًّا مَالًا مَدًّا فِيهِ لَوَانِ

Bir meddi uzatmak, uzatılan kelimeyi de med zannetme!

3. أَوْ أَنْ تُشَدِّدَ بَعْدَ مَدِّ هَمْزَةٍ * أَوْ أَنْ تَلُوكَ الْحَرْفَ كَالسُّكَّرَانِ

Medden sonraki hemzeyi (med olanı) fazla uzatarak hemzeyi şeddeleyip harfleri sarhoş gibi çiğneme!

4. أَوْ أَنْ تَقْوَهُ بِهَمْزَةٍ مُتَهَوِّعًا * فَيَفِرَّ سَامِعُهَا مِنَ الْعَثْيَانِ

Hemzeyi çirkin bir sesleokuyup, dinleyeni öğürme sesinden ötürü kaçıcak tarzda okuman (değildir).

5. لِلْحَرْفِ مِيزَانٌ فَلَا تَكُ طَاغِيًا * فِيهِ وَلَا تَكُ مُخْسِرَ الْمِيزَانِ

Her harfin bir ölçüsü vardır. O ölçüyü bozma!

6. فَإِذَا هَمَزْتَ فَجِيْ بِهِ مُتَلَطِّفًا * مِنْ غَيْرِ مَا بُهِّرَ وَغَيْرِ تَوَانِ

Hemzeyi okurken ne fazla sert ne de yumuşak yap! Latif bie sesle oku!

7. وَأَمْدُدْ حُرُوفَ الْمَدِّ عِنْدَ مُسْكِنٍ * أَوْ هَمْزَةٍ حُسْنًا أَوْ إِحْسَانِ

¹⁷¹Sadık, Kılıç, "Sehâvi ve El-Kasîdetü'n-Nûniyye Adlı Manzûm Tecvid Eseri", Diyanet İlmî Dergi, 55(2019), 1085-1100. Abdurrahman ebu Hamza el Muğarribi, Raiymü'l Havaşi, Şebketül Aliyme, 2008, 10-80.

¹⁷²Sehâvî Ali b. Abdussamed, el-Manzûmetü's-Sehâviyye, Mektebe Evlâdü'ş-Şeyh, Ayrıca Mecmû'ul-mütûn fi'l-kırâati ve't-tecvîd, thk. Said Abdulhakîm Sa'd, Mu'cemu'l-Mutûn fi'l-Kırâati ve't-Tecvid, 65-73.

Hemze ve sükûn dan önce med harfini uzat ki güzellik üstüne güzellik olsun!

8. والمدّ من قبلِ المُسكّنِ دونَ ما * قد مُدَّ للهمزاتِ باستيقان

den (harften) dolayı olan meddi ,hemzeden dolayı gerçekleşen medden daha az Sakin uzat

9. والهَاءُ تَخْفَى فَاحْلُ فِي إِظْهَارِهَا * فِي نَحْوِ (مِنْ هَادٍ) وَفِي (بُهْتَانٍ)

• harfinin hafa (net olmama) özelliğinden dolayı onu açık yapmada hırslı ol
had ve بُهْتَانٍ örneklerinde olduğu gibi

10.و(جِبَاهُهُمْ) بَيِّنٌ (وَجُوهُهُمْ) بِلَا * نَقَلٍ تَزِيدُ بِهِ عَلَى النَّبِيَانِ

kelimeleride"ha" harfini okurken normalin üzerinde bir şekilde ağırlaştırma ve وجوههم ve جباههم

11.وَالعَيْنُ وَالْحَا مُظْهَرٌ وَالغَيْنُ قُلٌّ * وَالْحَا وَحَيْثُ تَقَارَبَ الْحَرْفَانِ

ع- ح ve غ خ ses yakınlığından dolayı yakın harflerdir,bundan dolayı arasını açık yap!

12.ك- (العَيْنُ) (أَفْرَعُ) (لَا تُزْعُ) (نَخْتِمُ) (وَلَا تَخْشَى) (وَسَبَّحَهُ) وَك- (الإِحْسَانِ)

iörnekleri gib العين- أفرع- لا تزع- نختم- ولا تخشى- وسبّحه- الإحسان

Örnekleri gibi. لا تزع- نختم- ولا تخشى- أفرع- العين- وسبّحه- الإحسان

13.وَالقَافُ بَيِّنٌ جَهْرًا وَعُلُوًّا * وَالكَافَ خَلَّصَهَا بِحُسْنِ بَيَانِ

ق harfini isegüzel bir şekilde yap! ve kalınlığınıhar ك açıkla finin cehrini

14.إِنْ لَمْ تُحَقِّقْ جَهْرَ ذَاكَ وَهَمَسَ ذَا * فَهَمَا لِأَجْلِ الْقُرْبِ يَخْتَلِطَانِ

Cehr (ق) ve hemsî (ك) uygulâmayı başaramazsan; bu ikisi yakınlığı (ses- nefes) itibarı ile birbirine karışır.

15.وَالجِيمُ إِنْ ضَعُفَتْ أَتَتْ مَمْرُوجَةً * بِالشَّيْنِ مِثْلُ الْجِيمِ فِي الْمَرْجَانِ

ج harfini açık ve net oku zayıf yaparsan ش harfinindönüşebilir. مرجان örneği gibi

16.و(العجل) و(اجتنبوا) و(أخرج شطأه) * و(الرجز) مثل (الرجس) في التبيان
Örneklerini netleştir. العجل- الرجز- أخرج شطأه- اجتنبوا-

17.و(الفجر) (لا تجهر) كذاك وك (اشترى) * بين نفسيه مع الإسكان
özelliklerini belirt! الفجر- لا تجهر-
اشترى

18.وكذا المُشَدَّدُ منه نحو (مُبَشِّرًا) * أو غير ذاك كقوله (في شأن)
de olduğu gibi tefeşsi sıfatını net
kelimesindeki gibi şeddelendir, في شأن
ver!

19.واليا وأختاها بغير زيادة * في المدك (الموفون) و(الميزان)
fazla uzatma! الموفون - ميزان (وي) kardeşleri ve onun

20.وبيانها إن حُرِّكت ك (لسعِها) * وك (بغِكم) والياء في (العصيان)
Örnekleri gibi. بصعها- بصغكم- العصيان

21.وكمثل (أحيينا) و(يستحيي) ومثل (الغي يتخذوه) في الفرقان
harfleri ayırmak için net yap! الغي يتخذوه- يستحيي- أحيينا

22.لا تُشَرِّبْهَا الجيم إن شددتها * فتكون معدوداً من اللحان
harfini şeddelerken harfine karıştırma ki hata yapanlardan olursun!

23.(في يوم) مع (قالوا وهم) ونظير ذا * لا تُدْغِمُوا يا معشر الإخوان
idğamlanmayın! قالوا وهم- في يوم Ey kardeşlerim

24.والواو في (حتى عفا) ونظيره * إدغامه حتم على الإنسان
örneğindeki idğam insan için kaçınılmazdır. حتى عفا و

25.والضاد عالٍ مُسْتَطِيلٌ مُطَبَّقٌ * جهرٌ يكُلُّ لديه كلُّ لسان
harfinin isti'la ve itbak sıfatından dolayı her insan zorlanır.

26.حاشا لسان بالفصاحة قِيم * دَرَبٍ لأحكام الحروف مُعان

Ancak bir dil fesahat ve harflerin hakkını bilerek değer kazanır.

27. كَمْ رَامَهُ قَوْمٌ فَمَا أَبَدُوا سِوَى * لَامٍ مُفَخَّمَةٍ بِلَا عِرْفَانٍ

Nice kalabalıklar ل harfini bilinçsizce kalın okumaktan başka bir şey ortaya koymamışlardır.

28. مَيِّزُهُ بِالْإِيضَاحِ عَنِ ظَاءٍ فِي * (أَضْلَلْنَ) أَوْ فِي (غِيضٍ) يَشْتَبِهَانِ

اَضْرَبْ ya da غِيضَ örneklerinde benzer olan ظ harfini ض harfinden ayır!

29. وَكَذَلِكَ (مُحْتَضِرٌ) (وَنَاضِرَةٌ إِلَى) * وَ (وَلَا يَحْضُ) وَخُذْهُ ذَا إِذْعَانَ

اَضْرَبْ kelimesinde de ض harfini bilinçli bir şekilde yap!

30. وَأَيْنُهُ عِنْدَ التَّاءِ نَحْوُ (أَفْضُتُمْ) * وَالطَّاءِ نَحْوُ (اضْطَرَّ) غَيْرَ جِبَانٍ

اضْطَرَّ ve افْضُتُمْ harflerinden biri geldiğinde ت ve ط harflerinden biri geldiğinde onu (ض) korkusuzca belirt!

31. وَالْجِيمِ نَحْوُ (اخْفُضْ جَنَاحَكَ) مِثْلَهُ * وَالنُّونِ نَحْوُ (يَحِضُنْ) قِسْمُهُ وَعَانَ

Aynı şekilde ج harfini, misalinde ض harfinden sonra ج harfini, ن harfini aynı tarzda dikkatli oku!

32. وَالرَّاءِ كَ (وَلْيَضْرِبَنَّ) أَوْ لَامٍ كَ (فَضَلَ اللَّهُ) بَيْنَ حَيْثُ يُلْتَقِيَانِ

ل ve ر harflerini açık (net) bir şekilde oku!

33. وَبَيَانُ (بَعْضِ دُنُوبِهِمْ) وَ (اغْضُضْ) وَ (أَنْقَضَ ظَهْرَكَ) أَعْرِفْهُ تَكُنْ ذَا شَانٍ

gibi örneklerini bilinçlice oku ki metebelenesin!

34. وَكَذَا بَيَانُ الصَّادِ نَحْوُ (حَرَصْتُمْ) * وَالظَّاءِ فِي (أَوْعَظْتَ) لِلْأَعْيَانِ

ص harfi bölümünü ise örneği ile açıkla! harfi örneğinde ظ harfi önde gelir. Aynı şekilde ظ harfini de أَوْعَظْتَ harfini de gibi ve حَرَصْتُمْ harfini de

35. إِذْ أَظْهَرُوهُ وَأَدْغَمُوا (فَرَطْتَ) فَاتَّبِعْ فِي الْقُرْآنِ أَيْمَةَ الْأَرْمَانِ

رطت örneğinde ط'nın itbakını izhar ve idğam edenler arasında zamanın kıraat imamlarına tabi ol!

36. واللام عند الراء أدغم مُشْبِعاً * مَحْضاً إذ الحرفان يفتربان

ل harfinden sonra ر harfini idğamla! İki harf mütegarip olduklarında tam idğam yap!

37. في نحو (قل رَبِّي) وما عن نافع * فيه وعاصم امحى القولان

قل رَبِّي örneğinde Nafi ve asım kıraatine göre ل lafzını imha et (idğam eyle)!

38. وبيئته في نحو (فضّلنا) على * رفق لكل مُفضّل يقظان

ل harfini ن harfinden yumuşak ve diri olacak şekilde ل harfini ن harfinden ayırarak oku!

39. وبـ (قل تعالوا) (قل سلام) (قل نعم) * وبمثل (قل صدق) اعل في التبيان

ل harfini açıkça göster. قل صدق - قل نعم - قل سلام- قل تعالوا

40. والنون ساكنة مع التنوين قد * شرحاً معاً في غير ما ديوان

Sakin Nun tenvin ile beraber birçok yerdeki hükmü açıklanmıştır.

41. وشرحت ذلك في مكان غير ذا * فأنا بذاك عن الإعادة غان

Bende aynı şekilde açıkladım. Tekrar etmekten istiğna ederim.

42. والراء صن تشديده عن أن يرى * متكرراً كالراء في (الرحمن)

الرحمن örneğinde görüldüğü gibi ر harfinin şeddesinin tekrar edilmesinden muhafaza et!

43. والدال ساكنة كدال (حصدتم) * أدغم بغير تعسر وتوان

حصدتم örneğindeki gibi sakın olan د harfini rahat bir şekilde ت harfine idğam et!

44. و(لقد لقينا) مُظَهَّرٌ و(لقد رأى) * و(المُدْحِضِينَ) أين بكلّ مكان

لقد لقينا - لقد رأى örneklerinde her daim د harfini açık oku!

45.و(الوَدُق) و(ادْفَع) (يَدْخُلُونَ) و(قَد نَرَى) * و(النَّاءُ ادْغَمَ عِنْدَ (طَائِفَتَانِ)

örneklerinde ve د harfini açık yap! Her iki taifeye (nahiv ve kıraatçılara) göre د - ت ye idğam et!

46.وكذا (أَجِيبَتْ) و(اسْتَطَعَتْ) مُبَيَّنٌّ * وكنحو (أَتَقَنَّ) فَهْ بِلا كَثْمَانِ

örneklerini açık oku! أَتَقَنَّ gibi örnekleri ise gizlemeksizin oku!

47.والظا لَدَى فَاءٍ وَنُونٍ مُظْهَرٌ * (يَحْفَظَنَّ) (أُظْفَرَكُمْ) بِلا نِسْيَانِ

Örneğindeki gibi ظ - ف ve ن harfleri yanyana geldiğinde ise izharlı (açık) oku!

48.والذال (إِذْ ظَلَمُوا) (ظَلَمْتُمْ) لَيْسَ فِي الْقُرْآنِ غَيْرَهُمَا فَمُدَّ عَمَانِ

د harfini idğam et! Kur'ân 'da başka örneği bulunmayanlardır. ظلمت- إِذْ ظَلَمُوا

49.وإِذَا يُلَاقَى الرَّاءَ بَيْنَ ذَا وَذَا * فِي مِثْلِ (ذِرٌّ) وَ (نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ)

ذ harfini belirt ki ر harfi geldiğinde ذ harfinden sonra ر harfinin kalınlığına kaptırmayasın!

50.وب- (مذعنين) وفي (أخذنا) و(اذكروا) * و(النَّاءُ عِنْدَ الْخَاءِ فِي

örneklerinde ذ harfinin iyice belirtilmesi zaruridir. أخذنا اذكروا

الاخ ثان örneğinde ise ث harfinden sonra خ harfi geldiğinde kalınlaştırmadan oku,harfi belirt!

51.بَيِّنٌ وَ (أَعَثَرْنَا) (لَبِثْنَا) (تَتَقَفْنَهُمْ) كَذَاكَ وَ(أَيُّهَا الثَّقَلَانِ)

Örneğinde ث harfini açıkça oku! أَعَثَرْنَا لَبِثْنَا- تَتَقَفْنَهُمْ- أَيُّهَا الثَّقَلَانِ

52.وصَفِيرٌ مَا فِيهِ الصَّفِيرُ فَرَاغِهِ * ك (القسط) و(الصِّلصَالِ) و(الميزان)

safir sıfatına sahip olanların sıfatına riayet et! القسط, الصِّلصَالِ

53.والفاء مع ميم ك (تلقف ما) أبين * والواو عند الفاء في (صفوان)

örneğindeki gibi صفوان örneğinde ف harfini belirterek oku! تلقف ما

İncileri bir araya getiren kolye gibi bu nazmı oluşturdum.¹⁷³

63. فانظر إليها وامقاً مُتدبراً * فيها فقد فاقت بحسن معان

O'nu güzel anlamlar ile öne çıkan manzumeye, sevgi ve tefekkürle bak!

64. واعلم بأنك جائرٌ في ظلمها * إن قستها بقصيدة الخاقاني¹⁷⁴،

Hâkânî'nin kasidesi ile kıyaslarsan bil ki zulmetmiş olursun!

2.6. İbnü'l Cezeri /Mukaddime

2.6.1. Hayatı

Asıl ismi, Ebu'l-Hayr Şemsuddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el-İbnü'l Cezeri 'dir.¹⁷⁵ İbnü'l Cezeri 25 Ramazan 751'de (26 Kasım 1350) Şam'da dünyaya gelmiştir.¹⁷⁶ Kur' an'ı ezberledikten sonra İbnü'l-Buhari diye tanınan Ali b. Ahmed b. Abdülvahid'in talebelerinden hadis dinledi ve kıraat okumuştur. İbnü's-Sellar Abdülvehhab b. Yusuf'tan Ebu Amr b. Ala'nın kıraatiyle bir hatim indirmiştir. Daha sonra Hamza b. Habib ez- Zeyyat'ın kıraatiyle de bir hatim yapıp ardından Nafi' b. Abdurrahman ve Abdullah b. Kesir'in kıraatlerini cem ederek Ra'd suresinin sonlarına kadar gelmiştir. İfrad metoduyla Ahmed b. İbrahim el Tahhan ve Ahmed b. Receb'den kıraat öğrenimini sürdürmüştür.¹⁷⁷ Ancak çok zaman alan bu usulü bırakarak İbrahim el-Hamevi'den cem' metoduyla kıraat-i seb'a okumuştur. Ayrıca 768'de Ebü'l-Meall İbnü'l-Lebban'dan kıraat tahsiline devam ederken aynı yıllarda ticaretle meşgul olan olan babası ile birlikte hacca gitmiştir.¹⁷⁸ Zilkade (temmuz) ayında Medine'de Harem-i şerif imam-hatibi Ebu Abdullah Muhammed b. Salih'ten Bakara suresinin 25. ayetinin sonuna kadar cem'usulüyle kıraat okumuştur. 769'da tahsil amacıyla Mısır'a ilk seyahatini yaparak bazı kıraat kitaplarını esas alarak ve cem' usulüyle Ebu Bekir İbnü'l-Cüdi'den kıraat okumaya

¹⁷³ Ali Hüseyin el-Bevvâb, *Umdetü'l-müfîd ve 'uddetü'l-müçîd fî ma'rifeti't-tecvîd*, İstanbul, Nuriyosmaniye, No: 75, vr. 383-387.

¹⁷⁴ Said Abdulhakim Sad, *Mu'cemu'l-Mutûn fî 'l-Kıraâti ve 't-Tecvîd*, 41-45.

¹⁷⁵ Ömer Kara, "İbnü'l Cezeri hayatı ve Eserleri", *Uluslararası İbnü'l Cezeri Sempozyumu*, DİB, Ankara, 1(2021), 30.

¹⁷⁶ İsmail Işık, *İbn'ül Cezeri, Camiul Esanid*, Yayınlanamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2011, 127.

¹⁷⁷ Işık, *İbnü'l Cezeri, Camiul Esanid*, 149-150.

¹⁷⁸ Işık, *İbnü'l Cezeri, Camiul Esanid*, 155-156.

başladıysa da Nahl suresinin 90. ayetine gelince hocası vefat etmiştir.¹⁷⁹ Ayrıca İbnü's-Saiğ Muhammed b. Abdurrahman b. Ali ve Ebu Muhammed Abdurrahman b. Bağdadi'den kıraat- i seb'a tahsil ederken, İbnü'l-Cündl'nin ölümü üzerine yarım kalan hatmini bu hocalardan tamamlayıp 770 yılı başında (1368 sonları) Dımaşk'a dönmüştür. 771 yılının Rebiülevvel ayında (Ekim 1369) ebeveyniyle birlikte tahsilini ilerletmek için ikinci defa Mısır'a gitmiştir. İbnü 's-Saiğ'den kıraati aşereyi, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Bağdad' iden on imamının kıraatiyle birlikte İbn Muhaysın, A'meş ve Hasan-ı Basri'nin kıraatlerini okumuştur. Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyati ve Muhammed b. İshak el-Eberk'nin bazı talebelerinden hadis dinlemiştir. Şafii fakih Abdürrahm b. Hasan el- İsnevi'den fıkıh dersleri almıştır. Daha sonra Dımaşk'a dönen İbnü'l Cezeri burada Ebu Yusuf Ahmed b. Hüseyin el-Kefri'den kıraat-i seb'aya göre bir hatim indirmiştir.¹⁸⁰

774 yılında Ebü'l-Fida İbn Kesir İsmail b. Ömer, İbnü'l Cezeri 'ye hem kıraat icazeti hem de fetva izni vermiştir. İbnü'l Cezeri Mısır'daki bazı âlimlerden istifade etmesi gerektiğini düşünerek 778 yılında üçüncü defa Mısır'a giderek Ziyâeddîn Abdullah ibni Sa'dullâh el-Kazvînî gibi hocalardan usul, meanî, beyani dersleri almıştır. Eserlerinde belirttiğine göre Kur'ân ve kıraat konularında istifade ettiği hocalarının sayısı kırkın üzerindedir.¹⁸¹

778'de Ziyaeddin Sadullah el-Kazvani, 785'te Şeyhülislâm Ömer b. Raslân el-Bulkinî de ona fetva yetkisi vermiştir.¹⁸²

Mısır'daki tahsilini tamamlayan İbnü'l Cezerî. Dımaşk'ta Emeviyye Camii'nde Kubbetü'n-nesr'in altında kıraat okutmaya başlayarak yıllarca sürdürdüğü bu dersleri Endülüs, Yemen, Hindistan, Rum ve Acem diyarından gelen talebelere verme imkânı bulmuştur. Kendisine ayrıca Âdiliyye Medresesi kıraat şeyhliği görevi de verilmiştir.¹⁸³ Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf İbnü's-Sellâr'ın 18 Şâban 782'de vefatının üzerine Ümmü's-Sâlih Türbesi kıraat şeyhliği görevini de üstlenmiştir. Dımaşk'ta bir Dârülkur'ân yaptıran İbnü'l-Cezerî'den Dımaşk ve Mısır'da kıraat-i aşere okuyan pek çok talebe arasında oğlu Ebû Bekir Ahmed, Mahmûd b. Hüseyin b.

¹⁷⁹ Işık, *İbnü'l Cezeri, Camiul Esanid*, 130-131.

¹⁸⁰ Işık, *İbnü'l Cezeri, Camiul Esanid*, 148-149.

¹⁸¹ Işık, *İbnü'l Cezeri, Camiul Esanid*, 218-219.

¹⁸² Işık, *İbnü'l Cezeri, Camiul Esanid*, 218-219.

¹⁸³ Işık, *İbnü'l Cezeri, Camiul Esanid*, 219-221.

Süleyman eş-Şîrâzî, Ebû Bekir b. Ahmed b. Musabbih el-Hamevî, Necîbüddin Abdullah b. Kutb el-Beyhakî, Ahmed b. Mahmûd b. Ahmed el-Hicâzî ve Mü'min b. Ali b. Muhammed er-Rûmî gibi şahsiyetler yer alır. Sultan Zâhir Berkuk'un atabegi olan Aytemiş'in üstâdüddârı Emîr Kutlubey'in kendisine bazı idarî görevler vermesi üzerine İbnü'l-Cezerî defalarca Mısır'a gidip gelmiştir. Sehâvî, İbnü'l-Cezerî'nin 779'da "tevkîu'd-dest" (fermanlara tuğra çekme) işiyle de görevlendirildiğini de belirtmiştir. 791 yılında Mısır ve Suriye memlûkluları arasında savaş çıkınca siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı Antakya'da bir müddet kalarak bazı talebelere aşere okutmuştur ve o dönem Aleaddin Keykubat tarafından Konya'da karşılanmıştır. Kendisinin Konya'da olduğu haberi alan Yıldırım Beyazîd O'nu Bursa'ya davet etmiştir. İbnü'l-Cezerî Bursa'da Yıldırım Bayezîd'den büyük ilgi görmüştür ve kendisine yüksek miktarda maaş bağlanıp, burada talebe yetiştirmesine imkan sağlanmıştır. Padişahın teklifi üzerine 785 yılının Şevval ayında (Aralık 1383) İstanbul'a yapılan askerî harekâta katılmış; ardından gerçekleşen Niğbolu Savaşı'nda Yıldırım Bayezîd'in beraberinde bulunmuştur. Savaştan sonra Bursa'ya giden İbnü'l-Cezerî burada en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr adlı eserini yazmıştır; Tayyibetü'n-Neşr'i nazmetmiştir. Bu manzumeyi pek çok talebe ezberleyerek kendisinden aşere okumuştur. Padişahın oğulları Mehmed, Mustafa ve Mûsâ da onun talebeleri arasında yer almıştır.

İbnü'l-Cezerî, yaklaşık yedi yıl sonra meydana gelen Ankara Savaşı'na Yıldırım Bayezîd'le birlikte katılarak esir düşmüş; ancak onun şöhretinden haberdar olan Timur kendisini huzuruna getirterek ona saygı göstererek, O'na ikramda bulunmuştur. Akabinde kendi ülkesine götürüp Keş'te inşa ettirdiği medresede görevlendirmiştir. Çok arzu etmesine rağmen Mâverâünnehir'den ayrılâmayan İbnü'l-Cezerî, 17 Şâban 807'de (18 Şubat 1405) Timur'un vefatından sonra onun torunu Sultan Halîl'den izin alarak 7 Zilhicce 807'de (6 Haziran 1405) Semerkant'tan ayrılmıştır. Uğradığı Buhara'da gördüğü ilgi üzerine bir müddet orada da kalıp dersler vermiştir.

Hac yolculuğu süresince uğradığı yerlerde kıraat dersleri vermeyi sürdüren, Medine'de Harem şeyhi Tavâşî'ye de kıraat okutan İbnü'l-Cezerî 827 (1424) yılında Şam'a, buradan da Kahire'ye gitmiştir. Yıllar önce gizlice ayrıldığı bu şehirde bu

defa Sultan Eşref Barsbay tarafından saygıyla karşılanmıştır. Kahire’de bulunduğu süre içinde başta kıraat olmak üzere çeşitli dersler okutarak aynı yıl Mekke’ye gidip dördüncü haccını ifa etmiştir. 5 Rebülevvel 833’te (2 Aralık 1429) Şiraz’da Sûkuliskâfiyyîn’de bulunan evinde vefat etmiş ve kendi yaptırdığı Dârülkur’ânda defnedilmiştir.

2.6.2. Eserleri

İbnü’l-Cezerî’yi zirveye ulaştıran alan hiç şüphesiz ki kıraat ilmidir. İlk dönemlerde değişik konularda kendini yetiştirmeye çalışsada bu alana dair ilgisini hiç kaybetmemiş, Dimaşk, Mısır ve Medine’de kırâat-i seb‘a ve kırâat-i aşere ile A‘meş, Hasan-ı Basrî ve İbn Muhaysın gibi imamların kıraatlerini muhtelif hocalardan tekrar tekrar okuyarak pekiştirmiştir. Kıraat vecihlerini meleke haline getirecek ölçüde hıfzetmiştir. Sadece kıraat okuduğu hocalarının sayısının kırkın üzerinde olması, onun bu ilme ne denli tutkulu olduğunu da göstermiştir. Öğreticiliği döneminde de okuttuğu çeşitli dersler arasında kıraati hep ön planda tutmuş, birkaç günlüğüne misafir olarak bulunduğu yerlerde de bu konuda kendisinden istifade etmek için etrafında kalabalıklar dahi O’nun bu ilminden istifade etmiştir.¹⁸⁴

İbn Mücâhid’in Kitâbü’s-Seb‘a’sı ile başlayan kırâat-i seb‘a anlayışını Ebû Amr ed-Dânî’nin et-Teysîr’i ve Şâtîbî’nin Hırzû’l-emânî’si gibi eserlerle yaygınlık kazanması üzerine sahih kıraatlerin kırâat-i seb‘adan ibaret olduğu ve Hz. Peygamber’in, “Kur’ân yedi harf üzere nâzil oldu” meâlindeki hadisinde yola çıkarak “yedi harf” ile de aynı şeyin kastedildiği gibi bir anlayışın ortaya çıkması, karşısında İbnü’l-Cezerî, sahih kıraatlerin daha önceden yazılmış ve sekiz, on, on bir, on iki, on üç kıraati ihtiva eden eserlere oluştuğuna inandığı aşere konusunu dikkatle ele almıştır. Önce en-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-‘aşr adlı eserini yazmış, ardından onu Tayyibetü’n-Neşr ile manzum hale getirmiş, daha sonra da Takrîbü’n-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-‘aşr eserini de ihtisar etmiştir.¹⁸⁵ Böylece öğretim programlarında seb‘anın yerini aşerenin almasını sağlayacağını hedeflemiştir. İbnü’l-Cezerî, bu çalışmalarıyla kırâat-i seb‘a anlayışına ek olacak bir program ortaya koymuştur. Bunlarla da yetinmemiş, bu anlayışın yaygınlaşmasında önemli yeri olan eserlerden Şâtîbî’nin

¹⁸⁴ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-Nihâye*, 2/250.

¹⁸⁵ Ömer Kara, *İbnü’l Cezeri Hayatı ve Eserleri*, Uluslararası İbnü’l Cezeri Sempozyumu, DİB, Ankara, 2021, 1/37.

Hırzü'l-emânî adlı manzumesindeki yedi kıraati ona tamamlamak üzere ed-Dürre'yi nazmetmiştir. Daha sonra Ebû Amr ed-Dânî'nin et-Teysîr'ine Ebû Ca'fer el-Kârî, Ya'kûb el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın kıraatlerini de ilâve etmek suretiyle Tahbîrû't-Teysîr fî kırâ'âti'l-e'immeti'l-âşere adlı eserini meydana getirmiştir. Aşere üzerinde dururken yedi imama ilâve ettiği üç imamın kıraatlerinin de sahih senedle geldiğini, onların her bir rûknünün Hz. Osman'ın mushaflarının hattına, bir vechile de olsa nahiv kaidelerine uygun olduğunu savunmuştur. İbnü'l-Cezerî bu çabalarında amacına ulaşmıştır. İbn Mihrân en-Nisâbü'rî'nin ilk defa el-Ğâye fî'l-kırâ'âti'l-âşr adlı eseriyle bir araya getirdiği meşhur on imamın kıraati onun bu çalışmalarıyla yaygınlaşmıştır. Zaman içinde bu ilmin öğretiminde bütünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmıştır. Bazı İslâm ülkelerinde, özellikle Türkiye'de kıraat tadrîsâtında koruna gelen icâzet geleneğindeki isnad zincirlerinin Hz. Peygamber'e ulaşan kıraat silsilelerinin en yoğun kesişme noktasında İbnü'l-Cezerî'nin bulunması onun bu ilimdeki yetkin otoritesiyle doğrudan ilgilidir. İbnü'l Cezeri kıraat, hadis, Arap dili ve tarihi alanlarında yetmiş aşkın eserler yazmıştır. Kıraat konusunda verdiği eserler:

1. en-Neşr fî'l-kırâ'âti'l-âşr.
2. Tayyibetü'n-Neşr fî'l-kırâ'âti'l-âşr
3. Takrîbü'n-Neşr fî'l-kırâ'âti'l-âşr (et-Takrîb fî muhtasari'n-Neşr).
4. ed-Dürre fî kırâ'âti's-selâseti'l-mütemmîme li'l-âşere (ed-Dürretü'l-ma'niyyetü'l-muğıyye fî kırâ'âti'l-e'immeti's -selâseti'l-merzıyye li-tetmîmi'l-kırâ'âti'l-âşr).
5. Tahbîrû't-Teysîr fî kırâ'âti'l-e'immeti'l-âşere.
6. et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd.
7. ed-Dekâ'iku'l-muhkeme fî şerhi'l-Mukaddime.
8. el-Minahu'l-fikriyye 'alâ metni'l-İbnü'l Cezeriyye.
9. el-Fevâ'idü's-sırriyye fî şerhi'l-Mukaddimeti'l-İbnü'l Cezeri yye.
10. Müncidü'l-mukri'în ve mürşidü't-tâlibîn.
11. Hidâyetü'l-mehera fî tetimmeti ('l-kırâ'âti'l-âşere

12. Nihâyetü'l-berere fi'l-kırâ'âti's-selâs ez-zâ'ide 'ale'l-'aşere (el-Kırâ'âtü's-şâzze).

13. el-Elğâzü'l-İbnü'l Cezeriyye (Erba'üne mes'ele mine'l-mesâ'ili'l-müşkile fi'l-kırâ'ât).

14. el-'İkdü's-semîn fi Elğâzi'l-kırâ'a.

15. et-Tezkâr fi rivâyeti Ebân b. Yezîd el-'Attâr.

16. Tuhfetü'l-ihvân fi'l-hulfi beyne's-Şâtıbiyyeti ve'l-'Unvân.¹⁸⁶

17. Mukaddime(tü'l-Cezerî) fimâ yecibü 'ale'l-kâri'i en ya'lemehû (el-Mukaddimetü'l-İbnü'l Cezeriyye, el-İbnü'l Cezeriyye, Mukaddime fi't-tecvîd). On dokuz babdan oluşan toplâm 109 beyitlik bu eserde mehâric-i hurûf, sıfât-ı hurûf, terkîk, tefhîm, idğam, lahn, gunne, medler, vakıf, hemze gibi konular işlenmiştir. Her dönemde pek çok öğrenci tarafından ezberlenen ve çeşitli kütüphanelerde yüzlerce nüshası bulunup şerhler yapılmıştır.

Eserin aslı arapça olmakla beraber Mehmet Emin Tokadi tarafından ilk önce Osmanlıcaya çevrilmiştir. Tokâdî'nin Recez vezni ile yazdığı bu eserinde kullandığı üslup, yakın çevresindeki öğrencilere yönelik olarak yazdığı düşünülerek “birader”, “can” vb. ifadelerle nazmında çok samimi bir tavır görülmektedir.¹⁸⁷ 109 beyitin tercümelerinde Hüseyin Harputoğlu'nun çevirilerinden ve Ğanim Kadduri el-Hamed'in Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi kitabından da istifade edilmiştir.¹⁸⁸

Mukaddime

المقدمة

يَقُولُ رَاجِي عَفْوِ رَبِّ سَامِعٍ (مُحَمَّدُ بْنُ الْجَزَرِيِّ الشَّافِعِيِّ) 1

¹⁸⁶ Tayyar Altıkulaç, “İbnü'l Cezeri”, *DİA*, 1999, İstanbul,20,551-557; Kara, “İbnü'l Cezeri hayatı ve Eserleri”, 1/37.

¹⁸⁷ Mehmet Emin Tokâdî, *Terceme-i Mukaddimetü İbn-i Cezerî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi, no: 3805, vr. 11a, beyit no: 235-237.

¹⁸⁸ Mücella Hacımısrhoğlu, *Ğanim Kadduri el-Hamed Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, İFAV, İstanbul,18.

İşiten Rabbinin afvını rica eden Şafii mezhebine mensup Cezeri’li Muhammed bin Cezeri der ki;¹⁸⁹

2(الْحَمْدُ لِلَّهِ) وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ وَمُصْطَفَاهُ

Hamd Allah’ü tealaya mahsustur. Allah’ın rahmeti, nebisi ve Mustafa’sı üzerine olsun.

3(مُحَمَّدٍ) وَاللَّهِ وَصَحْبِهِ وَمُقَرَّرِ الْقُرْآنِ مَعَ مُحِبِّهِ

(Allahu Teâla’nın rahmeti) Muhammed as hazretlerine ve ona tabi olanlar ile ashâbı üzerine olsun. Kur’ân okutanlar ile(okuyanlar) ve (bunları) sevenler üzerine olsun!

4 (وَبَعْدُ) إِنَّ هَذِهِ مُقَدِّمَةٌ فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهُ

(Besmele, hamdele ve salveleden) sonra MUKADDİME ismi ile isimlendirilen şu risaleyi bilmek lazımdır. Kur’ân okuyucusunun bilmesi gerekli olan mevzuatı ihtiva eden bu kitap, Mukaddime’dir.¹⁹⁰

5 إِذْ وَاجِبٌ عَلَيْهِمْ مُحَتَّمٌ قَبْلَ الشَّرُوعِ أَوْلَى أَنْ يَعْلَمُوا

Kur’ân okuyucularının bu risaleyi bilmeleri farzdır. Kur’ân’a başlâmadan önce okuyucuların bunu bilmeleri (meharici huruhu ve diğer mesaili) farzdır.

6 مَخَارِجَ الْحُرُوفِ وَالصِّفَاتِ لِيَلْفِظُوا بِإَفْصَحِ اللَّغَاتِ

Lügatın en fasihi ile okumaları için harflerin mahreçlerini ve sıfatlarını Kur’ân okumaya başlâmadan evvel öğrenmeleri farzı ayndır.

7 مُحَرَّرِي التَّجْوِيدِ وَالْمَوَاقِفِ وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي الْمَصَاحِفِ

Mushaflarda yazıldığı şekilde tecvidi ve vakıfları araştırmacı oldukları halde.

8 مِنْ كُلِّ مَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ بِهَا وَتَاءٍ أَنْتَى لَمْ تَكُنْ تُكْتَبُ بِهَا

Mushaflarda yazılı her bir ayrı ve bitişik kelimelerden تا lerin münennesleri ها suretinde olmadığını bulmuşlardır.

¹⁸⁹ İbnü’l Cezeri, *Gayetü’n-Nihaye*, 2.

¹⁹⁰ Hüseyin Harputoğlu, *Mukaddimei Cezeri, Kuran Okuyan ve Okutanlara Rehber*, Tereke Yayınları, İstanbul, 2021, 7.

9 مَخَارِجُ الْحُرُوفِ سَبْعَةٌ عَشْرٌ عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مِنَ اخْتِبَارِ

Harflerin mehreçleri onyedidir. O söz üzere ki defalarca tecrübe eden o sözü ihtiyar eyledi.¹⁹¹

10 فَالْفُ الْجَوْفِ وَأُخْتَاهَا وَهِيَ حُرُوفٌ مَدٌّ لِلْهَوَاءِ تَنْتَهِي

Ve onun kardeşleri olan وى ağzı ve boğaz boşluğu içindir. Bu med harfleridir. Mahreçleri hava içindir ki, havanın nihayet bulunduğu yere kadardır.

11 ثُمَّ لِأَقْصَى الْحَلْقِ هَمْزٌ هَاءٌ ثُمَّ لِيَوْسَطِهِ فَعَيْنٌ حَاءٌ

Boğazın sonundan (nihayetinden) hemze ve ha çıkar.¹⁹²

12 أَدْنَاهُ عَيْنٌ خَاوُهَا وَالْقَافُ أَقْصَى اللِّسَانِ فَوْقَ ثَمَّ الْكَافُ

Kaf'ın bir parmak kalınlığı aşağısından çıkar.¹⁹³ ق dilin üst tarafından çıkar, ك ve غ boğazın aşağısından çıkar.

13 أَسْفَلُ وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشَّيْنِ يَا وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَا

ض harfi dilin yan tarafından takip etti.(Yani dilin yan tarafının ezras dişlerine yanaşması ve hafifçe isabet etmesi ile ض harfi çıkar.)¹⁹⁴ ج ش ی dilin ortasındadır,

14 لِأَضْرَاسٍ مِنْ أَيْسَرَ أَوْ يُمَنَّاهَا وَاللَّامُ أَدْنَاهَا لِمُنْتَهَاهَا

ض harfi, dilin yan tarafının ezras dişlerini soldan veya sağdan takip etmesi neticesinde çıkar. ض, ل harinin aşağısından dilin tepe tarafındandaki sonuna kadar ucundan çıkar.¹⁹⁵

15 وَاللُّونُ مِنْ طَرْفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا وَالرَّاءُ يُدَانِيهِ لِظَهْرِ أَدَخَلُوا

ر harfini dilin ucundan ziyade ن, harfi ل dan aşağı dilin ucundan yapınız.¹⁹⁶ arkası ile yapınız.

¹⁹¹ İbnü'l Cezeri, *Gayetü'n-Nihaye*, 3.

¹⁹² Hacımısırlioğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 31.

¹⁹³ Hacımısırlioğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 32.

¹⁹⁴ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 10.

¹⁹⁵ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 10.

¹⁹⁶ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 10.

16 وَالطَّاءُ وَالذَّالُّ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ عُلْيَا النَّتَائِيَا وَالصَّوْفِيرُ مُسْتَكِينُ

bu üç harf ise, üst ön dişten yapılıdır. Safir karar ediidir. Yani bu üç harfe safir harfler denir.¹⁹⁷

17 مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ النَّتَائِيَا السُّفْلِيَا وَالطَّاءُ وَالذَّالُّ وَتَا لِلْعُلْيَا

Safir harfleri alt seniyye dişlerinin üst kısmından yazılır. dilin ucu ile üst ön dişlerin uçlarından yapılıdır. ince iş ise kalın okunacaktır.¹⁹⁸

18 مِنْ طَرَفَيْهِمَا وَمِنْ بَطْنِ الشَّفَةِ فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ النَّتَائِيَا الْمُشْرِفَةِ

Her ikisiyle , yani dilin ucu ile seniyye üst ön dişlerin uçlarından, yapılırlar. Dudak karnından üst seniyye dişlerinin uçları ile beraber yapılıdır.

19 لِلشَّقَاتَيْنِ الْوَاوُ بَاءٌ مِيمٌ وَعَنَّةٌ مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ

Dudaklar içindir. Gunnenin mahreci ise genizdir.¹⁹⁹

باب الصفات

20 صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَرِخْوٌ مُسْتَفِيلٌ مُنْفَتِحٌ مُصَمَّتَةٌ وَالضَّدُّ قُلٌّ

Harflerin sıfatları; cehr, rihve, müstefil, münfehî ve müsmetedir. Bunların zıdları da hesaba katılınca harflerin sıfatı lazimeleri 11 olur.²⁰⁰

21 مَهْمُوسُهَا (فَحْتُهُ شَخْصٌ سَكَتٌ) شَدِيدُهَا لَفْظٌ (أَجْدُ قَطٍ بَكَتٌ)

Hems harfleri, شخص سكت harfleridir. Harflerin şiddetlileri اجد lafzındakilerdir.²⁰¹

22 وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرُ) وَسَبْعُ عُلُوٍّ (خُصَّ ضَغْطُ قِظٍ) حَصْرُ

¹⁹⁷ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 11.

¹⁹⁸ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 38.

¹⁹⁹ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 38.

²⁰⁰ İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 4-5.

²⁰¹ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezer-i*, 15.

Rihve ve şiddet beynindeki harfler ل ن ع م ر harfleridir. İstlanın yedi harfi, رخص ضغط قظ harfleridir. Bu yedi harfe istila (kalın) harfler denir. Bu harfler okunurken seda kalın çıkacaktır.²⁰²

23 وَصَادُ ضَادٌ طَاءٌ ظَاءٌ مُطْبَقَةٌ وَ (فِرٌّ مِنْ لُبِّ) الْحُرُوفِ الْمُدْلَقَةُ

203 ص ض ط ظ harfleri mutbekadır. ف ر م ن ل ب harfleri müzlekadır.

24 صَفِيرُهَا صَادٌ وَرَائِي سَيْنٌ قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدِّ) وَاللَّيْنُ

204 ص س ز harfleri, safir harfleridir. قطب جد harfleri kalkale harfleridir.

25 وَآوُ وَيَاءٌ سَكْنَا وَأَنْفَتَحَا قَبْلَهُمَا وَالْأَنْجِرَافُ صَحَّحَا

Lin harfleri ise و ile ی دır. Sakin olup makablileri meftuh olursa harfi lin olurlar. Bu durumda bulunan و ile ی den sonra sükûn gelirse Meddi Lin olur.

26 فِي اللَّامِ وَالرَّاءِ وَبِتَكَرِيرِ جُعِلَ وَلِلتَّفَسِّيِ الشَّيْنُ ضَادًا اسْتُطِنَ

İnhiraf sıfatı ل ile ر da sahih görüldü. ر harfi tekrarlıkta dahi vasıflandı. Tefeşşi için olan harf ش dır. Yani, ش harfini dilin ortasından fişildat. ض harfini uzat.

باب التجويد

27 وَالْأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَنْمٌ لَازِمٌ مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آثِمٌ

Tecvidi almak farz-ı ayndır. Kim Kur'ân -ı Kerim 'in tecvid kaidesine riayet etmez ise günahkârdır.²⁰⁵

28 لِأَنَّهُ بِهِ الْإِلَهُ أَنْزَلَا وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلَا

Kur'ân-ı Kerim'i Cenab-ı Hak tecvid ile inzal buyurdu. İşte şunun gibi (yani tecvid ile) Cenab-ı Allah'tan bize vasıl oldu.²⁰⁶

29 وَهُوَ أَيْضًا حِلٌّ بِهَا التَّلَاوَةُ وَزِينَةُ الْأَدَاءِ وَالْقِرَاءَةُ

²⁰² Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 16.

²⁰³ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 18

²⁰⁴ Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 61.

²⁰⁵ İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 5.

²⁰⁶ Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 63.

Tecvid, farz olduğu gibi tilavetin de ziynetidir. (Tilavet Kur'ân-ı Kerim'i ders gibi sıra ile okumaktır.) Edanın da kıraatında ziynetidir.²⁰⁷

30 وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا

Tecvid, harflere hakkını ve sıfat-ı Lâzimelerini vermektir. Her bir sıfattan (Sıfat-ı Ârîze ve Lzimelerinden) harflere hakkını vermektir.²⁰⁸

31 وَرُدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لِأَصْلِهِ وَاللَّفْظُ فِي نَظِيرِهِ كَمِثْلِهِ

Her bir harfi mahrecine reddetmektedir. Lafız müşabihine benzediği zaman misli gibidir.²⁰⁹

32 مُكَمَّلًا مِنْ غَيْرِ مَا تَكَلَّفَ بِاللُّطْفِ فِي النَّطْقِ بِلا تَعَسُفِ

Her sıfattan hakları ikmal edilmiş olduğu halde meşakkate düşmeden nutuka lütufta müstakim yoldan çıkmadan.²¹⁰

33 وَلا يَسَ بَيِّنُهُ وَبَيِّنَ تَرْكِهِ إِلا رِيَاضَةً أَمْرِي بِكْفِهِ

(Tecvidi okuduğun halde) Bilmek ile bilmemek arasında fark yoktur. Ancak kişi ağzını ve dilini terbiye ederse vardır.

باب التفخيم والترقيق

34 فَرَّقْنِ مُسْتَفِلاً مِنْ أَحْرَفٍ وَحَاذِرْنَ تَفْخِيمِ لَفْظِ الْأَلِفِ

Harflerin müstefil olanlarını incelt. Elif lafzının kalınlığından sakın.²¹¹

35 وَ هَمَزِ الْحَمْدُ أَعُوذُ إِهْدِنَا اللَّهُ ثُمَّ لَامٍ لِلَّهِ لَنَا

(Bu kelimelerin) hemzelerini kalın okumaktan sakın. الحمد - اعوذ - احذنا - الله

36 وَلْيَتَلَطَّفْ وَعَلَى اللَّهِ وَلَا الضُّ وَالْمِيمِ مِنْ مَخْمَصَةٍ وَمِنْ مَرَضٍ

²⁰⁷ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 63.

²⁰⁸ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 27.

²⁰⁹ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 27.

²¹⁰ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 27.

²¹¹ İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 6-7.

مَرَضٌ لَا، وَلَا الضَّالِّينَ de ل ve لا، وَعَلَى النَّهْرِ de عَلَى nin ل imi، وَلِيَتَأْتَفَ de lâmi،²¹²
مَخْمَصَةٌ kelimelerinin mimlerini kalın okumaktan sakın.

37وَبَاءٍ بَرَقٍ بَاطِلٍ بِهِمْ بِذِي وَاحِرِصٍ عَلَى الشَّدَّةِ وَالْجَهْرِ الَّذِي
(kelimelerindeki) ba ları dahi kalın okumaktan sakın. Şiddet ve بِذِي بِهِمْ بَرَقٍ بَاطِلٍ
cehir sıfatlarına dikkat et.²¹³

38فِيهَا وَفِي الْجِيمِ كُحْبُ الصَّبْرِ وَرَبْوَةٌ اجْتُنَّتْ وَحَجُّ الْفَجْرِ

O cehr ج ve ب (harfinde)dir.

39وَبَيِّنٌ مُقْلَقًا إِنْ سَكْنَا وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبِينَا

Kalkale harfleri sakın olunca, kalkaleyi beyan et, eğer kalkale harfi vakıfta sakın olursa ziyade beyan et.

40وَحَاءٌ حَصْحَصَ أَحَطَّتْ الْحَقُّ وَسَيْنٌ مُسْتَقِيمٌ يَسْطُو يَسْفُو

حَصْحَصَ أَحَطَّتْ الْحَقُّ - يَسْطُو يَسْفُو daki ha'ları ve مُسْتَقِيمٌ nin sinlerinin inceliklerini beyan et.

باب الرءاء

41وَرَقٌّ الرَّاءِ إِذَا مَا كُسِرَتْ كَذَلِكَ بَعْدَ الْكُسْرِ حَيْثُ سَكَنْتَ

ر harfini incelt, meksur olduğu zaman. Yani esreli ra'lar ince okunur yine makabli meksur olupta ر sakın oluyorsa yine ince okunur.²¹⁴

42إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفٍ اسْتِعْلًا أَوْ كَانَتْ الْكُسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلًا

Eğer kesreden sonra sakın gelen ر nin mabadinde Hurufi istiladan biri olmazsa yahut kesreden sonra sakın gelen ر nin makablindeki kesre arız olmazsa, ر ince okunur.²¹⁵

43وَالْخُلْفُ فِي فِرْقٍ لِكُسْرِ يُوجَدُ وَأَخْفَ تَكْرِيرًا إِذَا تَشَدَّدَ

²¹² Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 28.

²¹³ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 73.

²¹⁴ İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 7-8.

²¹⁵ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 34.

فَرَقِ kelimesi hem ince hem de kalın okunur. İsti'la'nın esresi olduğu içindir.²¹⁶

باب اللامات

44 وَفَخَّمِ اللَّامَ مِنْ اسْمِ اللَّهِ عَنِ فَتْحِ أَوْ ضَمِّ كَعَبْدُ اللَّهِ

عبد الله isimlerindeki ل harfini kalın oku, fethadan yahut zammeden sonra gelirse. Kesreden sonra gelirse biittifak ince okunur.²¹⁷

45 وَحَرَفَ الاسْتِعْلَاءِ فَخَّمِ وَاحْصَصَا لِاطْبَاقِ أَقْوَى نَحْوِ قَالَ وَالْعَصَا

İsti'la harflerini kalın yap. Hususiyle itbak harflerini daha kuvvetli yap. gibi.²¹⁸ وَالْعَصَا قَالَ -

46 وَيَبِينِ الْإِطْبَاقَ مِنْ أَحَطَّتْ مَعَ بَسَطَتْ وَالْخُلْفُ بِخُلْفُكُمْ وَقَع

ile beraber بَسَطَتْ kelimelerinde İtbak'ı beyan et. نَخْلُكُمْ de huluf vaki olur.²¹⁹ أَحَطَّتْ

47 وَاحْرِصْ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعَلْنَا أَنْعَمْتَ وَالْمَعْضُوبِ مَعَ ظَلَّلْنَا

جَعَلْنَا'nın ل harfinin sükûn una dikkat et, أَنْعَمْتَ'nin (nun ile mim harflerini), مَعْضُوبِ'nin غ harfinin, ظَلَّلْنَا'nın (ikinci lâm harfinin) sükûn larına dikkat et.²²⁰

48 وَخَلَّصِ انْفِتَاحَ مَخْذُورًا عَسَى خَوْفَ اسْتِبَاهِهِ بِمَخْذُورًا عَصَى

مَخْذُورًا yı مَخْذُورًا gibi okuma ,infitaah sıfatına dikkat et. Bu kelimeleri birbirinden ayır.²²¹

49 وَرَاعِ شِدَّةَ بَكَافٍ وَبِتَا كَثِيرِكُمْ وَتَتَوَقَّى فِتْنَتَنَا

ك ve ت de şiddet sıfatına riayet et. كَثِيرِكُمْ kelimesinin ك harfine , فِتْنَتَنَا , تَتَوَقَّى kelimelerindeki ت lerin şiddet sıfatına riayet et.²²²

²¹⁶ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 35.

²¹⁷ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 36.

²¹⁸ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 36.

²¹⁹ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 85.

²²⁰ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 87.

²²¹ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 87.

50 وَأُولَىٰ مِثْلٍ وَجِنْسٍ إِنْ سَكَنَ أَدْغَمَ كَقُلِّ رَبِّ وَبَلِّ لَا وَأَبْنِ

İki harfin evvelkisi mislinde ve cinsinde eğer sakin ise idğam et قُلِّ رَبِّ ve بَلِّ لَا gibi.²²³

51 فِي يَوْمٍ مَعَ قَالُوا وَهُمْ وَقُلِّ نَعَمْ سَبَّحَهُ لَا تُزْعُ قُلُوبَ فَاتَّقُمْ

224 gibi yapma bunlara ve benzerlerine dikkat et izhar et. ²²⁴ فِي يَوْمٍ yi

باب الضاد والظاء

52 وَالضَّادَ بِسِتِّطَالَةٍ وَمَخْرَجٍ مَيِّزٍ مِنَ الظَّاءِ وَكُلُّهَا تَجِي

ظ Kur'ân-ı kerim'in her neresine gelirse ض harfini istila ile ve mahreci ظ harfinden ayır.²²⁵

53 فِي الظَّغْنِ ظِلَّ الظُّهْرِ عَظْمِ الحِفْظِ أَيَقِظُ وَأَنْظُرُ عَظْمِ ظَهْرِ اللَّفْظِ

ظ harfini kelimelerindeki ظ lardan ض harfini ayır.²²⁶

54 ظَاهِرٌ لَظَى شَوَاطِئَ كَظْمٍ ظَلَمًا أَغْلَظُ ظَلَامَ ظُفْرِ انْتِظِرْ ظَمًا

ظلم (altı yerde bulunur) Ali İmran Suresinde, ظلم kelimesi Kur'ân'da ikiyüzsekseniki yerde, اغلظ kelimesi on üç yerde, ظلام yirmi altı yerde, انتظر ondört yerde, ظما üç yerde bulunur.²²⁷

55 أَظْفَرَ ظَنًّا كَيْفَ جَا وَعَظَّ سَوَى عِضِينَ ظَلَّ النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى

ظنًّا da altmışdokuz yerde bulunmaktadır'ân'Kur kelimesi

عظ kelime bulunur yirmi beş da bu kökten'ân'Kur kelimesi .

ظل de bulunmaktadırkelimesi ise dokuzyer

²²² Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*,38.

²²³ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*,39.

²²⁴ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*,39.

²²⁵ İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 9.

²²⁶ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 96.

²²⁷ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 97.

Mim 'i sakın olduğunda, Ğunne ile Ba'ya uğradığında, ehli eda tarafından²³².tercih edilen görünüşe göre

64 وَأَظْهَرْنَهَا عِنْدَ بَاقِي الْأَحْرَفِ وَاحْذَرُ لَدَى وَآوِ وَقَا أَنْ تَخْتَفِيَ

م i geri kalan harflerin yanında izhar et.Yani م sakın م ile با dan başka harflerin yanında izhar olur. م و, ile ف nin yanında gelirse ihfa etmekten sakın. Bu bir tembihtir.²³³

باب حكم التنوين والنون الساكنة

65 وَحُكْمُ تَنْوِينِ وَنُونٍ يُلْفَى إِظْهَارُ ادِّغَامٍ وَقَلْبٌ اخْفَا

Tenvin ve sakın nun'un hükmü (dört) yerde mevcuttur. İzhar, İdğam, İklab ve İhfa'dadır.²³⁴

66 فَعِنْدَ حَرْفِ الْحَلْقِ أَظْهَرَ وَادِّغَمَ فِي اللَّامِ وَالرَّاءِ لَا بُعْتَةَ لَزِمَ

Sakin nun ve tenvini, boğaz harflerinin yanında izhar et. Lâm ile ra yanında gelen tenvini ğunnesiz idğam et.²³⁵

67 وَأَدِّغَمَنَّ بُعْتَةَ فِي يَوْمٍ إِلَّا بِكَلِمَةٍ كَدُنْيَا عَنُوتُوا

Tenvin veya sakın nun'u م ن و ی harfleri yanında İdğam-ı meal ğunne yap. Ancak bir kelimedede olursa izhar yap.صنوان- دنيا-بنیان-قنوان.²³⁶

68 وَالْقَلْبُ عِنْدَ الْبَاءِ بُعْتَةٌ كَذَلِكَ اخْفَا لَدَى بَاقِي الْحُرُوفِ أَخِذَا

Nun-u sakın veya tenvin be yanında gelirse halisen kaybedilerek meal ğunne ile iklab olur. Diğer kalan harf yanında, ğunne ile ihfa yapılır.²³⁷

باب المد والقصر

69 وَالْمَدُّ لَزِمٌ وَوَاجِبٌ أَتَى وَجَائِزٌ وَهُوَ وَقَصْرٌ تَبَّتَا

Med geldiği zaman lazım ve vaciptir. Medde hem kısalık hemde uzunluk varsa caizdir.²³⁸

²³²Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 109.

²³³Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 109.

²³⁴İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*,10-11.

²³⁵Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*,48.

²³⁶Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*,49.

²³⁷Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 113.

70فَلَازِمٌ إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفٍ مَدِّ سَاكِنٌ حَالِيْنٌ وَبِالطُّوْلِ يُمَدُّ

Harfi medden sonra cezm gelirse med lazımdır. Tul ile med olunur.²³⁹

71وَوَاجِبٌ إِنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةٍ مُتَّصِلًا إِنْ جُمِعَا بِكَلِمَةٍ

Eğer hemzeden evvel harf-i med gelip ikisi bir kelimedede cem olursa med vacip olur.²⁴⁰

72وَجَائِزٌ إِذَا أَتَى مُنْفَصِلًا أَوْ عَرَضَ السُّكُونُ وَقَفًّا مُسَجَّلًا

Harfi med, hemze ile bir kelimedede olmayıp ayrı olursa med caizdir. Yahut sükûn -u arız mutlak vakıfta olursa med yine caiz olur.²⁴¹

باب معرفة الوقوف

73وَبَعْدَ تَجْوِيدِكَ لِلْحُرُوفِ لِأَبَدٍّ مِنْ مَعْرِفَةِ الْوُقُوفِ

Tecvidi bildikten sonra (harflerin mahreç ve sıfatlarını bilip tatbik ettikten sonra) Mushaflarda ne kadar durulacak yerler varsa onları da bilmek lazımdır.²⁴²

74وَالْإِبْتِدَاءِ وَهِيَ تُفَسَّمُ إِذْنُ ثَلَاثَةً تَامٌ وَكَافٍ وَحَسَنٌ

Kur'ân-ı Kerim'in ibtida edilecek yerleri ve vakıfları üç kısımdır; vakf-ı tam, vakf-ı kâfi, vakf-ı hasen.²⁴³

75وَهِيَ لِمَا تَمَّ فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ تَعَلُّقٌ أَوْ كَانَ مَعْنَى فَابْتَدِي

Mezkûr vakıflarda eğer mana tamam olup mabadinde tealluku bulunmazsa, manen mabadında tealluku olursa ilerisinden başla.²⁴⁴

76فَالْتَّامُ فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَاْمَنْعَنُ إِلَّا رُوُسَ الْآيِ جَوْرٌ فَالْحَسَنُ

Vakf-ı tam vakf-ı kâfidir. Lafzen taaluk olursa menet, geriden al. Ayet başları olursa mabadinden başlâmayı caiz gör, geriden alma. Bu vakf-ı hasendir.²⁴⁵

²³⁸ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 125.

²³⁹ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 126.

²⁴⁰ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 130.

²⁴¹ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 130.

²⁴² İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 12.

²⁴³ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 138.

²⁴⁴ Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 139.

77وَعَيْرُ مَا تَمَّ قَبِيحٌ وَلَهُ الْوَقْفُ مُضْطَرًّا وَيُبْدَأُ قَبْلَهُ

Mana tamam olmayan yerde vakıf kabihtir. Mana tamam olmayan yerde vakfetmek zaruretle olursa geriden başla.²⁴⁶

78وَلَيْسَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ وَقْفٍ وَجَبَ وَلَا حَرَامٌ غَيْرَ مَا لَهُ سَبَبٌ

Kur'ân-ı Kerim'de vakf-ı vacip yoktur. Maksatsız olmak şartıyla vakıf haramda değildir.²⁴⁷

باب المقطوع والموصول وحكم التاء

79وَأَعْرِفْ لِمَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ وَتَا فِي مُصْحَفِ الْإِمَامِ فِيمَا قَدْ أَتَى

Ayrı be bitişik kelimeleri ve تا yı bil. İmam Hazreti Osman'ın mushafında geldiği ve yazıldığı gibi bil.²⁴⁸

80فَأَقْطَعِ بَعْشَرَ كَلِمَاتٍ أَنْ لَا مَعَ مَلْجَأٍ وَلَا إِلَهَ إِلَّا

ان لا اله الا ve انْ ile, yani مَلْجَأٍ de olan انْ ve لا i dan ayır. مَلْجَأٍ ile, yani مَلْجَأٍ de olan انْ i dan ayır.²⁴⁹

81وَتَعَبُّدُوا يَاسِينَ ثَانِي هُوَ لَا يُشْرِكُنْ تُشْرِكُنْ يَدْخُلْنَ تَعَلُّوا عَلَى

ان لا ikincisi Hud Suresindeki ان لا تعبد الشيطان de olduğu gibi.²⁵⁰

82أَنْ لَا يَقُولُوا لَا أَقُولُ إِنَّ مَا بِالرَّعْدِ وَالْمَقْتُوحِ صِلَ وَعَنْ مَا

ان den an مَا ileriye aittir. Rad Suresinde ان مَا den an مَا ni her yerde vaslet عن i den ayır.²⁵¹

83نُهَا أَقْطَعُوا مِنْ مَا بِرُومٍ وَالنَّسَاخُلْفُ الْمُنَاقِقِينَ أَمْ مَنْ أَسَسَا

²⁴⁵Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 139.

²⁴⁶Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 139.

²⁴⁷Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 145.

²⁴⁸İbnü'l Cezeri, *Mukaddime*, 2-13.

²⁴⁹Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 150.

²⁵⁰Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 150.

²⁵¹Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 150.

أَمْ i مَا dan Rum ve Nisa Surelerinde ayr. Münafikun Suresinde huluf vardır.
أَمْ i مَا dan (Nisa ve Rum Surelerinde مَنْ de اسس, مَنْ i مَا dan
ayır.²⁵²

84فُصِّلَتِ النِّسَاءُ وَذُبِحَ حَيْثُ مَا وَانَّ لِمِ الْمَفْتُوحِ كَسْرُ إِنَّ مَا

Fussilet Suresinde, Nisa ve Saffat Surelerinde ذُبِحَ saffat demektir. ام
i مَنْ den ayırdılar.²⁵³

85لَانْعَامِ وَالْمَفْتُوحِ يَدْعُونَ مَعَا وَخُلْفُ الْأَنْفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا

En'am Suresi için (bu ibare إِنَّ مَا ya aittir.) Meftuh olan انما nın
kat'i يَدْعُونَ yanında olanla beraber, Enfal ve Nahl Surelerinde olan إِنَّ مَا
kelimelerinde huluf vaki oldu.²⁵⁴

86وَكُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَآخْتُلِفَ رُدُّوَا كَذَا قُلِّ بِسَمَا وَالْوَصْلُ صِيفٌ

un يا مرم , كُلِّ مَا رُدُّوَا, قُلِّ بِسَمَا. مَا dan كُلِّ yi da مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ
kat'inde ihtilaf olundu. Vaslı isbat et.²⁵⁵

87خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا فِي مَا أَقْطَعَا أُوحِي أَفْضْتُمْ اِشْتَهَتْ يَبْلُؤَا مَعَا

فِي أَفْضْتُمْ, مَا أُوحِي, بِسَمَا اِشْتَرَوْا , بِسَمَا خَلَفْتُمُونِي
kelimelerinde vaslı isbat et, مَا dan ف yi kelimelerindeki.²⁵⁶

88ثَانِي فَعَلْنَ وَقَعَتْ رُومٌ كِلَا تَنْزِيلُ شَعْرَاءٍ وَعَايِرَ ذِي صِلَا

Vakıa, Rum, Secde Surelerinde ve Şuara suresindekilerin dışındakileri vasl
et.²⁵⁷

89فَ فَأَيْنَمَا كَالنَّحْلِ صِلٌ وَ مُخْتَلِفٌ فِي الشُّعْرَا الْأَحْزَابِ وَالنِّسَاءِ وَصِيفٌ

Bakara Suresindeki فَأَيْنَمَا yı Nahl Suresindeki فَأَيْنَمَا yı vaslet. İhtilaflı
Şuara'da, Ahzab'da, Nisa'da tavsif et. Yani vaslet.²⁵⁸

²⁵²Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 152.

²⁵³Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 152.

²⁵⁴Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 152.

²⁵⁵Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 156.

²⁵⁶Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 156.

²⁵⁷Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 158.

²⁵⁸Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 160.

90 وَصِلْ فَإِلْمُ هُودَ أَلَّنْ نَجْعَلَا نَجْمَعُ كَيْلَا تَحْزَنُوا تَأْسُوا عَلَى

Hud Suresinde olan **أَلَّنْ نَجْعَلُ , أَلَّنْ نَجْعَلُ** , **كَيْلَا تَحْزَنُوا** , **كَيْلَا تَحْزَنُوا** bitişik kıl.²⁵⁹

91 حَجُّ عَلَيْكَ حَرْجٌ وَقَطْعُهُمْ عَنْ مَنْ يَشَاءُ مَنْ تَوَلَّى يَوْمَ هُمْ

Hac Suresinde ve Ahzab suresindekileri de vaslet. Kur'ân-ı Kerim'de Kat'i vardır. Mü'min ve Zariyat Surelerinde ittifak vardır.²⁶⁰

92 وَمَالٍ هَذَا وَالَّذِينَ هَؤُلَاءِ تَجِينُ فِي الْإِمَامِ صِلِ وَوَهْلًا

Dört yerde (Kehf, Mearic, Nisa, Furkan Sureleri) ki **لِ** harfini ilerisinden ayırdılar. Diğerleri mevsuldür.²⁶¹

93 وَوَزَنُوهُمْ وَكَالُوهُمْ صِلِ كَذَا مِنْ أَلْ وَهَذَا وَيَا لَا تَفْصِلِ

Kelimelerin önüne elif konması, bitişik olarak yazılacaklarını gösteriyor. Bu kelimelerde **وَأَوْزَنُوا** diye vakfedilmez. Tarif Lâminın, nida yasının tenbih hasının, mabadini ayırma.²⁶²

باب التاءات

94 وَرَحِمَتْ الزُّخْرُفِ بِالتَّاءِ زَبْرَةَ لَاعْرَافِ رُومِ هُودِ كَافِ الْبَقْرَةَ

(sahabe) Zuhurf, Araf, Rum, Hud, Bakara, Meryem **تا** surelerinde ile yazıldı.²⁶³

95 نِعْمَتُهَا ثَلَاثُ نَحْلِ إِبْرَاهِيمَ مَعًا أَحْيَرَاتُ عُقُودُ الثَّانِ هُمْ

نِعْمَت kelimesinin **ت** si; Bakara Suresinde üç yerde, Nahl, İbrahim ve Maide surelerinde açık halde yazılırlar.²⁶⁴

96 لُقْمَانُ ثُمَّ فَاطِرٌ كَالطُّورِ عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّورِ

Lokman, Fatır, Tur, Ali İmran ve Nur Surelerinde de açık halde yazılır.²⁶⁵

²⁵⁹ Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 161.

²⁶⁰ Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 161.

²⁶¹ Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 68.

²⁶² Harputoğlu, *Mukaddime-i Cezeri*, 69.

²⁶³ Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 167.

²⁶⁴ Hacımısırılıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 169.

97 وَأَمْرَاتُ يُوسُفَ عِمْرَانَ الْقَصَصِ تَحْرِيمِ مَعْصِيَتِ بَقْدَ سَمِعِ يُحْصِنُ

امرات kelimesi تا ları Yusuf, Ali İmran, Kasas, Tahrir, ve Mücadele Suresi'nde açık yazılmıştır.²⁶⁶

98 شَجَرَتِ الدُّخَانِ سُنَّتِ فَاطِرِ كُلاً وَالْأَنْفَالِ وَحَرْفِ غَافِرِ

شجرت kelimesindeki تا lar Enfal, Mü'min, Duhan ve Fatır Surelerinde açık yazılmışlardır.²⁶⁷

99 قُرَّتْ عَيْنٌ جَنَّتْ فِي وَقَعَتْ فِطْرَتْ بَوَيْتِ وَأَبْنَتْ وَكَلِمَتْ

فطرت kelimesi Kasas Sure'sinde, جنّت kelimesi Vakıa Sure'sinde, وا بنت kelimesi Rum Sure'sinde, بقیّت kelimesi Hud Suresi'nde, وا بنت Tahrir Suresi'nde açık te ile yazılırlar.²⁶⁸

100 أَوْسَطِ الْأَعْرَافِ وَكُلِّ مَا اخْتَلَفَ جَمْعًا وَفَرْدًا فِيهِ بِالتَّاءِ عُرِفَ

ifadesi araf Suresi ortasındadır ve cemi ve müfred olmasında ihtilaf olunan her kelime açık ت ile bilindi.²⁶⁹

باب همز الوصل

101 وَأَبْدَأُ بِهَمْزِ الْوَصْلِ مِنْ فِعْلٍ بَضْمٍ إِنْ كَانَ ثَالِثًا مِنَ الْفِعْلِ يُضَمُّ

Eğer fiilin üçüncü harfi zamme ise, vasıl hemzesini zamme ile başla. Üçüncü harfi meksur, meftuh ise vasıl hemzesi kesre ile başlar.²⁷⁰

102 وَأَكْسِرُهُ حَالَ الْكُسْرِ وَالْفَتْحِ وَفِي لَأَسْمَاءِ غَيْرِ اللَّامِ كَسْرَهَا وَفِي

Kesra ve fetha halinde ise vasıl hemzesini esre yap. İsimlerden lâm-ı tariften başka vasıl hemzesi kesre iledir.²⁷¹

103 ابْنِ مَعَ ابْنَةِ امْرِيٍّ وَابْنَيْنِ وَامْرَأَةٍ وَأَسْمٍ مَعَ ابْنَيْنِ

²⁶⁵Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 169.

²⁶⁶Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 170.

²⁶⁷Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 171.

²⁶⁸Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 172.

²⁶⁹Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 172.

²⁷⁰Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 175.

²⁷¹Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 175.

اثنَينِ, واسْمَ , وامرأةٍ , واثنَينِ , امرئٍ ile beraber bedel ابنِ ile beraber kelimeleridir. Bu kelimelerde vakfedilirse, isim oldukları için geriden alınırken hemzeleri esre olarak okunur.²⁷²

104 وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الْحَرْكَةِ إِلَّا إِذَا رُمْتَ فَبَعْضُ حَرْكِهِ

Vakıflarda harekenin küllisinden sakın. Ancak revm geldiği vakitte harekenin bazısını göster.²⁷³

105 إِلَّا بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ وَأَشْمُ إِشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمِّ

Fethada ve nasbda Revm etme. Zammede ve ahiri(ötre) olan yerde işaretle işmam et. İşmam ise dudakları ileri doğru uzatıp ötreyi okur gibi yapıp sesli okumamaktır.²⁷⁴

الخاتمة

106 وَقَدْ تَقَضَى نَظْمِي الْمُقَدِّمَةَ مِنِّي لِقَارِي الْقُرْآنِ تَقْدِيمَهُ

.el-Mukaddime ismi ile olan (Nazm) nihayet buldu: Benden Kur'ân okuyanlara hediyem olsun.²⁷⁵

107 (وَالْحَمْدُ لِلَّهِ) لَهَا خِتَامٌ ثُمَّ الصَّلَاةُ بَعْدُ وَالسَّلَامُ

Hamdin küllisi Allah'a mahsustur. Herşeyin hitamı da onun içindir. Sonra salat, bundan sonra selâm.

108 عَلَى النَّبِيِّ الْمُصْطَفَى وَإِلَيْهِ وَصَحْبِهِ وَتَابِعِي مِنْوَالِهِ

Nebi üzerine olsun (salat-ü selâm) O nebiyi Mustafa'dır. Ve Ali ashabı ile O'nun minvaline tabi olanlar üzerine olsun."²⁷⁶

109 أَبْيَأُهَا قَافٌ وَزَائِي فِي الْعَدَدِ مَنْ يُحْسِنُ التَّجْوِيدَ يَظْفَرُ بِالرَّشْدِ

²⁷²Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 175.

²⁷³Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 183.

²⁷⁴Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 184.

²⁷⁵Hacımısırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 187.

²⁷⁶Işık, *İbnü'l Cezeri, Camiul Esanid*, 1-15.

Bu Mukaddime'nin beyit sayısı ebcedi kebir'e göre kaf harfinin sayısal değerine (yüz) eş olması ve ze harfinde (yedi) sayısal değere karşılık geldiğini bildirir.²⁷⁷

Toplamda 107 olduğunu ve +2 beyiti ise İbnü'l Cezeri'nin talebesi olan Abdüddaim el Ezheri tarafından eklendiği öğrencisi tarafından bildirilmiştir.²⁷⁸

---

²⁷⁷Hacımsırlıoğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 189.

²⁷⁸ Abdüddaim el Ezheri, *et- Tırazatü 'l- Mu'leme*, 245.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇALIŞMAYA KONU OLAN MANZUM TECVİD ÖRNEKLERİNİN MUKAYESELERİ

Çalışmamızda ele aldığımız eserlerden ilki olan el- Hâkâni Kasidetür-Ra'iyye adlı kasideyi yaklaşık miladi 900 yıllarında yazdığı öngörülmektedir. Sehâvi 'nin 1200 yıllarında yazdığı Kasidetün Nu'niyyesini Ebû Âsım Abdülazîz b. Abdülfettâh'ın tahkikiyle yayınlanmış Gânim Kaddûrî Hamed'in neşrettiği kasidesi müellifin Cemâlû'l-kurrâ' ve kemâlû'l-ıkrâ' adlı kitabı içinde de yer almaktadır.²⁷⁹ İbnü'l Cezeri 'nin el-Mukaddime-i Cezeriyye'yi genç yaşlarında yazmış olduğu bu eser birçok şerhler yazılıp, üzerine yüzlerce çalışmaların yapıldığı bir eserdir.²⁸⁰

3.1. Ele Alınan Konular Açısından

Hâkâni manzumesinde kasidesini tanıtan cümleler kurmuştur, kıraat ilmine ve yedi kıraat-ı seb'a imamlarına dikkat çekmiştir. Kur'ân okuma faziletlerine değinmiş, Kur'ân okuma şekilleri olan tertil ve hadr ile okumaktan bahsetmiş sıkça Kur'an okumanın önemini vurgulamış, lahn konusuna temas etmiştir. Harfleri mahreç ve sıfat ölçülerinin dışına çıkılmamasını tembihlemiştir. İzhar, İdğam arasındaki farkı vurgulamıştır. Hareke ve sükûn üzerinde durmuştur. Med Harfi med Lam-ı tarif, Hemze (vasl-kat'ı), Hükümü ra, İdğam, mimi sakin hallerini ve vakıf konusuna ele değinmiştir.

Sehâvî, Kurân üstadlarını yolunda olmayı arulayan kimseye hitap ederek hemen tecvid konularından med konusunave meddi yaparken dikkat edilmesi gerektiğine, her harfin bir ölçüsü olduğuna ve be ölçüye uyulması gerektiğini istemiştir. Hemze(vasl/katı) konusu ile okunuşuna dikkat çekmiştir. Sakin nun ve tenvin konusunu, idğam, izhar, iklab ve mim i sakin halleri, tertil, tahkik, hadr ve lahn konusunu birçok yerde dikkat çekmiştir. Hükümü Ra işlerken harflerin mahreçlerini tek tek ele alarak dikkatli okunmasını tembihlemiştir.

²⁷⁹ Gânim Kaddûrî Hamed, *Mecelletü Külliyyeti's-şerî'a*, 6, Bağdat, 1980, 365-377.

²⁸⁰ Kara, "İbnü'l Cezeri hayatı ve Eserleri", 1/38.

İbnü'l Cezeri ise kasidesine hamdele ve salvele ile başlayıp eserini tanıtır, meharicül huruf ve sıfatı huruf, vakıf konularına da ilk beyitlerin Kur'an okumanın hükmünden bahsetmiş tecvidin tanımını yapmış tecvid konularını ondokuz baba ayırarak; sıfatlar babı, tefhim ve terkik babı, Ra babı, Dad ve Za babı, Tahziyrat babı, Tenvin ve sakin nun Hükümü Babı, Med ve Kasr babı, Mağrifetül vukuf babı, Babı maktu i ve mavsuli (Bitişik ve ayrı yazılan) ve Hükümü ta, Hemze-i Vasıl babı ve Hatime babı ile sonlandırmıştır.

3.2. Meharicül Huruf Açısından

Üç müellifin manzumelerinde kendilerine göre tecvidin asıl konusu olan meharicül huruf konusuna öncelik vermişlerdir. Sehavi ve İbnü'l Cezeri'nin daha detaylandırarak işlediği konuları Hâkâni muhtasar olarak değinmiştir.

Hâkâni; kasidesinin 45. ve 46. Beyitlerinde boğaz harflerine değinmiştir. Sehâvî; harflerin mahreçleri ve sıfatlarını diğer tecvid konuları ile iç içe ele almıştır.

İbnü'l Cezeri bablara ayırarak incelemiştir. Her üç müellif kasidelerinde harf ve mahreçlerin bir ölçüsü olduğu üzerinde durmuşlardır ve özenle bu ölçünün korunmasını istemişlerdir.

3.3. Med Konusu Açısından

Hâkâni; 31. Beyitinde Med ve kasr kavramlarına dikkat çekmiş med harflerini ve lin harflerini açıklamış med ölçülerine riayet edilmesi konusunda uyarıda bulunmuştur.

Sehâvî; medde ifrad yapılması konusunda yanlışlığa düşülmemesi konusunda tembihde bulunurken, sebebi medlerden bahseder, sebebi medden önce med harfinin ölçüye uygun bir şekilde uzatılmasını tembihler. "Meddi uzmanın, uzatılan kelimenin de med olmadığı bilinci ile okunmasına dikkat ederken; 3. Beyitinde ise "medden sonraki hemzeyi fazla uzatarak hemzeyi şeddeleyip harfleri sarhoş gibi çıkarılmaması konusunda uyarır. Med harflerine meharicuül huruf babında cevfi harfleri olarak işlemiştir.

İbnü'l Cezeri ise med konusunu başlı başına 11. Babda 69.-72. Beyitler arasında Meddin caiz ve vacip kısımlarına ayırıp, meddi lazım üzerinde durmuştur. Dolasıyla meddi muttasıl ve munfasıl konularını ayrı ayrı ele almıştır. Med harfinden sonra hemze geldiği zaman lazım ve vaciptir. Medde hem kısalık hemde uzunluk varsa caizdir. Harfi medden sonra cizm gelirse med lazımdır. Tul ile med olunur. Eğer hemzeden evvel harf-i med gelip ikisi bir kelimedede cem olursa med vacip olur. (yani medd-i muttasıl olur.)Harfi med, hemze ile bir kelimedede olmayıp ayrı olursa med caizdir. Yahut sükûn -u arız mutlak vakıfta olursa med yine caiz olur.” şeklinde ele almıştır.

3.4.Tenvin ve Sakin Nun Açısından

Hâkâni; konuyu müstakil olarak ele almamış olsada beyitler içerisinde az da olsa değinmiştir.

Sehâvî; 40. Beyitinde “Sakin Nun tenvin ile beraberdir ve diğer konularda da beraber izah edilirler.” şeklinde konuyu sakin nun ve tenvinle ilgili diğer konularla birlikte ele almıştır.

İbnü'l Cezeri ise 10. Babın 65. Ve 68. Beyitlerinde “Tenvin ve sakin nun'un hükmü (dört) yerde mevcuttur. İzhar, İdğam, İklab ve İhfa'dadır.²⁸¹ Sakin nun ve tenvini, boğaz harflerinin yanında izhar et. Lâm ile ra yanında gelen tenvini ğunnesiz idğam et. Tenvin veya sakin nun'u م ن و ی harfleri yanında İdğam-ı meal ğunne yap. Ancak bir kelimedede olursa izhar yap.قنوان-دنيا-بنیان-قنوان kelimeleri ile örneklendirirken.Nun-u sakin veya tenvin be yanında gelirse halisen kaybedilerek meal ğunne ile iklab olur. Diğer kalan harf yanında, ğunne ile ihfa yapılır.” Şeklinde diğer konu başlıklarına da değinmiştir.

3.5. İdğam konusu Açısından

Hâkâni; 28. Beyitte “izhar ile okuman gereken yeri izhar ile oku, İhfa ve idğam ile okuman gereken yerde tekellüfe girmeksizin ihfa ve idğam yap!” tavsiyesi ile İdğamı ihfa ile aynı beyitte ele alırken; Sehâvî 35. Beyitte “idğamı yaparken

²⁸¹ Hacımısırloğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 10-11.

Kıraat İmamları dönemini takip etmemiz gerekir” şeklinde tembihlerde bulunmuştur.

İbnü'l Cezeri ise 10. Babda “Sakin nun ve tenvini, boğaz harflerinin yanında izhar et. Lâm ile ra yanında gelen tenvini ğunnesiz idğam et. Tenvin veya sakın nun’u م ن و ی harfleri yanında İdğam-ı meal ğunne yap.” İkazı ile konuya değinmiştir.

3.6. İzhar Konusu Açısından

Hâkâni; 47. Beyitinde “Âlimlerin izhar ettiği Haşr Suresi’ndeki من خيل ibaresinde olduğu gibi nunu şeddeleme!” ve 48. Beyitte “Tenvinin izharında ise ölçü nundur, ona kıyas et! O takdirde cennet hurilerine nail olursun.” Tembihi ile konunun önemine dikkat çekmiştir.

Sehâvî 9. Beyitinde من هاد ve بهتان örneklerindeki gibi harflerin izharı konusuna değinmiştir.

İbnü'l Cezeri ise 10. Babın 65.- 67. Beyitleri arasında “Tenvin ve sakın nun’un hükmü (dört) yerde mevcuttur. İzhar, İdğam, İklab ve İhfa’dadır. Sakin nun ve tenvini, boğaz harflerinin yanında izhar et. Lâm ile ra yanında gelen tenvini ğunnesiz idğam et. Tenvin veya sakın nun’u م ن و ی harfleri yanında İdğam-ı meal ğunne yap. Ancak bir kelimedede olursa izhar yap. صنوان- دنيا- بنیان- قنوان kelimeleri ile örneklendirerek kelime izharına da değinmiştir.

3.7. Sakin Mim’in Halleri Açısından

Hâkâni; 40. Beyitinde üstü kapalı da olarak “Mim harfinden sonra başka bir mim harfi gelirse, idğam yapma! İlmi şükür ile karşıla!” şeklinde ikazda bulunmuştur. Sehâvî ise Mim harfinin izhar ve ihfa olduğu durumları 54. Ve 55. Beyitlerinde “م harfi و ve ف harfinin yanında izhar(açık net)okunmasını tavsiye eder. Tıpkı هم في gibi ve م in ب ile beraber ihfasında iki görüş olduğunu, bunlardan birbirinin misil oldukları peşpeşe geldiğinde şeddeli olanın belirtilmesini tavsiye eder.

İbnü'l Cezeri ise 10. babda 108-109. Beyitlerinde “sakin olarak Mim Nun ‘un yanında gelirse ğunne ile ihfa et. Bu da ehli edanın ihtiyar ettikleri tarik üzeredir.” ihfa ile okunuşuna dikkat çekerken; 109. Beyitte “Sakin Mim ve Nun ‘un dışında başka harflerin yanında izhar olur. م , و ile ف yanında gelirse ihfa etmekten sakınmasını tembihler.

3.8. Lâm-ı Ta’rif Konusu Açısından

Hâkâni; Bu konuya manzumesinde değinmemiştir.

Sehâvî; ise konu olarak ele almazken harf olarak mahreç ve sıfatını işlemiştir.

İbnü'l Cezeri konuyu müstakil olarak ele almayı, Lâm’lar babında sadece Lâm harfinin okunuşuna değinmiştir.

3.9. Vakıf Konusu Açısından

Hâkâni; 39. Beyitinde “Karada ve denizde okunan Mushafımıza uygun olarak sözün tamamlandığı yerde vakfet!”²⁸² İfadeleri ile vakıf konusuna dair görüşünü kesin bir dil ile görüşünü belirtmiştir.

Sehâvî; manzumesinde vakıf konusuna değinmemiştir.

İbnü'l Cezeri ise konuyu başlı başına 13. Babda ele alarak 73-78. Beyitlerde detaylandırarak “Tecvidi bildikten sonra (harflerin mahreç ve sıfatlarını bilip tatbik ettikten sonra) Mushaflarda ne kadar durulacak yer varsa onları da bilmek lazımdır.”²⁸³ 74. Beyitte ise “Kur’an-ı Kerim’in ibtida edilecek yerleri ve vakıfları üç kısımdır; vakf-ı tam, vakf-ı kafi, vakf-ı hasen.” beyiti ile vakfi bölümlere ayırmıştır. 75. Beyitte “Zikredilen vakıflarda eğer anlâm tamam olup sonrasında tealluku bulunmazsa, manen sonrasındaki tealluku olursa ilerisinden başla.” beyiti ile okuyuştaki durma ve devam etme kuralını açıklamıştır. 76. Beyitte “Vakf-ı tam vakf-ı kafidir. Lafzen taaluk olursa menet, geriden al. Ayet başları olursa mabadinden başlâmayı caiz gör, geriden alma. Bu vakf-ı hasendir.” Şeklinde açıklayarak 77.

²⁸² Arslan, “*Hakâni ve Kasidetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri*, 31-36.

²⁸³ Hacımısırloğlu, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 12.

Beyitte “Mana tamam olmayan yerde vakıf kabihtir. Mana tamam olmayan yerde vakf etmek zaruretle olursa geriden başla.” Beyiti ile mana ile okuyuştaki durma eylemine atıfta bulunmuştur. 78. Beyitte de “Kur’an-ı Kerim’de vakf-ı vacip yoktur. Maksatsız olmak şartıyla vakıf haramda değildir.” İfadeleri ile vakıf konusunda akılda soru kalmayacak şekilde bilgilendirmiştir.

3.10. Kullanılan Edebi Dil Açısından

Hâkâni, Sehâvî ve İbnü’l Cezeri de eserlerinde aruz ölçüsünü kullanmışlardır. Fe’ülün/ mefailün /fe’ülün/ mefailün vezni kullanılmıştır.

Eski Arap şiirlerinde kullanılan tâvil vezninin tef’ileleri üç harfli ses grupları ile başlâmasından ötürü, iki harfli ses grubu ile devam eder. Bu yapıdaki şiirin darplarında (ikinci mısra’ın son tef’ilelerinde) beyitler arasında kafîye birliğinin olması zorunludur. Bundan ötürü iki müellif bu kaideye riayet ederek eserlerini yazmışlardır. Kafiyeler ile sonlandırmışlardır.

3.11. Manzum Tecvid Örneklerinin Benzerlikleri Yönünden

Hâkâni, Sehavi ve İbnü’l Cezeri manzumelerinde meharicül huruf ve sıfatul huruf, med, izhar ,idğam, ihfa, iklab,lahn, hemze(vasl ve kat’ı) gibi konuları işleme itibarıyla konularını işlemelemeri hususunda benzerlikleri vardır.Ancakher bir müellif kendi uslubuna göre detaylandırmış veya muhtasar olarak ele almıştır.Bu müellifler kıraatı seb’a ve kıratı aşere imamlarının okuyuşunu kıraatta esas almayı ve bu hususda mütehassıs olan usta öğreticilerden Kur’an öğrenmeyi teşvik etmişlerdir. Kur’ân tilavetini çokça yapıldığında okuyuşun güzelleştireceğini ve Kur’ân okuyucularının bu ilme önem vermeleri hususlarında tembihlerde bulunup, eserlerini hamdüsenalar ile sonlandırmışlardır.

3.12. Manzum Tecvid Örneklerinin Farklılıkları Açısından

Hâkânî; Öncelikle kasidesini tanıtan cümleler kurarak, kıraat ilmine ve kıraat imamlarına değinmiştir. Kur'ân'ın okuma faziletine yer vermiştir. Kur'ân okuma usullerine tahkik-tedvir-hadr'a değinmiştir. Lahn konusu, vakıf ve ibtida konularına yer vermiş. Daha çok tanımlamalarda bulunmuş örnekler itibarı ile açıklaması diğer müelliflerden zayıf kalmıştır. Kasidesinde tecvid kelimesinin yerine hüsni edayı kullanmamıştır. Harflerin sıfatları konusunu detaylı olarak işlemeiş ama muhtasar olarak geçmiştir.

Sehâvî ise; Teorik tanımlamalardan çok pratik örnekler üzerinde durmuş ayatlerden birçok örnek zikretmiştir. Meharicül- sıfatul huruf konusunu işlerken bunlarla ilgili birçok örneğe yer vermiştir. Tecvid konularına muhtasar olarak değinmiştir. Sehavi tecvid kelimesine yer vermiştir. Kıraat imamlarına uyulmasını işaret eder.

İbnü'l Cezeri eserinde farklı bir metod kullanarak, tecvid konularını detaylandırmak suretiyle bablara ayırarak işlemiştir. Hem Tecvidi tanımlamış hem de hükmünü belirtmiş Kur'an'ın nüzülü ile birlikte olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Mushaf yazım kurallarına da dikkat çekmiştir. Vakf konusunda vakfi tam vakfi kafi ve vakfi hasen, vakf -ı kabih ve vakf-i izdirari gibi çeşitlerine de değinmiştir. Günümüze ulaşan manzum tecvidler içerisinde en detaylı olan da İbnü'l Cezeri 'nin manzumesidir. Kıraati seb a a imamlarından bahsetmemiştir.

Hâkânî ve Sehâvî yaşadıkların dönemlerin yakın olması itibarı ile bu alandaki ilk eserler tecvid ilmine vakıf olan birisine aktarıyormuşçasına beyitlerini yazmışlardır. İbnü'l Cezeri ise muhatabını hiçbir tecvid bilgisi olmadığını varsayarak muhatabını her türlü detay ile aydınlatmaya çalışmıştır.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'in insanlara tesir eden tilavetinin ve tilavete katkı sağlayan tecvid, hicri ikinci asırdan itibaren dilbilimcilerin eserlerinde muhtasar olarak ele alınmıştır. Hicri 3. Asırdan sonra tecvid alanında ilk çalışma kabul edilen Hâkâni'nin eseri Kasidetür-Ra'iyye tecvid alanında yazılan ilk eserdir. Bu esere dair nazireler yazılmıştır. Hâkâni'den birkaç yüzyıl sonra Sehâvî ve eseri adlı çalışması karşımıza çıkmaktadır. İbnü'l Cezeri'nin Mukaddime adlı eseri ve tecvid ilmi konusunda başvurulan ve etkinliğini koruyan kaynaklar arasındadır.

Hâkâni'nin Kasidetür-Raiyye adlı ellibir beyitten oluşan eserinde tilavet adabından, yedi kıraat imamının bütün ümmet üzerinde hakkı olduğundan, Kur'an-ı Kerim ile hemhal olunması gerektiğinden bahsederken Kur'an-ı Kerim'i doğru okumayanların "mukri" olamayacağını belirtir. Kur'an lafızlarının doğru okunması için riyazat, idman yapmanın gerekli olduğunu bildirir. Medler, ihfa, izhar, lahn, hükmü ra dan bahseder. Bir öğretmen edası ve seslenişi ile okuyucuyla konuşurcasına ve bu ilmi öğretmenin en kolay yolu olan manzume ile izah etmektedir. Hâkâni'nin bu eseri ortaya çıkarmasındaki en büyük isteğinin Kur'ân'ı okuyup öğrenmek arzusunda olanlar için, Kur'an-ı Kerim'i güzel okumanın hükümlerini ve kurallarını bu kasideyle kolayca öğretip ezberletmek istemesidir. Kasidesinde aşr-ı şerif okuma adabına da yer vermiştir. Eserine Kasidetür-Raiyye adını vermekteki amacının her beyitinin "ra" harfi ile bitmesi kafiye ve edebi mahirliğin bir göstergesidir.

Sehâvî'nin Kasidetün-Nuniyye adlı 64 beyitten oluşan eserinde tecvid ilmini öğrenmek isteyen kişinin bunu Kur'ân üstadlarından öğrenmesini gerektiğini ve tecvid konularını temel başlıklar altında izah etmiştir. Ziyadesi ile meharicul huruf konusunu detaylandırmıştır. Harflerin sıfatlarına dikkat edilerek okunmasını tembihlemiştir. Sehâvî de Hâkâni gibi muhatabına yaklaşımı bir öğretmen edasıyla. Eserinin Kasidetün-Nuniyye adı ile anılmasının sebebi her beytinin "Nun" harfi ile kafiyeleştirmesinden ve kasidesinin sonunda bu manzumesini, Hâkâni'nin kasidesi ile kıyaslandığında bir zulüm olacağını bildirerek tamamlamıştır.

İbnü'l Cezeri'nin Mukaddime adlı eseri ondokuz babdan ve 109 beyitten oluşmaktadır. Eserde mehâric-i hurûf, sıfât-ı hurûf, terkîk, tefhîm, idğam, lahn,

gunne, medler, vakıf, hemze gibi konular işlenmiştir. Her dönemde pek çok öğrenci tarafından ezberlenen ve çeşitli kütüphanelerde birçok nüshası bulunan bu eserlerin şerhleri yapılmıştır. Günümüz tecvid kaynaklarının en detaylı başucu kaynağı kabul edilmektedir. Yıllarca medreselerde okutulmuş bir eser hüviyeti taşımaktadır. Eserde tecvid konuları konu başlıkları bablara ayrılarak incelenmektedir. Eserine tecvid ilmine dair bazı ön bilgiler ile başlâmıştır. Daha sonra mahreç ve sıfatları ele alırken sonrasında harflerin yan yana gelmesine bağlı olarak oluşturduğu kuralları işlemiştir. İmla ve kelime sonlarında yapılan vakf gibi tecvid bilgisini tamamlayıcı özelliği ile de konuları tamamlâmıştır. İbnü'l Cezeri'nin bu eserine ilginin fazla olmasının diğer bir sebebi ise veciz/özlü olması, hacminin küçüklüğü ve ifadelerdeki kolaylıklardır.

Çalışmamızda esas aldığımız bu eserler tecvid ilmini bir disiplin olarak ele alan eserler olarak kabul edilmektedirler. Herbir alim ne denli zahmetlerle eserlerini meydana getirdiğini müşahade etmiş oldum. İncelediğimiz manzumerin hepsinde konu birliği mevcuttur. İlk dönem eserlerin daha yüzeysel bilgiler (bilen birisi için) içerdiği görülmektedir. Muhataba öğretmen-öğrenci modunda bir eğitim sunmaktadır. Sonraki dönemlerde yazılan eserlerde ise bilgilerin daha detaylandırıldığını da görmekteyiz. Buna sebebin coğrafi genişliliği ve konuya vakifiyetin az olduğu ihtimaller arasındadır. Üç kıraat alimide izhar konusunu işlemiştir. Konu sabitken Hâkâni iki beyitle izhar konusuna değinmiştir. Sehavi ise tek bir beyitle izhar konusu ele almıştır. İbnü'l Cezeri ise aynı konuyu bir bâbda ele almıştır. Yapılan mukayesede herbir alimin aynı metodu uyguladığını söyleyemeyiz. Konuları işlemedeki yöntemleri konuyu detaylandırmalarından dolayı farklıdır. Usul olarak manzumeyi kullanım amaçları alana dair bilgilerin öğrenci tarafından kolay bir şekilde öğrenilmesi açısından aynıdır. Eserlerdeki edebi üslup ise aruz ölçüsünde ve arap şiir geleneğine yakındır. Kur'ân' ı Kerim eğitimi için yazılan bu manzumeler, gerek usupları gerekirse de konulardaki sınıflandırmaları açısından sergilenen öğretim metotları ile daha nice yıllar bu alandaki yetkinliklerini koruyacaklardır.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fatih. *el-Mü'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kerîm*, Kahire, 1944.
- ALTIKULAÇ, Tayyar. *Marifetü'l Kurrai'l Ale't-Tabakati ve'l Asar*, DİA, İstanbul, 1995.
- ASIM Efendi. *El- Okyanusu'l-Basit Fi Tercemeti'l- Kamusi'l-Muhit 2*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul, 2014.
- ARSLAN, Durmuş. "Ebu Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakânî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin Tecvid Tarihindeki Yeri", *Turkish Studies*, 2018.
- ASLAN, Ömer. *Kur'an Tilavetinde Tecvid'in Gerekliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)*. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7, 2003.
- BAĞDÂDÎ, Ahmed b. Ali Hatip. *Tarîhu Bağdad*, Daru'l-Garbi'l İslâmî, Beyrut, 2002.
- BİRGİVÎ, Muhammed. *Dürri Yetim Tecvid*, Mektebe-i Amire, İstanbul, 1280.
- BİRİŞİK, Abdulhamit. *Kur'an*, DİA, İstanbul, 1982.
- CELALEDDİN, Muhammed Şeref. *en-Neşr fi Kıraati'l Aşr Tanta*, Darussahabe, 2002.
- ÇETİN, Abdurrahman. *Hâkâni, Musa b. Ubeydullah*, DİA,15/165-166.
- ÇETİN, Abdurrahman. *Kur'an İlimleri ve Kur'an Tarihi*, Dergah Y.4. Basım, İstanbul, 2021.
- ÇETİN, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa, 2016.
- ÇETİN, Abdurrahman. *Tecvid*, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul,40, 2011.
- ÇİFTÇİ, Ali. *Ebu Amr ed-Dânî'nin et-Tahtîd fi'l-İtkâni ve't-Tecvid'i Özelinde Tecvid İlminin Müstakilleşmesi*, Dini Araştırmalar Dergisi,2017.
- ÇOLLAK, Fatih, *Tecvid İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, Uluslararası Kıraat Sempozyumu, DİB. 1/365-386. Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2015.

- DANİ, Ebu Amr Ebu Osman b. Said b. Osman Endülüsî. *et- Tahdid fi'î İtkani vet- Tecvid*, Ganim Kadduri el hamed, 1. Basım, Darü'l Ammar, Amman, Ürdün, 2000.
- DEMİRCİ, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*, İstanbul, 1997.
- DOKGÖZ, Fatih. *Muhammed b. Ebi Bekir el-Mar'aşi ve Cuhü'l Mukill Adlı Eserinin Tecvid İlmindeki Yeri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2018.
- HARPUTOĞLU, Hüseyin. *Kur'ân Okuyan ve Okutanlara Rehber Mukaddime-i İbnü'l Cezeri*, Tereke Yayınevi, İstanbul, 2011.
- HACİMİSİRLİOĞLU, Mücella. *Ğanim Kadduri el-Hamed Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, İFAV, İstanbul, 2021.
- İBN ASAKİR, Ali b. Hasan b. Hibetullah. *Tarihu Dimeşk*, Amr b. Garame el Amri, Darul Fikr, Beyrut, 1995.
- İBNÜ'L CEZERİ, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed. *et-Temhid fi 'İlmi't-Tecvîd*, Gānim Kaddûrî Hamed, Beyrut 1407/1986.
- İBNÜ'L CEZERİ, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed. *en-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l- 'Aşr*, Ali Muhammed ed-Dabbâ, Kahire, 1976.
- KADDURİ el-Hamed, Ğanim. *ed-Dırasatü's- Savtiyye inde Ulemait-Tecvid*, Amman, 2007.
- KARA, Ömer. *İbnü'l Cezeri: Hayatı ve Eserleri Uluslararası İbnü'l Cezeri Sempozyumu, DİB. 1/ 29-40*, Türkiye Diyanet Vakfı yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara, 2021.
- KARAÇAM, İsmail. *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kaideleri*, İFAV, İstanbul, 2017.
- KARAKILIÇ, A. Celaledin, *Tecvid İlmi*, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2018.
- KILIÇ, Sadık. “*SehâVi ve el Kasidetu'n-Nu'niyye Adlı Manzum Tecvid Eseri*”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2019.

- KOYUNCU, Recep. “Kur’ân Eğitiminde Manzum Tecvid Geleneği Cemzuri Tuhfetül Etfal”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3, 2017.
- MAĞRİBÎ, Abdurrahman Ebu Hamza. *Râhiymü’l Hâvâşii*, Şebketü Aliyeh, 2008.
- PAKDİL, Ramazan. Talim, *Tecvid ve Kıraat*, İFAV, İstanbul, 2016.
- SAÇAKLIZÂDE, Muhammed Mer’âşî. *Cühdü’l-Mukill*, Konya, 1872.
- SAĞMAN, Ali Rıza. *Kur’ân Nasıl Okunur Saman Tecvidi*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1955.
- SAİD, Abdulkakim Sad. *Mecmuu’l Mütun Fi Kıraati ve’t Tecvid*, “Metnu’n Nuniyye”, Lübnan, 2008.
- SAMÎ Şemsettin. *Kamusi Türki, Dersaadet*, İlkdem matbaa, 1317.
- SEHAVÎ, Alemuddin Ebu’l Hasan. *Kasidetü’n-Nuniyye fi’t- Tecvid*, Mecmu’ul Mütun fi’l Kıraati ve’t- Tecvid. Beyrut. 2008.
- SEM’ÂNÎ, Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr. *el-Ensâb*, Thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, Haydarâbâd, 1962/1382.
- SÜYÛTÎ, Celaluddin. *Tabakatü’l-Huffâz*, (Nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1973. *el-Itkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Mısır 1951. *el-Itkân fi Ulumi’l-Kur’ân*, çev. Sakıp Yıldız- H. Avni Çelik, Kur’ân İlimleri Ansiklopedisi, İstanbul 1987.
- TEMEL, Nihat. *Kıraat ve Tecvid İstilahları*, İstanbul, İFAV, 2009.
- TUĞRAL, Rahim. *Ana Hatlarıyla Kur’ân Tecvidi*, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2013.
- TUĞRAL, Rahim. *Muhitu’t Tecvid ve Kur’ân-ı Kerim Okunuş Usul Cetveli*, İzmir, 2010.
- ÜNLÜ, Demirhan. *Kur’ân-ı Kerim’in Tecvidi*, TDV, Ankara, 2012.
- VAROL, Hasan Hüseyin. *Yeni Karabaş Tecvidi*, 14. Basım, Konya, 2010.
- YILDIRIM, Suat. *Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, İstanbul, 1985.
- YILMAZ, Oğuz. *Diyarbakırlı Şeyhül Kurra Hafız Mehmed Efendi ve Nazmul’l Ehemm fi İlmi Tecvid’i Elzem*, Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, Diyarbakır, 2017.

YÜKSEL, Ali Osman. *İbnü'l Cezeri Tayyibetün-Neşr*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.

ZİRİKLİ Hayrüddin b. Mahmud. *el- A'lâm, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn*, Beyrut, 2002.

ZEHEBÎ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Ma'rifetü Kurrâi'l-Kibâr 'ale't-Tabakât ve'l-Â'sâr*, Thk. Tayyar Altıkulaç, İstanbul, 1995.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ümmügülsüm BAYRAKTAR SALTIK

Uyruğu : T.C

EĞİTİM

Derece

Kurum

Mezuniyet Yılı

İŞ TECRÜBESİ

Tarih

Kurum

Görev

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı

KPDS

ÜDS

TOEFL

EILTS